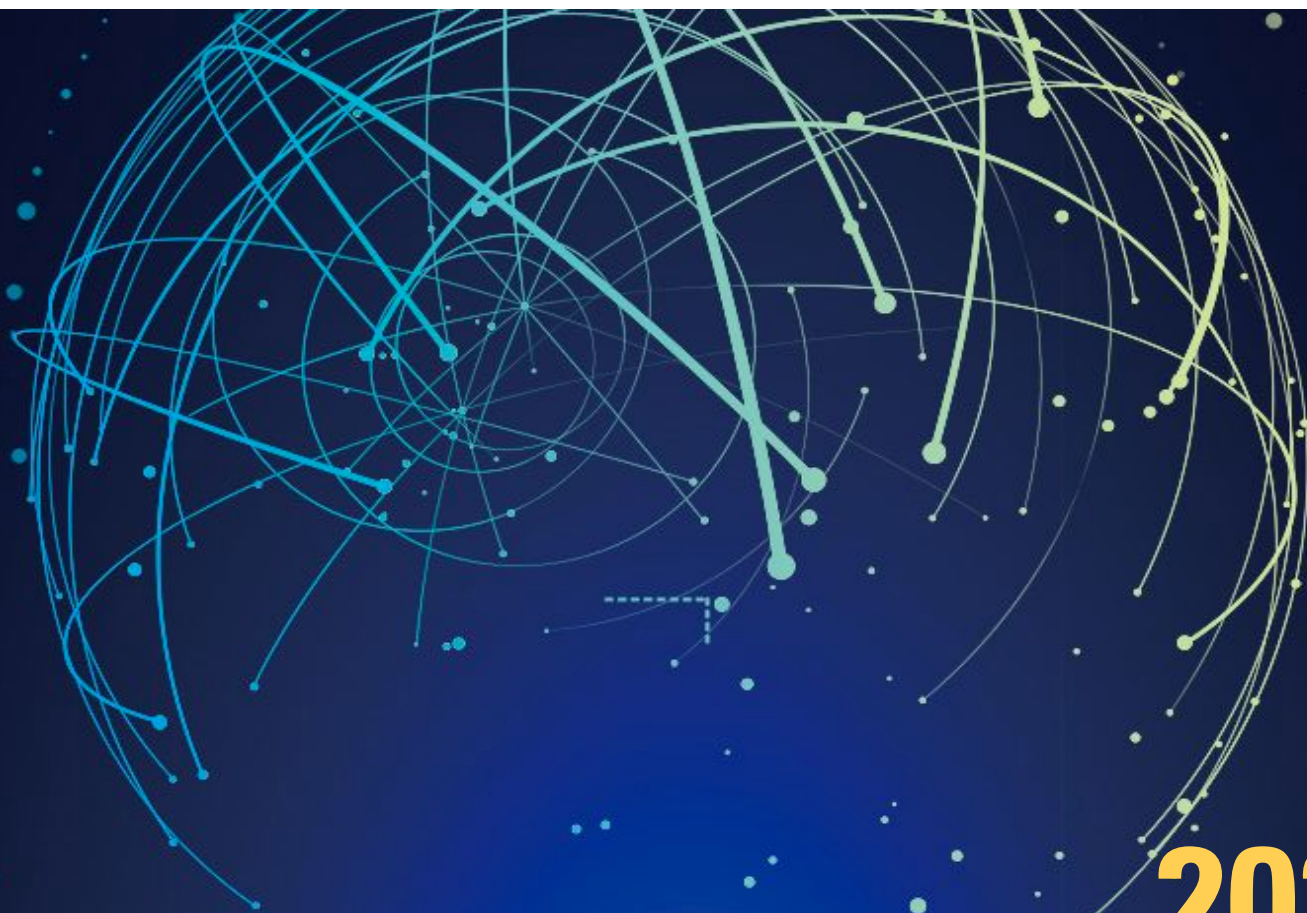

СЛАВЯНСКАЯ
АССОЦИАЦИЯ
ПСИХОТЕРАПИИ

АКАДЕМИЯ ИНТЕГРАЛЬНОЙ
ПСИХОДИНАМИЧЕСКОЙ
ПСИХОТЕРАПИИ

2023

II Međunarodna naučno-praktična konferencija

PRIKAZ SLUČAJEVA

u psihoterapiji i psihološkom savetovanju

**OKRUGLI STO "Zajedno: razvoj rusko-balkanskih
psiholoških istraživanja"**

■ ZBORNİK SAŽETAKA ■

Sadržaj

O konferenciji	4
----------------------	---

KLIJENTSKI SLUČAJEVI

Strah od intimnosti i karakteristike seksualnog funkcionisanja kod graničnog poremećaja ličnosti. <i>Irina Aleksandrovna Zedgenizova</i>	6
Pristup psihoterapiji preko razvoja bazičnih emocionalnih kompetencija — integrativna psihodinamska psihoterapija (O.L.I.). <i>Nebojša Jovanović</i>	9
Koncentrativna relaksacija (KoE): iskustva iz prakse. <i>Brigita Bether</i>	12
Liminalnost u psihoterapiji. <i>Velimir B. Popović</i>	15
Psihoterapija seksualnih smetnji kod muškaraca, nastalih obrtanjem uloga u odnosu dete-majka. <i>Jurij Nikolajevič Tor</i>	24
Egzistencijalna analiza psihosomatskih poremećaja. <i>Natalija Aleksejevna Rusina</i>	28
Atina-Antigona kompleks: ženski kompleks muškosti (psihoterapijski prikaz kliničkog slučaja). <i>Vesna Dukanac</i>	31
Terapijske tehnike za rad sa traumom svedoka. <i>Nadežda Aleksandrovna Vlasova</i>	37
Poremećaj izbegavanja/restriktivnog unosa hrane (ARFID): potencijal psihoterapije. <i>Natalija Sergejevna Fomičova</i>	40
Psihološka pomoć porodicama u vremenima promena. <i>Natalija Mihajlovna Manuhina</i>	42
Faktori koji utiču na razvoj psihosomatskih patologija. <i>Olga Ivanovna Mihajlenko, Anastasija Anatoljevna Mošura</i>	46
Terapijski okvir: uticaj radnog dogovora na tok terapijskog procesa (na primeru rada sa klijentima). <i>Tatjana Nikolajevna Ivanova</i>	52
Arhetip Siročeta i njegove manifestacije u životu i psihoterapijskoj praksi. <i>Oksana Viktorovna Kuznjecova</i>	55

OKRUGLI STO “ZAJEDNO: RAZVOJ RUSKO-BALKANSKIH PSIHOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA”

Stanje i perspektive istraživanja psihologije rada i organizacije u Srbiji. <i>Milanko Čabarkapa</i>	61
Katedra za socijalnu psihologiju: nove perspektive rusko-balkanske saradnje. <i>Svetlana Dzahotovna Gurijeva</i>	65
Aktuelna istraživanja u razvojnoj psihologiji. <i>Jelica Petrović</i>	66
Klinička psihologija na Državnom medicinskom univerzitetu u Jaroslavlju. <i>Natalija Aleksejevna Rusina</i>	68
Resursi i rizici ličnosti u tranzitivnom svetu: perspektive istraživanja. <i>Svetlana Vladimirovna Frolova</i>	71
Koncept i praktični značaj psihološkog savetovanja studenata — rezultati primenjivi u visokoškolskim ustanovama. <i>Bojana Cvejić, Dušan Todorović</i>	74

Konkurentnost pojedinca kao psihološki fenomen: sadržaj i tipologija konstrukta. <i>Olga Anatoljevna Kljujeva</i>	75
Supervizija u psihosocijalnom radu: iskustvo primene i potreba za istraživanjima u Crnoj Gori. <i>Bojana Miletić</i>	77
Problemi razvoja psihoanalitičkog obrazovanja u Rusiji. <i>Aleksej Viktorovič Petropavlovski, Ana Anatoljevna Izgarskaja</i>	78
Etnopsihološke i kroskulturalne osobine prevladavanja. <i>Julija Aleksandrovna Afanasjeva</i>	82
Univerzitet PIM — perspektive i mogućnosti za međunarodnu saradnju. <i>Dejan Kojić, Danijela Jokanović, Darjana Sredić</i>	86
Upotreba digitalnih tehnologija u procesu obrazovanja i rehabilitacije dece sa posebnim obrazovnim potrebama. <i>Ljudmila Valerijevna Tokarskaja</i>	87
Kvalitativni pristup istraživanja u psihoterapiji. <i>Aleksandar M. Stevanović</i>	90
Kroskulturalna istraživanja identitetskih promena u savremenom svetu. <i>Jelena Živković</i>	91
Razvoj psihološko-pedagoškog obrazovanja: izazovi i perspektive (na primeru Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji). <i>Olga Ivanovna Mihajlenko</i>	92
Karakteristike primene psihoterapijskih metoda kod sportista u timskim i individualnim vrstama sportova. <i>Ana Nikolajevna Konopljova, Elena Vitalijevna Kardanova</i>	99
Shvatanje smisla života u regulaciji ponašanja ličnosti tinejdžera u uslovima savremene digitalne civilizacije. <i>Maržan Abukajevna Mokajeva</i>	101
Osobine organizacije odbrane kvalifikacionih diplomskih radova u vidu “Startup”-a na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji. <i>Tanzilja Ahmatovna Dogučajeva</i>	104

INFORMACIJA O UNIVERZITETIMA — UČESNICIMA KONFERENCIJE

Univerzitet u Novom Sadu (Novi Sad, Srbija)	110
Državni medicinski univerzitet u Jaroslavlju (Jaroslavlj, Rusija)	112
Nacionalni istraživački državni univerzitet u Saratovu “N. G. Černiševski” (Saratov, Rusija)	113
Univerzitet u Nišu (Niš, Srbija)	114
Državni univerzitet u Tveru (Tver, Rusija)	118
Uralski federalni univerzitet “Prvi predsednik Rusije B. N. Jeljcin” (Jekaterinburg, Rusija)	119
Državni univerzitet u Kabardino-Balkariji “H. M. Berbekov” (Nalčik, Rusija)	120
Državni univerzitet Severne Osetije (Vladikavkaz, Rusija)	121
Moskovski institut za psihoanalizu (Moskva, Rusija)	122
Institut za filozofiju i pravo Sibirskog odeljenja Ruske akademije nauka (Novosibirsk, Rusija) ...	122
Visoka škola socijalnog rada (Beograd, Srbija)	123

O konferenciji

II Međunarodna naučno-praktična konferencija “Prikaz slučajeva u psihoterapiji i psihološkom savetovanju” održana je od 4. do 6. marta 2023. godine.

Prvi deo konferencije (4. i 5. mart) bio je posvećen predstavljanju klijentskih slučajeva iz oblasti psihoterapije i psihološkog savetovanja. Prikazani slučajevi poslužili su kao osnova za diskusiju o aktuelnim temama psihoterapije i psihološkog savetovanja.

Drugi deo konferencije (6. mart) — okrugli sto “Zajedno: razvoj rusko-balkanskih psiholoških istraživanja” — održan je u formatu savremenog naučnog umrežavanja. Ovaj deo je imao za cilj da podstakne i ojača naučnu saradnju ruskih i balkanskih istraživača i fakulteta za psihologiju u oblasti kolaborativnih istraživanja i obrazovnih projekata, razmene naučnih podataka, kao i da stvori stalnu organizacionu platformu za razvoj zajedničkog obrazovnog i naučno-istraživačkog rada.

Konferencija je pružila slušaocima priliku da se sastanu sa iskusnim psihoterapeutima-edukatorima i istraživačima koji na ruskim i balkanskim univerzitetima razvijaju različite oblasti psihologije: kliničku, socijalnu, opštu, organizacionu itd.

Organizator konferencije je Slovenska asocijacija za psihoterapiju (Beograd, Srbija) u saradnji sa Akademijom za integralnu psihodinamsku psihoterapiju (Moskva, Rusija) i O.L.I. Centrom za integrativnu psihodinamsku psihoterapiju, savetovanje i koučing (Beograd, Srbija).

СЛАВЯНСКАЯ
АССОЦИАЦИЯ
ПСИХОТЕРАПИИ

Уральский
федеральный
университет

Московский
Институт
Психоанализа

UCAM
UNIVERSIDAD
CATÓLICA DE MURCIA

KLIJENTSKI SLUČAJEVI

Strah od intimnosti i karakteristike seksualnog funkcionisanja kod graničnog poremećaja ličnosti

Irina Aleksandrovna Zedgenizova

Psijatar, psihoterapeut, psiholog-psihoanalitičar, zamenik načelnika sektora za lečenje Centra za psihoterapiju i neurologiju doktora Jermakova, zamenik šefa odeljenja za naučni rad Instituta za savremenu psihoterapiju i psihologiju, šef katedre za psihoanalizu Akademije IPP, akreditovani supervizor Ruske profesionalne psihoterapeutske lige (OPPL), Novosibirsk, Rusija.

E-mail: zedanalyz@mail.ru

Apstrakt. U članku je predstavljen slučaj dugoročnog psihoanalitičkog rada sa pacijentkinjom sa GPL, dat je opis kliničkih manifestacija, karakteristika seksualnog funkcionisanja pacijentkinje, analiza dinamike terapijskog procesa, opisane su intervencije i tehnički pristupi usmereni na izdržavanje afekta besa i smanjenje straha od bliskosti u odnosima.

Ključne reči: bliskost, granični poremećaj ličnosti, agresija, sadomazohistički, kontejning, pridruživanje.

Fear of intimacy and features of sexual functioning in patients with borderline personality disorder

Irina Zedgenizova

Psychotherapist, psychiatrist, psychologist, psychoanalyst, deputy chief medical officer at Dr Yermakov's Centre for psychotherapy and neurology, deputy chief scientific officer at the Institute for Contemporary Psychotherapy and Psychology, head of the Chair of Psychoanalysis at the Academy for Integral Psychodynamic Psychotherapy, accredited supervisor of the Russian league of professional psychotherapists (PPL), Novosibirsk, Russia.

Abstract. The article presents a case of long-term psychoanalytic work with a patient with BPD, describes the clinical manifestations, features of the patient's sexual functioning, analyzes the dynamics of the therapeutic process, describes interventions and technical approaches aimed at managing the affect of rage and reducing the anxiety of intimacy in relationships.

Keywords: intimacy, borderline personality disorder, aggression, sadomasochistic, containment, joining.

Cilj izveštaja je da se opišu karakteristike straha od intimnosti i seksualnog funkcionisanja, kao i da se predstavi iskustvo primene tehnika savremene američke psihoanalize na primeru dugoročnog rada sa pacijentkinjom sa GPL.

Opis kliničkog slučaja

Pacijentkinja, 24 godine, studentkinja. Došla je na psihoterapiju zbog impulsivnih izliva besa koji su se pojavili u odnosu sa momkom. Nakon izliva besa javljao se osećaj krivice.

Prethodno je tokom 6 meseci radila sa psihoterapeutom muškog pola, koga je idealizovala. Prema njenim rečima, terapeut joj je rekao da bi u njenim godinama već trebalo da ima seksualnog partnera, te je iste večeri spavala sa muškarcem kog je slabo poznavala, nakon čega je optužila terapeuta da je isprovocirao na to iskustvo. U terapiji se razvio negativan transfer. Prekinuvši terapiju, pacijentkinja se obratila psihoterapeutu ženskog pola.

Anamneza: Pacijentkinja je rođena iz blizanačke trudnoće, ima sestru bliznakinju. Majka je emocionalna, plahovita, kategorična, zahtevna, sa njom pacijentkinja ima konfliktne odnose. Odnos sa ocem je mirniji, on joj pruža podršku. U adolescenciji je imala epizode samopovređivanja.

Prva faza terapije

Pacijentkinja je započela vezu sa mladićem, ali kada su počeli da žive zajedno, ispostavilo se da momak kod pacijentkinje izaziva snažnu razdražljivost i napade besa. Nakon svađa bi osećala krivicu i seksualnu želju prema partneru, za čime bi usledio buran seks pomirenja u kome je bilo sadomazohističkih elemenata (pljeskanje, grebanje, ugrizanje).

Na terapiji je u početku ignorisala prisustvo terapeuta, smatrajući ga funkcijom; takođe je dolazilo do idealizacije i obezvredivanja. U govoru je bilo aluzija na transfer (prezrive priče o ženama starijim od 40 godina koje vole da poučavaju druge i ne znaju ništa o životu mladih). Na sesije je dolazila u prilično otvorenoj odeći. Na jednoj od sesija, osećajući da ne dobija dovoljno podrške od terapeuta, izletela je iz kabineta sa rečima: "Neću više dolaziti kod vas!" Kasnije je osetila krivicu i žaljenje i bila je srećna kada je dobila poruku od terapeuta sa pozivom na sledeći sastanak. Nakon razgovora o besu i ogorčenosti na terapeuta, počela je više da priča o svojim fantazijama o terapeutu i zajedničkom radu. Redovno je kršila pravila setinga u vidu kašnjenja, otkazivala je sesije pred odlazak terapeuta na odmor, objašnjavajući to velikom zauzetošću. Nakon 1,5 godine odlučila je da završi terapiju jer se osećala bolje.

Druga faza terapije

Polu godine kasnije vratila se sa istim žalbama. Za to vreme je našla dobar posao i zvanično se udala, nakon čega su se sukobi pojačali.

Primenjene metode i ključne intervencije

Tehnike kontejninga, okretanja agresije na sebe, supervizije od strane pacijenta činile su značajan deo rada sa agresijom pacijentkinje. Razgovarano je o kršenju setinga, anksioznosti oko pauze u radu zbog terapeutovog odmora. Skretanje pažnje na izbegavanje momenata bliskosti u terapiji omogućilo je da se sve duže ostaje u iskustvu bliskosti. Tokom terapije održavan je stabilan, ali fleksibilan seting, korišćene su podržavajuće intervencije za smanjenje anksioznosti (holding), rad u transferu.

Dinamika i rezultati

U procesu terapije u porodici se smanjila napetost, par je bio u stanju da živi zajedno, seksualni odnosi su se poboljšali, pojavio se prostor za emocionalni kontakt. Pacijentkinja primećuje poboljšanje i nastavlja terapiju radi stabilizacije rezultata.

Kratka analiza i zaključci

U osnovi funkcionisanja pacijenata sa graničnim poremećajem ličnosti leži nerešen konflikt "rapprochement" i, s tim u vezi, strah od bliskosti. Pacijenti sa GPL odbacuju ljude

koji su im najviše egzistencijalno potrebni. U terapiji se ponovno odigrava njihov osnovni nesvesni konflikt, ali uz primenu savremenih psihoanalitičkih pristupa moguće je pomoći ovim pacijentima da obrade afekte besa, izgrade granice i steknu korektivno emocionalno iskustvo.

LITERATURA

1. Гидденс Э. Трансформация интимности. СПб, Питер, 2004, С 33–42.
2. Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В. Интимность. Москва, Академический проект, 2012, С.29–35, 44–50, 63–79.
3. Короленко Ц.П., Дмитриева Н.В. Сексуальность в постсовременном мире. Москва, Академический проект, 2011, С.19–26, 137–151, 300–308
4. Horrocks R. An Introduction to the Study of Sexuality. London, Macmillan, 2007, С. 24–58.
5. Kernberg O. Borderline Conditions and Pathological Narcissism. New York: Jason Aronson, 1975, С. 112–189.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=kQdMUoRSap8>

Pristup psihoterapiji preko razvoja bazičnih emocionalnih kompetencija — integrativna psihodinamska psihoterapija (O.L.I.)

Nebojša Jovanović

Magistar psiholoških nauka, psihoterapeut, osnivač i predsednik OLI Centra za integrativnu Psihodinamsku Psihoterapiju, predsednik Evropske Asocijacije za Integrativnu Psihodinamsku Psihoterapiju, predsednik Udruženja za psihoterapiju, savetovanje i koučing Srbije (UPSKS), Beograd, Srbija.

E-mail: jnebojsa1@gmail.com

Apstrakt. Cilj rada je da predstavi integrativni psihodinamski psihoterapijski način rada sa klijentom preko razvoja bazičnih emocionalnih kompetencija. Osnovna postavka integrativne psihodinamske psihoterapije (IPP) je da se promena u psihoterapijskom procesu dešava kroz razvoj bazičnih emocionalnih kompetencija — kompetencija za obradu emocija i upravljanje emocijama. IPP se usmerava na dve ključne, složene sposobnosti: sposobnost za ljubav i sposobnost za rad. Ove dve složene ljudske sposobnosti su, kao „Lego” kocke, sastavljene od određenog broja manjih, jednostavnijih bazičnih emocionalnih kompetencija: sposobnost za neutralizaciju (“regulator psihe”); sposobnost za mentalizaciju (“artikulator psihe”); celovitost objekta (“lepak psihe”); konstantnost objekta (“stabilizator psihe”); tolerancija na ambivalenciju (“usmerivač psihe”); tolerancija na frustraciju (“imunitet psihe”); volja (“motor psihe”) i inicijativa (“pokretač psihe”). Pretpostavka ovog teorijskog modela je da je neophodno razviti navedene sposobnosti kako bi se dostigla zrela sposobnost za ljubav i rad. Stoga, ključ promene u terapiji je pomoći klijentu da navedene sposobnosti razvije ili otkloni eventualne konflikte koji onemogućavaju njihov dalji razvoj. U IPP-u se primenjuju terapijske tehnike iz različitih psihoterapijskih pravaca, kao i one kreirane u IPP-u, koje su „sortirane” prema tome koju sposobnost i u kojoj fazi razvoja mogu da pokrenu ili odblokiraju. IPP modalitet daje i taksonomiju psihoterapijskih ciljeva, ukazujući na to koje vrste učenja se odvijaju u procesu psihoterapije i koje sposobnosti se aktiviraju kroz određeni oblik učenja.

Ključne reči: integrativna psihodinamska psihoterapija, emocionalne kompetencije, odnos terapeut-klijent.

Approach to psychotherapy through the development of basic emotional competencies — integrative psychodynamic psychotherapy (O.L.I.)

Nebojša Jovanović

MSc in psychology, psychotherapist, founder and president of OLI Centre for Integrative Psychodynamic Psychotherapy, president of the European Association for Integrative Psychodynamic Psychotherapy, president of Serbian Association for Psychotherapy, Counseling and Coaching, Belgrade, Serbia.

Abstract. The basic premise of Integrative Psychodynamic Psychotherapy (IPP) is that change in the psychotherapy process occurs through the development of basic emotional competencies — competencies for processing and managing emotions. IPP focuses on two key complex abilities: the ability to

love and the ability to work. These two complex human abilities are, just like “lego bricks”, composed of a certain number of smaller, simpler basic emotional competencies: neutralization (“the regulator of the psyche”); mentalization (“the articulator of the psyche”); object wholeness (“the glue of the psyche”); object constancy (“the stabilizer of the psyche”); ambivalence tolerance (“the orientation of the psyche”); frustration tolerance (“the immunity of the psyche”); will (“the engine of the psyche”) and initiative (“the actuator of the psyche”). The assumption of this theoretical model is that the mentioned abilities need to be developed in order to reach a mature capacity for love and work. Therefore, the key to change in therapy is to help the client develop the mentioned abilities or manage possible conflicts that prevent their further development. In IPP, therapeutic techniques of various psychotherapy directions are applied, as well as those created in IPP, and they are “sorted” according to which ability and at which stage of development they can stimulate or unblock. The IPP method also provides a taxonomy of psychotherapy goals, indicating which types of learning take place in the psychotherapy process and which abilities are activated through a certain form of learning.

Keywords: integrative psychodynamic psychotherapy, emotional competencies, therapist-client relationship.

Cilj rada je da predstavi integrativni psihodinamski psihoterapijski način rada sa klijentom preko razvoja bazičnih emocionalnih kompetencija.

Kratak opis slučaja klijenta

Nikola (50 godina) je suvlasnik (sa bratom) transportne, špediterske kompanije koja prerasta u veću korporaciju. Zatražio je moju pomoć zbog napetosti u odnosima sa najbližim timom saradnika. Žalio se na svoje impulsivne reakcije i burne emocije koje oseća.

Otpribliže mesec dana nakon početka našeg rada pozvao me je telefonom vidno uznemiren, tražeći, ako je moguće, hitnu seansu. Došao je pod tenzijom zbog događaja koji se odigrao nekoliko dana ranije i zbog kojeg se „uplašio samoga sebe“.

Inicijalni događaj koji je zabrinuo klijenta

Dva dana ranije, u vožnji, neko mu je presekao put, pa je morao naglo da zakoči. Iznervirao se zbog toga, misleći da je vozač neki bahati, arogantni mačo muškarac. Prestigao je taj automobil i uradio isto — presekao put vozaču, udarivši njegov automobil sa strane. Izašao je iz automobila spreman na sukob, a onda je video da je vozač žena i da je na zadnjem sedištu dete. Žena se u vožnji okrenula da vidi zašto dete plače i nehotično prešla u njegovu voznu traku. Osećao se užasno, uplašeno i posramljeno. Niko nije bio povređen, auto je bio malo ulubljen sa strane, ali on je osećao da je to čista sreća i da je moglo biti mnogo gore. Izvinio se ženi, učinio šta je mogao da je umiri, obećao nadoknadu štete... ali ga je strah od sopstvene impulsivnosti naveo da zamoli za hitnu seansu.

Moja intervencija prema psihoanalitičkom modelu rada sa transferom: Evidentno mi je bilo da je taj intenzitet emocija vezan za zamišljenog „mačo, arogantnog i bahatog muškarca“ transferna reakcija. Pretpostavio sam da se radilo o figuri oca. Zamolio sam ga da mi opiše još jednom kako je zamišljao tog muškarca, njegove motive za takvo ponašanje. Kada je to uradio, pitao sam ga da li ga takva muška figura podseća na nekoga koga poznaje i u odnosu na koga bi taj intenzitet besa bio prikladan. Bez razmišljanja, sa potpunom uverenosti je odgovorio: „Moj otac, to je isti moj otac...! Uh, što mrzim takve tipove. Njemu nisam mogao niti smeo da se suprotstavim... ali sada mogu! Ali, to je ludo. Zamišljajući da je vozač muškarac poput mog oca, mogao sam da ubijem nevinu ženu i dete! Nisam bio svestan da je to u meni toliko jako...!“.

Ovaj događaj i osveščivanje transfernih reakcija vezanih za oca pokrenuli su lavinu asocijacija i uvida. Jedni su bili vezani za njegove odnose u primarnoj porodici, a drugi za dešavanja u njegovoj kompaniji gde je, takođe, prepoznao uticaj njegovog odnosa sa ocem i bratom na korporativnu klimu.

Iako je uvid u transferne reakcije bio koristan, smatrao sam da nije dovoljan i da treba da radimo na razvoju nekoliko emocionalnih kompetencija koje kod Nikole nisu bile dovoljno razvijene ili su bile blokirane.

Primenjene metode i ključne intervencije

Psihodinamske: tehnike mentalizacije: Pošto je uvideo na koji način mentalizacija sopstvenih stanja i emocija utiče na njihovu regulaciju, Nikola se složio sa mnom da bi i mentalizacija stanja i emocija njemu bliskih ljudi takođe pomogla u boljem razumevanju njihovih motiva i ponašanja, a time dovela i do bolje regulacije emocija u odnosu sa njima. Imao je zadatak da napiše 4 eseja o važnim ljudima za koje je vezan, ali je i u konfliktu sa njima: o ocu, bratu, kumu i drugarici (finansijskoj direktorki). Šta ga nervira kod njih, koje osobine ponašanja... ima li i on toga u sebi, zašto misli da se tako ponašaju, šta ih motiviše, od čega se brane... Kako se oni osećaju u odnosu sa njim?

Kognitivno-bihevioralne: ABC model: tehnika je iz REBT pristupa, a zasniva se na osnovnoj ideji da događaji ne prouzrokuju emocije sami po sebi, već da prvo ono što se desi prođe kroz filter naših uverenja, a potom, u zavisnosti od tumačenja događaja, javi se određena emocija vezana za taj događaj. Zadatak je bio da, kada oseti da se u njemu javlja neko od ovih osećanja, zaustavi reakciju, povuče se i razmisli da li je na pojavu te emocije uticao neki njegov zahtev ili iracionalno uverenje da neko čini nešto što nikako ne bi smeo: stopiranje afekta, prepoznavanje iracionalnih uverenja, osporavanje iracionalnih uverenja i zamena racionalnim uverenjima.

Psihofiziološke: tehnike neutralizacije: biofeedback-trening dijafragmatskog disanja i neke mindfulness vežbe.

Ove tri grupe tehnika bi trebalo da mu pomognu da na efikasniji način procesuiraju određene stresne događaje i odnose, emocije koje se javljaju u vezi sa njima. Tek u takvom stanju uma mogli bismo se efikasnije posvetiti njegovim ciljevima koji zahtevaju racionalan pristup.

Iz ovog primera možemo videti princip rada u OLI integrativnoj psihodinamskoj psihoterapiji. Ona jeste psihodinamska, radi sa nesvesnim sadržajima, otporom, transferom, slobodnim asocijacijama, snovima. Međutim, kada uočimo nedostatak u nekoj od navedenih bazičnih emocionalnih kompetencija, možemo uključiti tehnike iz bilo kog pravca koje mogu pomoći u razvoju ili deblokiranju neke od kompetencija.

Završetak procesa i evaluacija

Poslednju seansu posvetili smo evaluaciji našeg zajedničkog rada, proceni ostvarenosti ugovorenih ciljeva i potrebi za daljom saradnjom. Nikola je bio veoma zadovoljan ishodom. Nije se više osećao kao „čovjek u klopci“, uspeo je da „posloži kockice“, razume unutrašnje konflikte koji su ga mučili i odnose koji su bili ambivalentni. „Ima tu još šta da se radi, ali osećam da to mogu sam... imam alate“ — rekao mi je.

LITERATURA

1. Jovanović N. (2013). Sposobnost za ljubav i rad — OLI Integrativna Psihodinamska Psihoterapija, Beograd: Beoknjiga

Snimak izlaganja možete pogledati na linku: https://www.youtube.com/watch?v=BZen6eKl3_k

Koncentrativna relaksacija (KoE): iskustva iz prakse

Brigita Bether

Fizioterapeut u sferi psihosocijalne pomoći, Drezden, Nemačka.

Concentrative relaxation (KoE): practical experience

Brigitte Böttcher

Physiotherapist in the field of psychosocial support, Dresden, Germany.

Uvod

Koncentrativna relaksacija (KoE) je metoda na spoju fizikalne terapije i psihoterapije. Potekla je iz delatnosti Elze Gindler i Anite Vilda-Kizel. Elza Hindler je razvila svoj koncept dvadesetih godina prošlog veka i po struci je bila trener gimnastike. Radila je uglavnom sa ženama u stanju stresa i kao svoj zadatak je videla da im pomogne da povrate blagostanje kroz telesne tehnike opuštanja.

Dr Anita Vilda-Kizel je radila kao fizioterapeut na Klinici za neuroze na Univerzitetu u Lajpcigu u Istočnoj Nemačkoj od 1965. Radeći u timu sa lekarima i psiholozima, koristila je otkrića Elze Gindler i prilagodila ih svom radu fizioterapeuta. Koristeći jednostavne vežbe zasnovane na percepciji senzornih senzacija, razradila je kompleks vežbi pod nazivom koncentrativna relaksacija koji je postao alternativa autogenom treningu.

1980. godine prepustila je metodu KoE u moje ruke radi daljeg razvoja. Moja osnovna struka je fizioterapija, a naziv specijalizacije u registru profesionalnih standarda Istočne Nemačke glasi "fizioterapeut za rad sa funkcionalnim poremećajima i mentalnim bolestima".

Savladavanje metode KoE

Koncentrativna relaksacija je metoda grupnog rada. Uči se pod vođstvom terapeuta tokom 6–8 sesija. Nakon savladavanja metode u grupi, svaki učesnik može da je vežba individualno. U tu svrhu se kao osnova koriste posebne formulacije u prvom licu u obliku razgovora sa samim sobom, na primer: "Osećam kontakt sa površinom na kojoj ležim. Osećam rastojanje između svog tela i površine. Osećam položaj nogu, ruku itd."

Obuka u grupi sprovodi se na sledeći način. Oči učesnika su zatvorene. Poza je opuštena. To vam omogućava da se bolje udubite u ono što telo oseća dok leži na površini. U narednim sesijama dodaju se dvofazni senzorni elementi vežbe kako bi osoba naučila da razlikuje napetost i opuštanje: neznatni pokreti šaka, stopala, upotreba gimnastičkog štapa, vežbe istezanja. Princip izvođenja: doživljaj predmeta, prostora oko tela, poređenje, ponavljanje. Prirodni predmeti poput kamenja takođe se koriste za razvoj osetljivosti šaka.

Karakteristike primene metode

Posebnost metode ogleda se u fokusiranoj pažnji u meditativnom stanju i prijateljskom odnosu prema sopstvenom telu. Neophodna koncentracija pažnje se postiže putem postavljanja pitanja usmerenih na klijenta koje izgovara obučeni terapeut, na primer:

"Gde sada osećate najveći kontakt tela sa površinom na kojoj ležite?" ili "Gde još osećate mesta kontakta sa površinom?" ili "Gde osećate prazan prostor između svog tela i površine na kojoj ležite?"

Svi članovi grupe po redu odgovaraju na ova pitanja. Grupni format ograničava vreme osmišljavanja verbalnog odgovora. Doživljavanje i verbalno izražavanje najjednostavnijih senzacija i povratna informacija u vidu prihvatanja bez vrednosne ocene odigrava se u obliku strukturisanog "putovanja tela" ka otkriću i svesnosti. Poređenje i ponavljanje sadržaja ovih aktivnosti omogućava osobi da na senzornom nivou uoči promene.

"Bez odgovarajućeg poznavanja metoda i tehnika kvalifikovani rad nije moguć." (Hilarion Pecold)

Prema kriterijumima za kvalifikaciju terapeuta koje je utvrdila Elza Gindler, terapeut mora sam da savlada sve vežbe pre nego što počne da obučava grupe. Pitanja koja postavlja terapeut treba da podstaknu individualno opažanje. Ne treba da budu sugestivna, već treba da stimulišu svesnost.

Svaka sesija se završava diskusijom o iskustvima stečenim tokom izvođenja vežbi. Konkretno senzorne prakse su takođe važne za diskusiju. KoE nema za cilj rad sa afektima u području dubokih ličnih iskustava i trauma. Rad se odvija kroz prijateljsko upoznavanje sa sopstvenim telom preko senzacija.

Ciljevi KoE

Telesno "Ja" dolazi do srži percepcije samoga sebe kroz pitanja koja podstiču pažnju. Tokom obuke, ravnoteža i smirenost se postižu kao "senzorno iskustvo" u smislu psihofizičke regulacije napetosti.

"Sistem ne mora nužno da bude u ravnoteži kako bi mogao da radi, ali mora stalno da teži postizanju takve ravnoteže." (Karl Meninger)

Moje sopstveno iskustvo i koncepcija KoE

Počev od 1973. godine uglavnom sam radila na Univerzitetu "Klinik & Akademie" u Drezdenu. Stekla sam dve profesije medicinskog profila povezane sa funkcionisanjem tela: medicinski kozmetičar i fizioterapeut. U okviru obe profesije godinama sam radila sa pacijentima i klijentima. Od 1978. objavljujem radove na temu KoE. KoE kao metoda opuštanja koristi se na spoju fizikalne terapije i psihoterapije u širokom spektru oblasti. Najznačajniji podaci su dobijeni u oblasti uspešne saradnje lekara i psihologa.

Na početku svog puta radila sam na hirurškom odeljenju i davala jasne fizioterapijske "komande" usmerene na vraćanje funkcija ruku i nogu nakon hirurških operacija. Zatim sam vodila grupe za pacijente sa napadima migrene i pacijente sa hroničnim bolovima. Godinama sam radila na odeljenju za psihijatriju za decu i mlade na Univerzitetu u Drezdenu. Uzbudljiv i dinamičan je bio rad sa mladim devojkama koje pate od anoreksije. One su dobro reagovala na rad sa kamenjem i prirodnim predmetima. Metoda KoE se dobro pokazala i u radu sa trudnicama sa psihosomatskim konfliktima. Sa velikim zadovoljstvom sam vodila kurseve na Koledžu u Drezdenu za žene u stanju stresa i anksioznosti. Cilj ovih aktivnosti bio je da pomognu ženama da se oslobode stresa koji se javlja tokom vožnje automobila. Iako su imale položen vozački ispit, nisu se usuđivale da voze.

Metoda KoE je takođe bila popularna u radu sa roditeljima hiperaktivne dece. Primena metode KoE od strane nastavnika u školama je moguća i neophodna.

Metoda KoE stvara slobodan prostor za individualnu kreativnost. Napetost i opuštanje imaju simboličko značenje u smislu optimalne adaptacije pojedinca na društvene okolnosti u konkretnom trenutku, u njegovom sistemu. Slično efektu leptira koji maše krilima.

OBJAVLJENI RADOV I

Svi objavljeni radovi B. Bether napisani su na nemačkom jeziku.

1. B. Bether: razgovor sa Tanjom Bosman. Percepcija tela i regulacija napetosti u psihosocijalnoj medicini//Časopis za psihoterapeute br. 10/2017/ Zschr. der Physiotherapeuten. Izdavač: Richard Pflaum, Minhen.
2. B. Bether, A. Venzel. Samostalna koncentrativna relaksacija (KoE), AOKPLUS — samostalni izdavač, Drezden, 2011.
3. B. Bether. Istorija psihoterapije u Istočnoj Nemačkoj. Izdavač: M Geyer
4. B. Bether: Iz istorijata koncentrativne relaksacije. Izdavač: Vandenhoeck & Ruprecht 2011, str.551 f., 685, 799 f., 869.
5. K. Vajdner, B. Bether: Govoreći, opažajući, osećajući — iskustvo primene modela multiprofesionalne nege trudnica sa psihosomatskim bolestima//Časopis „Psihoterapija“, Izdavač: Richard-Pflaum-Verlag, Minhen, br. 11, 2005, str. 1530–1543.
6. B. Bether. Koncentrativna relaksacija — integrativni metod opuštanja u fizioterapiji// Časopis “Fizioterapija”, br. 12/1998, str: 41–46.
7. B. Bether. Koncentrativna relaksacija — metod relaksacije na spoju fizioterapije i psihoterapije//Časopis za terapiju integrativnim pokretima (DGIB), br. 03/94.
8. A. Vilda-Kizel. Koncentrativna relaksacija. Izdavač: LAU training systems. Treće izdanje, Reinbek, 1993.
9. B. Bether. Koncentrativna relaksacija — metod relaksacije na spoju fizioterapije i psihoterapije//Zeitschr.KG, br. 8/1991. Izdavač: R. Pflaum, Minhen.
10. B. Bether, K. Henhen. Iskustvo primene koncentrativne relaksacije u domu zdravlja u seoskoj sredini//Časopis „Orthopädie und Traumatologie“ 26 (1979), br. 4, str. 217–220.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=j1XOFWP8WIU>

Liminalnost u psihoterapiji

Velimir B. Popović

Doktor psihologije, jungovski analitičar i psihoterapeut, član IAPP, Beograd, Srbija.

E-mail: velimirb.popovic@yahoo.com

Liminality in psychotherapy

Velimir B. Popović

PhD in psychology, jungian analyst and psychotherapist, IAPP member, Belgrade, Serbia.

Duša je, iznad svega, lingvistička realnost. Kao takva, ona sebe kontinuirano stvara u jeziku i govoru, a još određenije — u *narativnom diskursu*. Primenimo li izrečeni sud u psihoterapiji sledi da analitički proces mora otpočeti istraživanjem lingvističkih toposa (mesta) koje duša nastanjuje. Znati i razumeti sebe podrazumeva, između ostalog, poznavanje različitih mesta koje osoba lingvistički nastanjuje. Isto tako, valja znati kako je ona dospela u određeno mesto, na koji način je postavljena u određeni lingvistički prostor i na koji način određeni narativni diskurs vrši uticaj na osobu koja je u njega „smeštena”. Spomenuto smeštanje se dešava otuda što je makoje mesto prostor duše, pri čemu ono ima moć da čoveka odredi na lingvistički način.

Drugačije rečeno, čovek nastaje u jeziku i govoru, u govornim činovima i, iznad svega, u narativnom diskursu. Čovek izrasta u ličnost, postaje psihološkim subjektom tako što samome sebi pripoveda o sebi samome i što drugima priča pripovesti o samome sebi. Bez narativnog diskursa ne bi bilo ni ljudske ličnosti. Onaj narativni diskurs koji za temu ima vlastitu „životnu priču” (H. Arent) ili „lični mit” (K. G. Jung) preduslov je, prvenstveno, građenja *narativnog identiteta*, a potom *ličnog identiteta* i ličnog samstva svakog ljudskog subjekta. Povrh toga, samstvo i lični identitet preinačuju se i menjaju preispitivanjem i neprekidnim interpretovanjem sadržaja i tema „životnih priča” ili „ličnih mitova”. Isto važi za psihopatologiju samstva — i ona se razvija, nastaje, menja ili nestaje u narativnom diskursu. Diskurs, narativ i jezik predstavljaju okvir unutar kojeg se odvijaju naše psihoterapijske intervencije koje za cilj imaju umanjivanje patnje, nestanak simptoma, istraživanje prošlosti i budućnosti, preobražaj ili rast ličnosti.

Ludilo ili, kako ga još u analitičkoj psihologiji nazivamo, „kompleks stopljenosti” (*the fusional complex*”, Schwartz-Salant, 2007), jeste jedan od fenomena sa kojima se srećemo u svakodnevnom životu i ništa manje u psihoterapijskom radu, a ono se između ostalog ispoljava u diskursu kojim opšte oba sudeonika analitičkog odnosa. Pošto sam u više navrata pisao i predavao o kliničkim manifestacijama ludila u terapijskom radu, neću se ovde opširnije zadržavati na opisivanju tog, jungovskim psihoanalitičarima bliskog pojma, ali ga, sa druge strane, moram spomenuti u uvodu, budući da se ono što nazivam liminalnim diskursom izvodi iz njega. Dakle, pod ludilom podrazumevam psihički proces koji uključuje i obuzima najmanje dve osobe, a ispoljava se tako što:

„... je osoba van kontrole nad onim što čini i što joj se dešava, izvrće realnost, preplavljena je kompulsivnim fenomenima, snažnim i sirovim afektima, i čini po sebe i druge štetne i pogubne stvari, a da pri tome ima utisak da je to za dobrobit svijui, i da ona u potpunosti kontroliše

datu situaciju. Za razliku od jasno omeđenih psihotičnih poremećaja, ludilo nije svojstvo jedne osobe, ne predstavlja fenomen kome je neposredno izloženo jedno ljudsko biće, već predstavlja proces koji ne možemo objasniti niti razumeti specijalnim konstruktima unutra-napolju, u ludilu-izvan ludila. Ludi aspekti psihe ne mogu u celosti biti opaženi kao oni koji izviru iz jedne osobe i koji se, potom, izlivaju na drugu osobu ili u drugu osobu." (Popović, 2012)

Ludilo jeste osobeni subjektivno-objektivni način bivstvovanja koji se sastoji od potpuno protivurečnih psihičkih procesa ili stanja koja se ispoljavaju simultano i tako da poništavaju jedna druga. Kompleks stopljenosti ili ludilo predstavlja arhetipski obrazac koji se ponaša poput „istinskih kontradikcija” iz kojih nastaju logičke nemogućnosti, poput one da je $A = -A$. Primera radi, kada je ovaj kompleks aktiviran u terapijskoj seansi, naporedo se javljaju dva potpuno protivurečna stanja — prisila za stapanjem sa drugom osobom (ili objektom) i, istovremeno, snažan poriv da se distanca održi po svaku cenu i da se osujeti bilo kakav vid komunikacije. Istovremeno sapostoje stapajuća povezanost i stanje nepovezanosti. Kada je kompleks stopljenosti aktiviran, iskorak iz „sigurne luke” ranije ustanovljenih mentalnih obrazaca ili nastojanje psihoterapeuta da se distancira od pacijentovih izrečenih ili neizrečenih potreba, fantazama i zahteva, može u njemu izazvati napade izrazite strepnje koji ga iz temelja ljuljaju, još u kompenzatornom besu, privremenoj nemoći da reflektuje, razborito rasuđuje i zaključuje, empatiše ili da se jasno izražava i govori. Nije retko da u takvim situacijama terapeut nastoji da se disocira od spomenutih ponižavajućih doživljavanja koja u njemu jednako izazivaju fizičku i duševnu bol ili se pred njima oseća umrtvljeno, prazno, otupelo ili glupo. U analizi se moć ovog kompleksa ogleda u tome što fragmentiše analitičarevu svest, te se ovaj destruktivnim ponašanjem, čijih posledica i manifestacija najčešće nije svestan, brani od nemislivosti i ludila koje iz njega proističu. Analitičar u takvim, po njega samog bolnim i ponižavajućim situacijama nije svestan svoje želje za prekidom povezanosti sa klijentom, a upravo to odsustvo svesti o željenom čini da se u njemu pomoli ono suprotno — prisila za stapanjem. Nije čudo što arhetipsko jezgro ovog kompleksa, koje je natopljeno haotičnom energijom nesvesnog, jednom kada se konsteliše i ospolji u terapijskom odnosu vodi strahu od ludila, budući da oni koji ga dožive na svojoj koži imaju utisak da su njihov psihički integritet, koherentnost samstva i lični identitet ozbiljno dovedeni u pitanje ili da su čak poništeni.

Kod pacijenata, koje ćemo neretko „etiketirati” kao one sa shizoidnim, graničnim, narcističkim, shizo-afektivnim, disocijativnim, histrionskim ili psihopatskim karakterom, i, ništa manje, kod analitičara koji sa njima rade, ludilo se još ispoljava kroz:

- primitivne/arhetipske odbrane,
- pad energije,
- izraziti i neumereni stid i svaljivanje krivice drugome na pleća,
- odsustvo kreativne imaginacije a, sa druge strane, kroz prisustvo skrivenog, ekstremno pasivnog fantaziranja,
- nesposobnost da se projektivna identifikacija upotrebi na kreativan način,
- neumereno snažne manifestacije patološkog narcizma,
- osećanje poniženosti, straha, srdžbe i besa i, na kraju,
- kroz ono što nazivam liminalnim diskursima.

Liminalni diskurs je, poput ludila, i sam subjektivno-objektivnog karaktera, ni posve ličan ni potpuno arhetipski, u njemu ima samo jedne temporalne dimenzije — sinhronijske, dok ona druga — dijahronijska — nedostaje, on manjka predstavama i metaforama, a obiluje banalnim, doslovnim, trivijalnim ili alogičnim sadržajima (Popović, 2008). Izraz *liminalno* sam preuzeo iz antropologije i radova Arnolda Van Genepa (Van Genep, 2005)

i Viktora V. Tarnera (Turner, 1969, 1974, 1979, 1982), budući da se njime može potcrtati *granična* fenomenologija ovakvih diskursa.

Imenica latinskog jezika *limes* je višeznačna i može značiti „prag”, u smislu vratnica ili kućnog praga kroz koji/preko kojeg se može ući ili izaći iz kuće; jednako tome, njome se označava međa ili granica; put, staza ili drum; utabana staza kojom je omeđena kakva oblast ili teritorija; još kanal, trasa, čak i vodeni tok; izrazom se misli i na obeleženu ili utvrđenu granicu. Za Latine, *limes* je pored navedenog bio i zid ili bilo kakvo drugo vojno fortifikacijsko zdanje koje bi preprečilo nadiranje varvara u civilizovan rimski svet. Kao glagol *limes* je značio „oterati (nekoga) sa praga” ili „izbaciti ili uništiti nekoga ili nešto”. Pojedini rimski istoričari su još ovom pojmu pridavali značenje svetog zabrana, oboda, granice ili svete međe preko koje civilizovani pojedinac ne sme preći jer bi u tom slučaju napustio svet zakona i normi, svesti i razuma. U psihološkom smislu, prekoračiti među ili preći sa one strane granice podrazumeva da će onaj koji se u takvu avanturu zaputio potpasti pod vlast neobuzdanog, varvarskog ili divljeg uma, da je izgubio razum, da je u vlasti nesvesnog ili da luta subliminalnim prostorima uma.

U mitovima, legendama, bajkama i sagama drevnih naroda i ništa manje u savremenom svetu, *limes* je prag, međa ili granica na kojoj se odigrava radnja koja je od presudnog značaja. Granica predstavlja razvod, razdvajanje, odvajanje, podvajanje, odeljivanje i, istovremeno, reč je o mestu u kome dolazi do spajanja, sjedinjavanja i povezivanja ili o oblasti u kojoj se nanovo uspostavljaju savezi koji su jednom u prošlosti bili poništeni. Suprotno ustaljenom mišljenju, *limes* ne predstavlja apstraktnu liniju koja razdvaja dva sveta ili dve oblasti, već je reč o specifičnom svetu, mestu ili „kontejneru” koji postoji sam po sebi, a koji je u stanju da u sebi nosi i sadržava raznolika iskustva i doživljavanja.

Liminalno se, po rečima Viktora Tarnera, može zamisliti kao „prostor koji nije prostor”, i kao “vreme koje nije vreme” (Turner, 1974), dakle kao nešto što je gotovo neodredivo i neomeđivo. U antropologiji, liminalno podrazumeva stupanj inicijacije tokom nekog *obreda prelaska (rites of passage)* u kojem dolazi do potiranja društvenog statusa i raznih identiteta (ličnog, porodičnog, polnog...) inicirane osobe ili njenog svođenja na najbazičniji ljudski nivo, a gde, u psihološkom smislu, još dolazi do „sloma” ustaljenih ego funkcija ili do značajnih promena u predstavi samstva i njegove regresije na nivo arhetipskog Jastva (Hall, 1991). Još pre Drugog svetskog rata, jungovski analitičar Džozef Henderson (Henderson, 1939) je u radu o *inicijacijskim obredima* ukazao na sličnost između tih rituala i analitičkog procesa koji se, poput njih, i sam odvija u tri koraka ili stupnja: prvi stupanj podrazumeva one analitičareve postupke koji su namenjeni postupnom zaobilaženju svesnih otpora, prelaženju granica koje dele svesno od nesvesnog, istraživanju sadržaja ličnog i kolektivnog nesvesnog; drugi stupanj (onaj koji bi odgovarao liminalnom stupnju kod V. Tarnera) podrazumeva poniranje u arhetipove i njihovo istraživanje; dok se treći ogleda u naporima da se njihova energija, jednom pošto bude osvešćena, iskoristi zarad izrastanja ličnosti i preinačenja arhetipskih predstava u odgovarajuće svesne ideje i značenja, koji će potom voditi jasnijim ego granicama, snaženju osobnog samstva, njegovoj izrazitijoj autonomiji, koherenciji i konzistenciji. Sledeći ideje Tarnera i Hendersona, mišljenja sam da izraz liminalno — ono što je stalno na granici, a što opet stalno prelazi ovamo-namo preko i duž granica (*betwixt and between*), i što je samo po sebi neograničivo — može ponajbolje da nagovesti karakter diskursa koji se ispoljava kada je tokom analize konstelisan kompleks stopljenosti. Podsetimo se, diskurs podrazumeva da neko nekome pripoveda nešto o nečemu (Kearney, 1999). Diskurs uvek govori o nečemu, te on kao takav predstavlja mesto u kome se aktuelizuje simbolička funkcija jezika. Sve govorne poruke, bilo one izrečene ili zapisane, u diskursu se razmenjuju.

Dakle, diskurs pored naratora uvek podrazumeva slušaoca, pa zbog toga predstavlja osnovu dijaloga i bilo kakvog drugog oblika komunikacije. I, što je u psihološkom smislu najvažnije, diskurs je temelj iz koga izrasta ljudski subjekt sa integrisanim i uobličanim identitetom.

Kada je, sa druge strane, reč o liminalnom diskursu, njegova graničnost ili njegov liminalni karakter ispoljava se na brojne načine — u njemu često ne dolazi ni do kakve simboličke razmene, više nalikuje monologu no dijalogu, atemporalan je, pa se ono o čemu pripoveda izražava kroz nizanje labavo povezanih opisa onoga što se isključivo *sada* dešava, a ne domašuje ni u ličnu prošlost, niti u projektovanu budućnost pojedinca. Takav diskurs je na granici da preraste u narativ ili, još češće, da u njega nikada ne zakorači. Budući da je diskurs osnova iz koje se pomalja narativ — bez koga ne bi bilo čovekovog ličnog identiteta, jer ovoga oprema doživljajem *kontinuiteta u vremenu*, u njemu stvara doživljaj koherentnosti, celovitosti i jedinstvenosti, i pomaže mu da osmisli svoj život i ono što mu se dešava — mogu reći, na osnovu iskustva stečenog u radu sa onima koji su zarobljeni u neki oblik liminalnog diskursa, da on može usporiti ili potrti izgradnju ili očuvanje ličnog identiteta i samstva. Ukoliko je osobenost čoveka ta da je on biće koje traga za pričom, za svojim „ličnim mitom” ili za pripovešću o svom životu, odnosno ukoliko čovek izrasta u subjekta ili ličnost tako što o sebi gradi vlastiti narativ koji će mu pomoći da razume i objasni životna zbivanja kroz koja je prošao i, naporedo sa time, da osmisli i preispita ona koja će se možda u budućnosti ostvariti, onda je liminalni diskurs nešto što će usporiti ili osujetiti uobličavanje ma kakvog smislenog, koherentnog i ucelovljujućeg ličnog narativa. Budući da je lični narativ pacijenta topos unutar koga se najveći broj psihoterapijskih intervencija odvija, liminalni diskurs predstavlja svojevrsni vid odbrane, kojim se osujećuju terapeuta nastojanja da uđe u narativni prostor osobe sa kojom radi.

Ukoliko smo kao psihoterapeuti i sami uključeni u liminalni diskurs, brzo ćemo se suočiti sa time da je on istovremeno imaginalan i neimaginalan, metaforičan i posve doslovan. Dobro je poznato od kakvog je blagotvornog značaja upotreba metafora u psihoterapiji, no kada radimo sa osobom koja pati od kompleksa stopljenosti, a koristi liminalni diskurs, upotreba metaforičnog govora nije od koristi. Nije retko da nam se učini kako smo tokom seanse na uvremenjen i svrhovit način upotrebili određenu metaforu koja je, dobro znamo, proizvod *produktivne imaginacije* (Ricoeur, 1984, ctr. IX–X). Kao takva ona predstavlja „semantičku inovaciju” (Ricoeur, 1991, str. 171); odnosno, metafora ima moć da opiše realnost na drugačiji, do tada nepoznat način. Ona ima moć da podvuče ono što je između dve stvari *slično*, ono po čemu su one *srodne*, pri čemu se spomenuta srodnost ne odnosi na sličnost koja između njih postoji od ranije, nego na novootkrivenu podudarnost semantičkih obrazaca koji se inače shvataju kao *različiti*. Posredstvom imaginacije, metafora miri i spaja sučeljena i suprotstavljena značenja, tvoreći time jednu semantičku novinu. Kada posegnemo za nekakvom specifičnom metaforom ili kada u analizi pribegnemo metaforičkom diskursu, sa ciljem da pomirimo i spojimo do tada sučeljena i suprotstavljena značenja u novu semantičku celinu (simbol), već po reakciji pacijenta možemo pomisliti kako je upravo upotrebljena metafora učinila da se ucelovi nešto što je u njemu do tada bilo podvojeno. Štaviše, on će nam i sam pokazati da je do promene došlo, no već će na sledeću seansu doći preplavljen besom ili semantičkom strepnjom, jer je u njemu metafora u međuvremenu raspolučena i prerasla u proganjajući sadržaj analitičarevih ludih procesa („*abject*”), koji će pacijenta zaraziti i nanovo potrti i ono malo identiteta što mu je ostalo. U liminalnom diskursu metaforično i doslovno se međusobno potiru, on je ujedno nemisliv i neshvatljiv, opire se interpretovanju i razumevanju, nemoguće ga je podvrći imaginarnim varijacijama ili svrsishodnim diskurzivnim i narativnim analizama.

Dobro je ako u psihoterapiji uspemo da uočimo i napravimo razliku između narativnog diskursa koji je zasnovan na imaginaciji, a koji posredstvom inicijacije i isceljenja vodi tvorenju duše, i, sa druge strane, diskursa koji sputava psihičko kretanje, isceljenje ili preobražaj. Razlika između ovo dvoje je vrlo tanana, a potonji oblik se ispoljava u vidu *liminalne retorike*. U prvom slučaju, retorika tvori predstave i podstiče odvijanje psihoterapijskog procesa; u drugom, njen diskurs je isprazan, šupalj, ništavan ili haotičan, a predstave su, ukoliko ih uopšte ima, lišene životnog dinamizma i kinetičnosti, dok u govoru dominiraju trivijalnosti, banalnosti ili nabrajanje.

Primere liminalne retorike možemo zapaziti (ili čuti) u brojnim umetničkim delima, napolju — na pijaci, ulici, u krčmama i kafićima, u žargonu različitih potkultura, u političkom životu i modi, no ja ću se ovoga puta zadržati na primeru koji proističe iz moje analitičke prakse. U slučaju moje pacijentkinje, "gospođice B." — osobe sa graničnim poremećajem ličnosti koja je bila u vlasti kompleksa stapanja — i odlomku dijaloga koji se između nas odvijao tokom jedne seanse, možete čuti trivijalan i naizgled isprazan govor, a tokom našeg dvodecenijskog rada bilo je mnogo primera takvog liminalnog diskursa. Siguran sam da vam neće predstavljati napor da čujete i prepoznate trivijalnu, besciljnu i haotičnu retoriku u našem dijalogu. Glavni simptom gospođice B. koji ju je doveo na analizu jeste neizdrživ strah — često praćen izrazito bolnom senzacijom smeštenom u solarnom pleksusu — da je u doslovnom smislu šuplja i prazna, da je njen trup doista probušen i ispunjen pretećom prazninom koju bi uvek fizički osećala. Pored toga, preplavljivao bi je gotovo psihotični strah od odbacivanja i napuštanja, pri čemu nije bila svesna da ona sama druge gura od sebe, odbacuje ili napušta. Odlikovala su je međusobno kontradiktorna afektivna stanja — iznad svega, destruktivna agresija, srdžba i bes, tuga, povlačenje, tupost i panični strah.

„Gospođica B.” je bila jedino dete svojih problematičnih roditelja koji nisu uspeli ni punih šest meseci da ostanu u braku, do koga je došlo posle još kraćeg zabavljanja. Svođa psihopatskog oca, narkomana, narko diler, svodnika i povratnika u zatvor ona nikada nije upoznala, budući da je nju i majku napustio kada joj je bilo dva meseca. Njena pokojna, samohrana majka bila je paranoidno-shizofreni pacijent dvodecenijskog staža lečenja u brojnim psihijatrijskim ustanovama. Majka je ujedno болоvala od kancera, te je i zbog te boljke po nekoliko meseci bivala smeštana na različita onkološka odeljenja. Tokom psihotičnih epizoda nije bilo retko da majka fizički nasrne bilo na svoju majku ili ćerku („gospođicu B.”), koja bi u par navrata izgubila svest od zadobijenih batina. Baka bi u tim situacijama pokušavala da zaštiti svoju unuku („gospođicu B.”), ali bi i sama postajala meta ćerkinih udaraca. Pacijentkinjina majka je prvi put bila hospitalizovana kada je mojoj pacijentkinji bilo dve godine. Zbog čestih majčinih hospitalizacija — koje su se dešavale između pacijentkinjine druge i devetnaeste godine (iza čega je majka preminula) — ali i zbog toga što je bila žrtva ranih emocionalnih i fizičkih trauma, brigu o „gospođici B.” je preuzela njena baka (majčina majka), emocionalno hladna, oštroumna, lukava, stroga i povremeno svirepa žena. Posle srednje škole upisala je studije na univerzitetu koje nikada nije privela kraju. Rane emocionalne i fizičke traume (očevo napuštanje, majka ju je u par navrata toliko tukla da bi izgubila svest, majčine prisilne hospitalizacije u psihijatrijske ustanove i sl.) u njoj su razvile postojan strah od odbacivanja i napuštanja, od koga se branila arhetipskim/primitivnim odbranama (u prvom redu — fragmentacija, dijabolizacija, projektivna identifikacija i cepanje). Gospođica B. bila je opsednuta mlađim muškarcima i kad god bi umislila (ili kada bi bilo stvarnih naznaka uzajamnih simpatija) da se nešto romantično razvija između nje i nekog muškarca, koji je morao biti po tipu „večiti dečak” —

puer aeternus — ovo bi u njoj konstelisalo psihotično funkcionisanje i tada bi postala zaposednuta "kompleksom stapanja", koji bi činio da se istovremeno oseća odbačenom od muškarca koji joj se dopada i sa njime stopljenom. A kada bi bila opsednuta romantičnim fantaziranjima ili sumanutim idejama odnosa, provodili bismo sate u liminalnim dijalozima poput sledećeg:

Gospođica B. (nadalje u tekstu *B.*): (posle dugog ćutanja) Ceo vikend sam provela u krevetu ili je to bilo u kuhinji?... U svakom slučaju, dosadno, dosadno i brujeće. Brujni osećaj.

Ja: ...brujeće...?

B: Da, brujeće... bruvalo je u meni celi vikend... brrrrr; brrrrmm... negde je bruvalo...

Ja: Šta je činilo da se osećate brujeće?

B: Sve... sve je bruvalo. Najviše ja. Verovatno... mućenje jaja. Zvuk je brujaao... ja sam brujala... mikser. Da, mikser je brujaao.

Ja: A šta ste to, *B.*, radili?

B: Pravila testo za princez krofne!

Ja: Dakle, mikser je bučno radio i proizvodio brujanje...

B: Pa, da. Ne, nije samo on brujaao, bilo je dosadno... Povremeno je zujalo peckavo. A onda to testo. Treba da naraste kada se umuti.

Ja: To zvuči zanimljivo...

B: Verujte mi, nimalo! I *M.* (njena jedina drugarica; prim. *V. B. P.*) je pravila princez krofne... mada su joj grančle bolje uspevale. A i urmašice... sa dosta špinovanog šećera i limunovim sokom i karanfilićem...

Ja: Vratimo se na to šta ste *Vi* spremali u subotu. Kažete da je brujanje bilo svuda.

B: U meni, u ruci, mikser takođe. Jaja su se izmešala u konzistentnu masu.

Ja: Da li vas je to činilo zadovoljnom?

B: Nimalo! Prvo treba da naseckate puter, na male kocke. Zato ga držite neposredno do sečenja u frižideru. Počeo se topiti čim sam ga stavila na dasku. Onda sam ga usula u šerpicu, sa malo 'ladne vode, tri kašike. Onda sam ga grejala, mešajući sve vreme, do ključanja...

Ja: Kako ste se osećali? Prijatno?

B: Ma, 'ajte! Morala sam da usipam brašno u puter i da neprestano mešam, drvenom varjačom.

Ja: A jaja? Kada njih stavljate u masu?

B: To tek posle. Prvo morate da vratite masu na plotnu, još dve minute, da se zgusne.

Ja: Dakle, iza toga sipate umućena jaja?

B: Ne, ne, ne! Prvo, skinete sa šporeta šerpiniče. Da se o'ladi na jedno pet minuta. Ja stavim u sudoperu sa vodom. A onda dodajem jedno po jedno jaje...

Ja: Da se umuti da bude penasto?

B: Naravno! Trik je u tome da ih dobro umutite!

Ja: Dakle, mutite dok se ne zgusne i bude penasto.

B: Da, da, da! Gusto i sjajno! Bez mehurića i gromuljica! Naravno, posle oblikujete testo, mećete na pleh, još bolje na pekarski papir, da se 'oladi jedno desetak minuta.

Ja: Delujete mi dosta zadovoljno dok pričamo o tome kako ste sebi pričinili nešto ukusno.

B: Aha... U stvari... ne, mada... ko će ga znati... biće da... da ...

Ja: Čini mi se da je vam je prijalo što za sebe činite nešto dobro i ukusno u isto vreme?

B: Hmmmm, na neki način... a, opet, volela bih da pričamo o praznini. Opet je osećam. Plaši me.

Biće da sam vas zamorio luckastim, banalnim govorom koji se isprva može učiniti dosadnim i besmislenim; ipak, apsurdni i naizgled trivijalni diskurs jedna je od manifestacija ludila ili kompleksa stopljenosti, i ispoljava se u otrcanom, ispraznom, alogičnom govoru koji je, istovremeno, nemisliv, neshvatljiv i koji poništava ma kakav sabesednikov napor da se putem empatije približi naratoru. Tek kada sam uz pomoć imaginacije naizgled prazan i trivijalan diskurs prepoznao kao nešto što nas oboje obuhvata i što naporedo zbori kroz nju i mene, a ne kao nešto čime se ona brani od mene, došlo je do toga da se obostrano dva, isprva strana, bića razumeju, da prihvate jedno drugoga i da uzdignu dijalog na višu ravan, sa koje će im biti moguće da sagledaju i shvate ono kroz šta su skupa prolazili. Između ostalog, tek kada sam i sam pribegao trivijalnoj retorici, naš liminalni dijalog je počeo poprimati kakve-takve smislene obrise. Vremenom, ono što se isprva činilo ništavnim i tričavim pretvorilo se u nešto što nas oboje pokreće na dijalog i empatiju. Ovakav liminalni dijalog nije retka pojava u analizi, ali pošto se sami terapeuti pred njime osećaju postićenima ili posramljenima, jer u njemu ne nalaze nikakva smisla, oni ga lako odbacuju, potcenjuju, obezvređuju, poriču ili ga naprosto prećutkuju ili previđaju.

Kada smo suočeni sa trivijalnim, tupavim, ispraznim i otrcanim sadržajima u govoru naših pacijenata, onda takav diskurs dijagnostikujemo kao vid otpora, kao odraz anaklitičke depresije, psihotičkog povlačenja, ili kao izraz neempatičnosti. Perspektiva koju ja ovde zagovaram važna je, barem, za jungovsku psihoanalizu; ukoliko nameravam da zauzmem ispravan pristup u analitičkom radu, onda moram biti dovoljno osetljiv na to koji i kakav je diskurs rukovodeći tokom seanse. Drugačije rečeno, valja se zapitati u koji je lingvistički *topos* „smešten” pacijent. U slučaju „gospođice B.”, ona je bivstvovala u *trivijalnom* liminalnom diskursu. Želim podvući sledeće — pojavljivanja trivijalnog liminalnog diskursa u terapiji su raznorazne tričavosti, banalnosti, koještarije, tupavosti, posprdice, gluposti i trivijalnosti. Pri tome, konstelacija *trivijalnog liminalnog diskursa* se u psihoterapiji deli na ravne časti, nisu je pošteđeni ni pacijenti niti terapeuti. Nekada se ispoljava u „proseravanju”¹, besmislenim ruminacijama, rimujućim asocijacijama, iščašenoj fonetici i uvrnutoj sintaksi. Ukoliko smo tokom analitičke seanse izloženi trivijalnom diskursu klijenta, onda, nužno, naš govor treba slediti ono što on uvodi u terapijski odnos, kao što sam ja učinio tokom seanse sa gđicom B., budući da su se sva moja nastojanja da se otkrije kakav-takav smisao izjalovila. Dakle, i naša retorika nekada mora biti trivijalna. Artikulisan žargon, uobičajena *psihozvaka* koju proizvodi svaka terapijska psihologija ovde neće biti od pomoći. Pojmovno mišljenje, empatska rezonanca, upotreba metonimija ili metafora, jasno formulisana pitanja ili smisaoni diskurs ne spadaju u trivijalni narativni kosmos. Ukoliko smo u psihoterapiji uvučeni u zbivanja kojima vlada trivijalni diskurs, onda smo, neizbežno, prisiljeni da govorimo na način svojstven toj arhetipskoj konstelaciji; naš diskurs mora koristiti jezik banalnog i trivijalnog. Ne možemo koristiti artikulisan, precizan i razumljiv žargon pripisan ovoj ili onoj psihološkoj školi, niti postavljati pitanja koja imaju za cilj da otkriju izvore konflikta i trauma. Naprosto, konceptualno i metaforično mišljenje ne pripadaju ovom govornom arhetipskom obrascu.

Dakle, trivijalan govor, ponekad hoh i nobl, povremeno argotičan, „izgovoren u pravi čas i u pravoj situaciji” omogućava opštenje između dve osobe, i istovremeno oslikava njihova „duševna stanja”. Koliko često u psihoterapiji nipodaštavamo ovakvu retoriku; proglašavamo je praznom, znakom otpora ili neempatičnošću sabesednika. No, pošto mi je u terapiji od prvenstvenog značaja duša, bez obzira o kakvoj je patologiji kod pacijenta

¹ U ovom slučaju, izraz ima sasvim određeno psihološko značenje, dok je njegovu filozofsku analizu izvršio savremeni američki filozof H. Frankfurt u knjizi “O proseravanju” (2006); prim. V. B. P.

reč, čini mi se da je trivijalna retorika jedini način uspostavljanja kontakta sa onim kompleksima i emocionalnim stanjima i sadržajima koji su bremeniti trivijalnim i banalnim. Ovakav je vid liminalnog diskursa, ma koliko delovao trivijalno i isprazno, u službu tvorenja duše i subjekta.

Nije samo terapeut taj koji osluškuje „trećim uhom” ono što izvire iz pacijenta, proces je gotovo uvek obostran, klijent nekada više nesvesno, a manje svesno osmatra i osluškuje šta do njega dolazi od strane onog drugog subjekta analize. Pacijentovo „nesvesno uho” sa puno pažnje odmerava analitičarevo prisustvo i delanja u bici koja se vodi između bezdušnih trivijalnosti i bezpredstavnih nagona i poriva. Barem jednim svojim delom, pacijentova psiha sluša analitičara u nadi da će biti čuta a, opet, spremna je da započne besni napad, prepun žuči, obezvređivanja, omalovažavanja i optuživanja, ukoliko nasluti da je odbačena. Nejtan Švarc-Salant, savremeni američki jungovski analitičar, nadaleko poznat po knjigama o graničnom poremećaju ličnosti, kada je spominjao osobenosti rada sa „dramatičim” pacijentima nije imao na umu trivijalni diskurs, a opet u njegovim opisima neretko se spominju trivijalni diskurs i njegova fenomenologija. Evo kako se to otkriva u Švarc-Salantovim idejama, kada govori o radu sa osobom granične organizacije ličnosti:

...kada smo (misli se na oba subjekta analize; prim. V. B. P.) preplavljeni trivijalnostima dnevnog života koje su se konkretizovale u probleme koji traže rešenja, moramo biti posebno obzirni prema pacijentovoj duši. Jer su te ‚trivijalnosti’ ono posredujuće kroz šta ćemo otkriti dušu i kroz šta će ona biti dočekana u jednom istinskom ‚Ja-Ti’ odnosu.

(Schwartz-Salant, 1989, str. 16)

LITERATURA

1. Ван Генеп, А. (2005) Обреди прелаза. Систематско изучавање ритуала. Београд, Српска књижевна задруга.
2. Hall, J. (1991) The Watcher at the Gates ow Dawn: Transformation of Self in Liminality and by the Transcendent Function. In Liminality and Transitional Phenomena, N. Schwatz-Salant & M. Stein, eds. Wilmette, IL.: Chiron, 33–51.
3. Henderson, J. L. (1939) "Initiation Rites," Papers of the Analytical Psychology Club of New York. No. 3.
4. Jung, C. G. (1968): The Structure and Dynamics of the Psyche, C. 8.
5. Princeton: Princeton University Press.
6. Поповић. В. Б. (2008) Клинички аспекти архетипске психологије. Београд: Филозофски факултет.
7. Поповић, В. Б. (2012) Лудило у имагиналном топосу анализе. Зборник резимеа Другог конгреса психотерапеута Србије 2012. Савез друштава психотерапеута Србије, www.sdpt.org, стр. 100.
8. Ricoeur, P. (1984): "Myth as a bearer of possible worlds". У зборнику R. Kearny (ed.) (1984): Dialogues with Contemporary Continental Thinkers. Manchester: Manchester University Press.
9. Ricoeur, P. (1991): From text to Action: Essays in Hermeneutics, II. Evanston: Northwestern University Press.
10. Schwartz-Salant, N. (2007) The Black Nightgown. The Fusional Complex and the Unlived Life. Wilmette, IL., Chiron.

11. Turner, V. (1969) *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine.
12. Turner, V. (1974) *Dreams, Fields and Metaphors: Symbolic Action in Human Society*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
13. Turner, V. (1979) *Process, Performance, and Pilgrimage: A Study in omparative Symbology*. New Delhi: Concept Publishing Co.
14. Turner, V. (1982) *From Ritual to Theatre*. New York: Performing Arts Journal Publications.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
https://www.youtube.com/watch?v=jzbf_LkkchE

Psihoterapija seksualnih smetnji kod muškaraca, nastalih obrtanjem uloga u odnosu dete-majka

Jurij Nikolajevič Tor

Magistar psihologije, psihodinamski psihoterapeut, simboldramski terapeut, osnivač i rukovodilac Akademije za integralnu psihodinamsku psihoterapiju, Beograd, Srbija.

E.mail: mail@aipp.education

Apstrakt. U članku je na primeru klijentovog slučaja prikazan psihoterapeutski pristup rešavanju problema u području muške seksualnosti, nastalih poremećajem uloga u odnosu dete-majka. Razmatraju se nesvesne komunikacije „majka-sin“, unutrašnji konflikt koji one stvaraju i, kao rezultat toga, smetnje u klijentovom seksualnom funkcionisanju. Predstavljene su psihoterapeutske strategije i intervencije koje su pomogle u uklanjanju tih smetnji.

Ključne reči: seksualna disfunkcija, inverzija uloga, perverzije u odnosima roditelj-dete, poremećaji u seksualnom funkcionisanju muškaraca, integralna psihodinamska psihoterapija.

Psychotherapy of disorders in the male sexual sphere, caused by role perversions in the child-mother relationship

Yuri Tor

MSc in psychology, psychoanalytic therapist, symbol dramatist, founder and head of the Academy of Integral Psychodynamic Psychotherapy, President of the International Association for Integral Causal Psychotherapy, Belgrade, Serbia.

Abstract. On the example of a client case, the article presents a psychotherapeutic approach to solving sexual problems in men, which were generated by role perversions in the child-mother relationship. The unconscious "mother-son" communication, the internal conflict generated by it and, as a result, dysfunctions in client's sexual sphere are considered. The article gives psychotherapeutic strategies and interventions that helped to correct the dysfunction.

Keywords: sexual dysfunction, role inversion, perversions in parent-child relationships, disorders in the male sexual sphere, integral psychodynamic psychotherapy

Klijent i njegov problem

Psihoterapija je trajala godinu i po dana u onlajn formatu. U toku prve godine terapije učestalost sesija je bila jednom nedeljno, a u toku sledećih šest meseci jednom u dve nedelje.

Klijent je u momentu započinjanja terapije imao 24 godine. U pitanju je mladić beloruskog porekla. Ima visoko obrazovanje i visoko je inteligentan. Po zanimanju je inženjer, tražen u svojoj struci. Jedinac je. Njegov otac je takođe inženjer, majka je bivša

profesionalna sportistkinja. Klijent je na neurotičnom nivou organizacije ličnosti. Dominantna karakterna crta je depresivnost.

Glavni problem klijenta bila je nelagodnost u komunikaciji sa ljudima, naročito sa devojkama, kao i teškoće u izgradnji ljubavnih odnosa. U komunikaciji je imao osećaj nesigurnosti, očekivanje kritike i napada. To je posebno bilo naglašeno u društvu žena. U komunikaciji sa devojkama karakterisala ga je anksioznost, koja se pojačavala u trenucima bilo kakvog fizičkog kontakta. U vreme započinjanja terapije klijent je iza sebe imao romantičnu vezu samo sa jednom devojkom. Ta veza je trajala više od godinu dana. Seksualni život klijenta se u ovoj vezi svodio na maženje, a seksualni odnos nije iskusio. Pri tome, kod njega nije uočena somatska seksualna disfunkcija. Uopšte gledano, u pitanju je bio fizički zdrav mladić.

Karakteristična osobina njegovog seksualnog funkcionisanja bila je ta da sebi nije dozvoljavao nikakve erotske fantazije u vezi sa ženama. One su za njega bile tabuisane i transformisane u nežnost. Kada bi ga privukla devojka, mogao je da uoči kod sebe samo sanjarenje o tome kako nešto čini za nju, zamišljao je scene nežnosti i prijateljske zagrljaje. To su bile fantazije karakteristične za latentnu fazu psihoseksualnog razvoja, iz kojih je istiskivano sve što je sadržalo i najmanju aluziju na erotiku. Uz to, klijent, kako je sam naveo, nikada nije imao snove erotskog sadržaja. Prvi takav san prijavio je tokom terapije. Odnosi sa bivšom devojkom i sa ženskim polom uopšte bili su praćeni osećajem krivice. U odnosima sa ženama zauzimao je konformni položaj žrtve, apriori stavljajući njihove interese i želje iznad svojih. Postojala je veoma jaka idealizacija ženskih figura i strah od njihove kritike.

U ophođenju sa njim u kontratransferu često je, zbog isključivanja svega vezanog za rodna pitanja i interakciju polova, postojao osećaj da se radi o dečaku u latentnom periodu razvoja, jer je takvo ponašanje karakteristično baš za ovu razvojnu fazu. S tim u vezi značajan primer je bio da je izbegavao da koristi reč „devojka” i zamenjivao ju je svuda rečju „čovjek”, čak i onda kada to nije odgovaralo kontekstu.

U detinjstvu mu je majka zabranjivala bilo kakvo ispoljavanje agresije, uključujući i igračke povezane s temom rata. Pod izgovorom pacifističkog vaspitanja, majka je, u stvari, vodila rat protiv bilo kakvog ispoljavanja muškosti kod svog sina, ili ga je, psihoanalitički rečeno, kastrirala. I to tako temeljno da se ispostavilo da je i sama mogućnost seksualnog odnosa bila sasvim potisnuta iz njegove svesti i isključena iz njegovog seksualnog života.

Klijentova majka

Bila je to žena od oko 55 godina, muškobanjastog izgleda. Njen odnos sa suprugom (ocem klijenta) bio je distanciran. Bila je veoma ogorčena i puna pritužbi na njega. Prema rečima klijenta, majka je imala naviku da stalno kritikuje svog muža, i uz to se na muža često žalila sinu (klijentu). Muž je izbegavao sukobe i razgovore o problemima, a u kriznim trenucima tražio je od sina da bude mirotvorac u njegovom odnosu sa suprugom. Majka klijenta imala je širok krug LGBT poznanika, redovno je posećivala događaje i delila vrednosti ove subkulture.

Tok terapije

Na početku terapije klijent je izbegavao kontakt očima i odlikovao se veoma brzim govorom, bez ikakvih pauza, što je zvučalo kao brzalica. Na taj način je nesvesno pokušavao da se zaštiti od ocena i kritika sagovornika, ne dozvoljavajući mu da progovori. Uopšteno govoreći, upadljiva je bila njegova izrazita konformnost, koja se između ostalog manifestovala

i time što se činilo da govori glasom višim od svog prirodnog glasa, kao da ga veštački povišava. Intonacija njegovog govora je u velikoj meri bila karakteristična za žene. Nesvesno je bio u iščekivanju kritike i kazne i nastojao da se prilagodi i odobrovolji sagovornika kako bi na ovaj način sprečio napad.

Razmera užasa pred pretećom ženskom figurom jasno se odrazila u motivu simbouldrame „Rupa u močvari“, iz koje se pojavila poluziva starica zastrašujućeg izgleda. Nakon što je prema rediteljskim principima simbouldrame bila nahranjena, klijent je saslušao dramatičnu priču starice koju su nepravedno tretirali, zbog čega je ona bila veoma ljuta. U liku ove žene pronašao je mnoge paralele sa svojom majkom.

Radili smo i sa traumatičnim epizodama koje su bile povezane sa situacijom pretnje od strane ženskih figura, kao i sa drugim iskustvima u kojima klijent nije uspeo da se zauzme za sebe i potisnuo je emocije povezane sa ovim situacijama. Posle nekoliko sesija rada sa potisnutom agresijom počeo je da pravi pauze u govoru i da me povremeno gleda u oči. Tema zaštite sopstvenih granica i jačanja samopoštovanja provlačila se kroz čitavu terapiju.

U vezi sa bivšom devojkom klijent je igrao ulogu podređenog i žrtve. Ova pozicija je bila karakteristična za njega generalno u odnosima sa ženama. Drugih modela nije imao, jer su muškarci u njegovoj porodici koristili upravo takav model. Okrenuli smo se primerima alternativnih uloga u kulturnom polju i u tom procesu je nastala efikasna tehnika „Arhetipski dar“, koja pomaže da se pozajme željeni kvaliteti i obrasci ponašanja od mitoloških ili književnih likova takvih osobina.

Važno terapeutsko sredstvo bila je upotreba motiva simbouldrame za korekciju seksualnog funkcionisanja kod muškaraca. Ubrzo nakon izvođenja motiva „Ružin grm“ klijent je rekao da je prvi put u životu sanjao erotski san. Ponavljanje ovog motiva je nakon nekog vremena pomoglo klijentu da počne aktivno da se upozna i komunicira sa devojkama.

Ključna intervencija koja je na kraju uspešno razrešila neurotičnu problematiku bila je **interpretacija inverzije uloga u odnosu klijenta sa majkom** i odgovarajućeg nesvesnog obrasca u njihovoj komunikaciji. Ova intervencija je preduzeta u završnoj fazi terapije, kada je klijent bio spreman za nju. On ju je odmah prihvatio, a na narednim sesijama je saopštio da oseća da se njegov odnos sa majkom počeo popravljati. Među njima su se pojavile granice i zdrava distanca. Otprilike dva meseca nakon ove interpretacije klijent je upoznao devojkicu sa kojom je razvio harmoničan ljubavni i potpun seksualni odnos. Neko vreme nakon zajedničkog života su se venčali.

Zaključak

Prikazani slučaj klijenta je primer ozbiljnog poremećaja u odnosu dete–majka, u kojem je majka nesvesno pripisala sinu ulogu njenog roditelja, odnosno majke. Pored pripisane majčinske uloge postojala su i nesvesna očekivanja da će sin ispuniti partnersku (bračnu) ulogu. Ovo je bilo praćeno idealizacijom sina, kojeg je isticala kao primer stalno kritikovanom i unižavanom mužu. Važna karakteristika bila je ta da je, kako se čini, klijentova majka u ulozi idealnog partnera, zbog latentnih, ali prilično izraženih homoseksualnih sklonosti, videla žensku figuru.

Tako je dečak bio primoran na preuzme dvostruku žensku ulogu — ulogu majke i ulogu devojke, homoseksualne partnerke za svoju majku. Nametanje ovih uloga praćeno je ispoljavanjem agresije prema polu dečaka. Ova izopačena veza je rezultirala time da se klijent psihološki zaglavio u latentnom periodu, osećajući strah da će ga majka kazniti ako prekrši ovu trostruku zabranu identifikacije sa muškim rodnom. Posledica toga je bio unutrašnji

konflikt između potrebe za prirodnim razvojem i prihvatanjem muške rodne uloge i straha od izazivanja majčinog gneva.

Glavni terapijski ciljevi u radu u opisanom slučaju bili su uklanjanje zabrana osveščivanja i ispoljavanja agresije, poboljšanje odnosa sa samim sobom i prihvatanje svog muškog rodnog identiteta.

U radu je korišćena psihoanalitička dijagnostika i integralna psihodinamska psihoterapija uz primenu tehnika neuromodelovanja, motiva simbodrame i psihoanalitičkih intervencija.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=O1MDs09iP6o>

Egzistencijalna analiza psihosomatskih poremećaja

Natalija Aleksejevna Rusina

Doktor psihologije, docent, specijalizacija: klinička psihologija/psihoterapija, šef Katedre za kliničku psihologiju Jaroslavskog državnog medicinskog univerziteta, Jaroslavl, Rusija.

E-mail: rusinana@ysmu.ru

Apstrakt. Klinička analiza hiperventilacijskog sindroma kod pacijentkinje psihosomatskog profila. Identifikovan je intrapersonalni konflikt (IK). Primenjen je metod egzistencijalne analize (EA) za eliminisanje simptoma.

Ključne reči: egzistencijalna analiza, intrapersonalni konflikt, psihosomatski poremećaji.

Existential analysis of psychosomatic disorders

Natalia Rusina

PhD in psychology, associate professor, specialization: clinical psychology/psychotherapy, head of the Chair of clinical psychology at Yaroslavl state medical university, Yaroslavl, Russia.

Abstract. A clinical analysis of the hyperventilation syndrome of a psychosomatic patient. An intrapersonal conflict has been identified. The method of existential analysis (EA) was applied to eliminate the symptom.

Keywords: existential analysis, intrapersonal conflict, psychosomatic disorders.

Cilj. U psihoterapiji psihosomatskih poremećaja glavni princip je otkrivanje intrapersonalnog konflikta koji stvara polje napetosti i doprinosi razvoju bolesti. Konflikt je različit kod svakog pacijenta. Poenta psihoterapije je aktuelizacija ovog konflikta. Psihoterapijsku trijadu “meta” rada kod pacijenata psihosomatskog profila čine telesna stegnutost, potisnute negativne emocije i smisaona nekongruentnost. Zadatak psihoterapeuta je da pomogne, a pacijenta — da nauči da živi autentično, sa osećajem unutrašnje kongruencije, da pronade svoju autentičnost, da sklopi “novi ugovor” sa životom.

Klinički slučaj

Pacijentkinja I., 24 godine, fakultetski obrazovana, u braku. Ima ćerku od 8 meseci, dete je dojeno prva 4 meseca, zatim je majka prestala sa dojenjem. Dva meseca pre obraćanja terapeutu došlo je do svađe sa majkom, nakon čega joj je, kako I. smatra, postalo teško da diše. Odnosi sa roditeljima i mužem su dobri. Živi sa roditeljima i sopstvenom porodicom u istom stanu. Sa njima živi i njena sestra, 9 godina starija, razvedena. U poslednje vreme izgubila je 8 kg. Pacijentkinja oseća strah jer ne može da “diše punim plućima”, žali se da stalno kontroliše svoje disanje, želi da “bude kao nekad — vesela, bezbrižna”.

Primenjena metoda: egzistencijalna analiza (EA) A. Langlea [1,2].

Fizička dimenzija: pacijentkinja je astenizovana, težina je ispod normalne, spolja je disanje mirno, ukočeno, stegnuto, ruke prekrštene na grudima, sedi napeto. Na predlog i vežbe opuštanja mišića pozitivno odgovara. Primenjena je tehnika paradoksalne

intencije: predloženo joj je da duboko udahne i zadrži dah što je duže moguće, a zatim polako, produženo izdiše. Na prvim sesijama doživljavala je blagu vrtoglavicu. Na završnim sesijama ovaj način disanja prestao je da izaziva vrtoglavicu, što je navelo na pomisao da joj nije potrebno "disanje punim plućima". Pacijentkinji je predloženo da izvodi jednostavne fizičke vežbe po tipu gimnastike Streljnikove. Ispostavilo se da ona ne radi nikakve fizičke vežbe, malo se kreće, nije se bavila nikakvim sportovima. Uprkos elegantnoj figuri, nije znala da pleše i nije ni probala. Dok je došla bebu, nije dobro spavala, umarala se. Prema njenim rečima, otac koji je radio u rudniku imao je problema sa disanjem, dugo se lečio od hroničnog bronhitisa, pretpostavljao je da ima bronhijalnu astmu, ali je uspeo da se izbori sa bolešću i kada je prestao da radi bolest se povukla. Na pitanje da li detetu peva uspavanke odgovara negativno. Kaže da je prestala da peva, iako je do rođenja deteta stalno pevala. Tokom sesije pokušala je da peva i osetila je da lakše diše.

Socijalna dimenzija: pacijentkinja je postala svesna toga da je omiljeno dete u porodici; krenula je za sestrom u muzičku školu na odsek za violončelo, iako je oduvek želela da peva. Pevala je u horu. Tvrdi da ima blizak odnos sa majkom, ali majka je uvek štitila i razmazila ju je. Posle sesija nije rekla majci do kojih uvida je došla, što ukazuje da je kontakt površinski. Fizički liči na oca, kopira njegovo ponašanje. Tvrdi da voli svoje dete, ali u razgovoru ga ne pominje, budući zaokupljena svojim stanjem, kontrolom disanja. Majka, koja je mnogo starija od oca, zadržavala ga je kraj sebe potrebom da brinu o ćerkama, a sada — brigom o unuci, koju je preuzela od ćerke na vaspitanje i počela da je odgaja kao treću ćerku.

Lična dimenzija: analiziramo sopstvo, jezgro ličnog sveta. Klijentkinja je saglasna sa tim da potiskuje emocije, nikada ne viče, ne plače. Oseća se kao dete. Ima dobar sluh. Priznaje da bi volela da poradi na svom glasu i samostalno nastupa na sceni. Voli da bude u centru pažnje. Sviđa joj se što je svi sažaljevaju. Ne brine je naročito što se njeni roditelji bave detetom, kaže: "Pa, ja sam bolesna".

Duhovna dimenzija: identifikovanje vrednosti prema kojima se život gradi prvi je korak u prevazilaženju problema na prva 3 nivoa. Priznaje da nije razmišljala o tome šta želi u životu. Želi da bude kao nekada. Razumevanje situacije, analiza odnosa prema detetu, omogućili su joj da shvati da ne može da ostane u dotadašnjoj ulozi deteta.

Analiza

Pacijentkinja nije u stanju da se odrekne svog individualizma, prilično je sebična, svojim napadima privlači pažnju. Na nivou klasične psihosomatike imamo IK pacijentkinje koji se manifestuje kao podsvesna želja da zadrži svoj položaj razmaženog deteta u porodici, nespремnost da prihvati novu društvenu ulogu majke: "bojim se promene", "bolje da ostanem u staroj ulozi deteta, tako je sigurnije". Na nivou EA, strah "da ne može da diše punim plućima" naveo je na misao da zbog toga neće više moći biti kao pre: vesela i bezbrižna. Zapravo, ako odluči da ne treba da bude kao pre, već da postane drugačija i onda će živeti zanimljivije, samo na drugačiji način, tada će sredstvo pomoću koga pokušava da ostane u prethodnoj ulozi — misli o otežanom disanju — prestati da ima smisla. Simptom će nestati. Na svim nivoima egzistencije nema unutrašnje usaglašenosti. Strah i anksioznost ne dozvoljavaju pacijentkinji da oseti unutrašnji oslonac, "ne mogu da budem kao pre", što formira patološki simptom. Na sesiji je pacijentkinji pokazano kako se njene emocije kanališu u telo. Negativne emocije se potiskuju, što stvara depresivno raspoloženje. Histrionična komponenta, sebičnost, ne dozvoljavaju pacijentkinji da izađe na kraj sa sobom, da bude u miru sa sobom. Nema ni egzistencijalnog smisla: u ime čega vredi živeti.

Zaključci

Prva fundamentalna motivacija egzistencije je traženje unutrašnjeg oslonca i razvoj ba-
 zičnog poverenja, kako bi se naučilo da se doživljeno izdrži i prihvati kao činjenica. Pre-
 formulisanje ograničavajućih uverenja: “Koliko je neophodno duboko disati, punim
 plućima?”, “Koliko je neophodno biti kao pre?”, transformacija negativnog u pozitivno:
 “Za šta mi treba moja bolest?”, transformacija iracionalnih uverenja u racionalna: “Želim
 da pevam, ali ne pevam svom detetu”. Druga fundamentalna motivacija je identifikovanje
 životnih interesovanja i vrednosti: “Postojim, ali kako da učinim da mi bude dobro u živo-
 tu?”, “Šta želim? — Želim da razvijem glas, krenem na ples sa sestrom, naučim da vozim.”
 Treća fundamentalna motivacija je izvor autentičnosti (pronalaženje sebe). Psihosinteza
 kroz usklađivanje kontradiktornih subličnosti pacijenta: “Postojim, ali da li imam pravo
 da budem ono što jesam? Ne mogu biti ono što sam bila. Moram postati drugačija. A to
 će doneti i drugačiji život.” Četvrta fundamentalna motivacija: smisao kao perspektiva
 delovanja. Preispitivanje vrednosti, konstruisanje novih značenja, postavljanje ciljeva:
 “Postojim, ali koji je smisao mog života na ovom svetu? — postojanje radi nečega ili ne-
 koga. — “Promeniću posao. Moj muž i ja ćemo započeti svoj posao.” Međutim, trenutno
 u tom novom životu nema mesta za njenu ćerku! Zaključak pacijentkinje nakon sesija:
 “Ne moram da pokušavam da se vratim u prethodno stanje, treba da postanem drugačija
 i da živim drugačije. To stanje se više ne može vratiti, ali ne treba ni žaliti za njim.” Naredne
 sesije psihoterapije dovele su do normalizacije spavanja. Ponovo je uzela dete kod sebe
 i preselila se kod svekrve, iskoristivši priliku da promeni situaciju i odrekne se preterane
 zaštite koju joj je pružala majka.

LITERATURA

1. Лэнгле А. Основы экзистенциального анализа / СПб.: ООО Издательство «Питер», 2022. — 218 с.
2. Längle A. Osnovy ekzistencii kak metoditsheskie elementy dlya praktiki. Konfrontaziya s soboi, rabota s soprotivlaeniem, sindrom ozhestotsheniya. // Eksistentsial'nyi Analiz, 2019. — No. 10–11, 8–51.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=etUoYDaqbno>

Atina-Antigona kompleks: ženski kompleks muškosti (psihoterapijski prikaz kliničkog slučaja)

Vesna Dukanac

Doktor defektoloških nauka, specijalista psihijatar, subspecijalista psihoterapeut, vanredni profesor Visoke škole socijalnog rada, šef Katedre za psihologiju, Beograd, Srbija.

E-mail: vesna.dukanac@gmail.com

Apstrakt: Ženski kompleks muškosti, nazvan Atina–Antigona kompleks, ne javlja se kao uobičajeni razvojni kompleks, već predstavlja patološku formu psihološkog razvoja u slučaju neadekvatno uspostavljenog odnosa između majke i ćerke. Zbog neadekvatnosti odnosa sa istopolnim roditeljem, dolazi do kompenzatorne idealizacije očeve figure koja ometa pravilno strukturisanje ženskog dela identiteta. U radu prikazujem višegodišnji individualni psihoanalitički psihoterapijski tretman pacijentkinje koja je imala jednu formu ovog kompleksa sa eksternalizacijom poremećaja ishrane na manifestnom nivou. Pacijentkinja je uspešno prevazišla opisani patološki kompleks i otvorila put dobroj strukturaciji svog identiteta.

Ključne reči: Atina-Antigona kompleks, psihoanalitička psihoterapija.

Athena-Antigone complex: masculinity complex in women (clinical case psychotherapeutic presentation)

Vesna Dukanac

PhD in special education, psychiatrist, psychotherapist, associate professor at the College of Social Work, Chair of the Department of psychology, Belgrade, Serbia.

Abstract. The female masculinity complex, called the Athena-Antigone complex, does not appear as a normal developmental complex, but represents a pathological form of psychological development in the case of an inadequately established relationship between mother and daughter. Due to the inadequacy of the relationship with the same-sex parent, there is a compensatory idealization of the father figure, which hinders the proper structuring of the female part of the identity. In the paper, I present the multi-year individual psychoanalytic psychotherapy treatment of a female patient, who had one form of this complex with the externalization of an eating disorder at the manifest level. The patient successfully overcame the described pathological complex and opened the way to a good structuring of her identity.

Keywords: Athena-Antigone complex, psychoanalytic psychotherapy.

Cilj rada: prikaz individualne psihoanalitičke psihoterapije pacijentkinje u kasnom adolescentnom uzrastu, radne psihijatrijske dijagnoze poremećaja ishrane, u čijoj pozadini se nalazio redak, nespecifičan i neuobičajen ženski kompleks muškosti, nazvan Atina-Antigona kompleks.

Opis kliničkog slučaja i primenjene metode lečenja

Anamnestički podaci o pacijentkinji

Zvezdana je imala 21 godinu kada se prvi put obratila za pomoć Dispanzeru za mentalno zdravlje dece i adolescenata [1]. Stanovala je u blizini Dispanzera i dolasci su ponekad bili usputni. Uopšteno govoreći, došla je zbog problema vezanih za ishranu. Uvek kada bi se iznervirala ili kada bi bila napeta, najela bi se i ispovraćala. Problem je trajao poslednje četiri godine, ali se intenzivirao u vreme prvog dolaska. Tada je bila na početku treće godine fakulteta.

Zvezdana je prvo od dvoje dece svojih roditelja. I otac i majka potiču iz beogradske sredine, pri čemu je otac treća, a majka prva generacija rođena u Beogradu. Majka se odmah nakon srednje škole zaposlila, ali je uz rad završavala i višu školu. Nakon završene više škole upisala je i fakultet, ali je vrlo brzo odustala. U to vreme bila je u relativno problematičnoj emotivnoj vezi. Nakon što se jedan verbalni sukob prelio u fizički, raskinula je vezu. Neposredno nakon toga, na letovanju, upoznala je svog budućeg supruga, tj. budućeg Zvezdaninog oca. On je tada već bio diplomirao na svom fakultetu. Mesec dana pre upoznavanja sa svojom budućom suprugom, tj. budućom Zvezdaninom majkom, u roku od mesec i po dana izgubio je i oca i majku. Dakle, mesec dana nakon tog velikog emotivnog gubitka, otišao je na letovanje i tamo upoznao svoju buduću suprugu. Zaprošio je nakon pet dana poznanstva. Vrlo brzo su se venčali. Majka je brakom pobešla iz svoje porodice u kojoj je otac bio despot i mnogo toga kontrolisao i zabranjivao. Njen budući suprug radio je u jednoj susednoj bogatijoj zemlji i ona se sa njim preselila u tu zemlju. Prve tri godine naizgled idiličnog braka nisu mogli da imaju dece. I to je kvarilo idilu. Kada se majka već pomirila sa idejom da neće uspeti da se realizuje na tom planu, saznala je da je trudna. U velikom gradu po mnogo čemu bogate zemlje u inostranstvu rodila se Zvezdana, kao dete velike ljubavi i velikih očekivanja svojih roditelja. Ispostaviće se da su očeva očekivanja bila veća. Zvezdanin otac je pri kraju trudnoće svoje supruge sanjao čudan san, nakon koga je znao da će se roditi ćerka i da će se zvati Zvezdana. Sanjao je da se penje uz stepenice i prolazi kroz tajne prolaze Vatikana, koji su inače zazidani i jednom u 50 godina se odziđuju. Na kraju tih prolaza i vrata magično ga je privukla zaslepljujuća svetlost. Kada joj se dovoljno približio i mogao da je sagleda, shvatio je da je u sredini svetlosti ženska figura, ne preterano lepe spoljašnjosti, ali blistave unutrašnje lepote iz koje je i poticala sva ona zaslepljujuća svetlost poput zvezda. Čudesan san nastao u njegovoj glavi govorio mu je da će se svi ti sadržaji „preliti” iz njegove glave u stvarnost i da će mu se uskoro roditi ćerka velike duhovne moći, koja će uvek iznutra sijati kao zvezda i kojoj mora da nadene ime Zvezdana. Ona je trebalo da bude savršenstvo i „vrh vrhova”, da ostvari sve ono što on nije mogao i čime će se on ponositi... Ovaj san je od malih nogu pripovedan Zvezdani i uvek iznova ponavljan. Zvezdana je jedno vreme živela sa svojim roditeljima u velikom gradu te naizgled bogate susedne zemlje, otac je radio, ali ne i majka. Kada je Zvezdana napunila godinu i po dana, majka se vraća sa njom u Beograd i zapošljava u svojoj struci, a Zvezdana preko nedelje sve vreme ostaje kod bake, dede i tetke (majčina familija). Oca viđa tek godinu dana kasnije, kada se i on doseljava u Beograd i zapošljava. Zbog poslovnih obaveza roditelja, Zvezdanino ostajanje kod bake, dede i tetke preko nedelje se nastavlja do njene 7. godine. Tako je Zvezdana prve godine detinjstva provela uglavnom sa tetkom, koja i kad se udala nikad nije imala decu, te je Zvezdanu često svojatala. Tetka je bila sušta suprotnost svojoj ozbiljnoj, smernoj i požrtvovanoj sestri. Bila je vesela, puna života, volela je da se doteruje i puno izlazi. Često je sa Zvezdanom išla u kupovine, i još tako malu uvodila je u svet „ženskih tajni doterivanja i zavođenja”. Ona nije imala problem sa „ocem despotom”

kao njena starija sestra i na svoj način je znala da izađe sa njim na kraj. Do kraja života svojih roditelja živela je sa njima, čak i kad se udala. Kada je imala četiri godine, Zvezdana je dobila sestru. Tek tada se „naglašava potreba” za njenim ostankom kod tetke. Roditelji su čak imali ideju da Zvezdanu upišu u osnovnu školu u kraju u kom je tetka živela, a ne u kom su oni živeli. Tada se Zvezdana pobunila. Rekla je svojim roditeljima da joj je kod tetke lepo, ali je nije tetka rodila i ona hoće da živi sa svojim roditeljima.

Od tada su bili skupa svo četvoro. Zvezdana je oduvek bila odličan đak u školi. Završavala je dve škole, bavila se raznim sportovima i u svemu čime se bavila imala je zapažen uspeh. Ali njenim roditeljima se to, izgleda, podrazumevalo. Jednom je dovela svog druga iz škole i rekla mami: „Njemu su roditelji obećali bicikl ako bude odličan”. Majka je na to nabusito pitala: „Hoćeš li i mi tebi da kupimo bicikl?” Zvezdana je pokunjeno odgovorila: „Pa, ne mora.” I nikad ništa više nije tražila. Kad bi smatrala da ne zaslužuje diplomu, medalju ili pohvalu koju bi dobila, odbijala je da primi. Sve vreme školovanja osećala se neprihvaćeno i od roditelja i od vršnjaka. Ma koliko se trudila da se približi vršnjacima, nije joj polazilo za rukom. Uvek je imala utisak da ima višak kilograma i da je naočare koje nosi dodatno naružuju. Kada je došla na psihoterapiju bila je privlačne spoljašnjosti, krupne građe, bez viška kilograma, uvek doterana i elegantno obučena, čak i kad bi na sebi imala jeftinu garderobu, što se nikad na prvi pogled nije uočavalo. I u prvim zaljubljuvanjima i u prvim pokušajima zabavljanja osećala se nedovoljno voljenom, ponekad napuštenom, ponekad iskorišćenom... ali nikako nije odustajala. U vreme dolaska na psihoterapiju bila je u prvim danima veze koja će potrajati dve i po godine. I prethodna veza bila je duga. Mladići su po pravilu bili iz uglednih, bogatih porodica, dobri studenti tehničkih fakulteta, neuobičajenih interesovanja, vezani za svoje majke. U početku veze su bili oduševljeni Zvezdanom, mnogo je voleli, ali bi kasnije, kako se veza produbljavala i postajala ozbiljnija, nastajali problemi. Većinu detalja svog života Zvezdana je delila sa ocem. On je bio „esencija mudrosti”, ali... kako su godine odmicale — sve manje funkcionalan. I Zvezdana je to uviđala. Radio je u nekada jako dobroj firmi, bavio se finansijama i dobro zarađivao. Odlučio je da ostane veran firmi i kad se ona raspadala. Nije se usuđivao da potraži ili prihvati drugi posao, ali je intenzivirao svoje interesovanje za budizam i zdrav način vegetarijanske ishrane. Bio je štedljiv i stalno je celu porodicu, Zvezdanu pogotovo, pozivao na racionalno trošenje i štednju. Zvezdana je obožavala svog oca, volela je dugo sa njim da razgovara o smislu života, filozofiji i umetnosti. Pogotovu je na ovo poslednje bila ponosna jer je bila uspešan student umetničkog fakulteta. Majka se u seansama spominjala kao nezanimljiva žena koja kuva, sprema, brine o svakom članu porodice i povremeno je bolesna. Informacija o bolesti se izgovarala dramatično, tako da se sticao utisak teške somatske bolesti. Ispostavilo se da se radi o povremenim lakšim hipertenzivnim krizama. Svoje „probleme” sa povraćanjem krila je od oca, ali ne i od majke. U trenucima depresivnih potonuća, majka ju je tešila. U vreme dolaska na psihoterapiju, osim studija koje su iziskivale dosta vremena i same po sebi dosta obaveza, bavila se još sa „hiljadu stvari”. I sve su bile podjednako važne i stalno joj je nedostajalo vreme... Zbog svega je često osećala veliku napetost i često se prejedala, a potom povraćala. To joj je u početku donosilo osećaj olakšanja, ali kasnije ne... Tokom višegodišnjeg psihoterapijskog procesa uspela je da završi fakultet, iako je zadnje dve godine obnovila i na samom kraju zastala. To je bio izvor sukoba sa ocem. U to vreme počela je realnije da sagledava roditelje i da se okreće majci. Sa sestrom nikad nije imala blizak kontakt, te iako su delile istu sobu, povremeno nisu pričale jedna sa drugom; Zvezdana se povremeno osećala dodatno zapostavljeno od strane roditelja koji su favorizovali sestrin fakultet filološkog usmerenja. Počela je da radi pre nego što je diplomirala. Poslednje godine

terapije još uvek je živela sa roditeljima, radila i prekinula sve emotivne veze koje je do tada imala. Dugo nije uspevala da ostvari novu emotivnu vezu, što je činilo jako nesretnom. Kako je poziv kojim se bavila sam po sebi gurao u društvo bogatijih ljudi, povremeno se osećala iskompleksirano zbog manjka novca, ali je bila vrlo spretna u nalaženju dodatnih poslova.

Poslednje godine terapije nije imala probleme sa povraćanjem, sa postavljanjem granica drugim ljudima, niti sa određivanjem prioriteta u životu. Bila je u fazi dezidealizacije očeve figure i povremenih sukoba sa njim.

Dve godine nakon završene psihoterapije javila se sa informacijama da je dobila siguran posao koji joj predstavlja stalan izvor prihoda, ali da ima i dodatne manje poslove. Učestvovala je na jednom prestižnom međunarodnom takmičenju i pobedila, što joj je trenutno popravilo materijalnu situaciju. Dobila je i ponudu za specijalistička usavršavanja u inostranstvu. Počela je da se približava sestri i da brine za njenu budućnost. Bila je u vezi sa jednim siromašnim mladićem iz unutrašnjosti na završnoj godini fakulteta tehničke struke. Planirali su da započnu zajednički život.

Atina-Antigona kompleks

Ženski kompleks muškosti ili „kompleks Atina-Antigona”, kako ga je R. Briton označio [2], razvija se kao posebna, a ne uobičajena vrsta odnosa kod nekih žena koje imaju specifičan odnos prema svojim očevima. Taj specifičan odnos prema očevima je nepovoljan po njihov razvoj. Vodi poreklo od teškoća u infantilnom odnosu majke i ćerke i kompenzatorne idealizacije odnosa sa ocem. Dakle, formira se na štetu odnosa između majke i ćerke, a samim tim i na štetu ćerkinog konačnog odnosa prema sebi kao ženi. Ima svoj trijumfalni oblik (kao u mitu o Atini) i svoj altruistički oblik (kao u mitu o Antigoni). I u jednom i u drugom obliku poriče značaj majčine ličnosti. U trijumfalnom (Atina) obliku manično se poriče majčin značaj i prezrivo odbacuje majka kao defektno stvorenje. Time se odbacuje ideja „biti obična žena” putem falusne identifikacije. U altruističkom (Antigona) obliku se radi o mnogo suptilnijem ponižavanju ženskosti kroz mazohističko samoomalovažavanje. Kod nekih žena kompleks je trajan, što je odraz dublje patologije, a kod nekih prolaznog karaktera. Kada se iluzija sruši, ne postoji doživljaj gubitka, već fantazija bukvalne, ili simboličke „kastacije”. Ako se falus simbolički izjednači sa intelektom, posledično osećanje „kastacije” se doživljava kao gubitak svih mentalnih mogućnosti, ali i kao mogućnost osećanja gorčine, ljubomore i zavisti. Gorčina i zavist su ublaženi uviđanjem da niko ne poseduje idealne atribute, za koje se nekad pretpostavljalo da postoje, i da niko nije imun na zavist i ljubomoru. Tek je to šansa za novi početak.

Analiza razvoja psihopatologije i primenjeni tretman

Uputna dijagnoza sa kojom je Zvezdana došla u Dispanzer za mentalno zdravlje dece i adolescenata bila je popularna, ali potpuno neodređena: adolescentna kriza. Nakon kraće psihijatrijske eksploracije bilo je jasno da se radi o atipičnoj formi *bulimia nervosa* sa povremenim preplitanjem depresivne simptomatologije, dakle F 50.3 i F 32.0.

Ono što je obeležilo i Zvezdanin rani psihološki razvoj, ali i kasniji adolescentni period, bile su tri odrednice:

- očev (prezahtevan, po Zvezdanu opterećujući) san pre njenog rođenja,
- posledice ranog afektivnog lišavanja [3] i
- uticaj tetke sa kojom je provela prve godine detinjstva i kojoj se kasnije često vraćala (iz heteroanamnestičkih podataka proizilazi da je tetka bila strukturisani i niže organizovan histrionik nego što je Zvezdana postala).

Dakle, pre Zvezdaninog rođenja, ambiciozni i, po sadržaju sna sudeći, nedovoljno ostvareni otac sanja gore opisan san u kome priželjkuje dodatnu mogućnost ekstremnog, zvezdanog i božanstvenog ostvarenja kroz svoje buduće dete ženskog pola. Uz sve to u braku je sa ženom koja je, po Zvezdaninim rečima sudeći, idealizovala svog oca (mada kao despota od koga je pobjegla), a docnije će, kao manje strašnog, idealizovati i svog supruga. To Zvezdaninom ocu daje „poseban status” i u njegovim očima i u kasnijem uticaju na Zvezdanin psihološki razvoj. Objašnjenje važnosti ovog uticaja nalazimo u definisanju ženskog kompleksa muškosti ili „kompleksa Atina-Antigona” kako ga je R. Briton označio [2].

Zvezdana je od početka imala loš kontakt sa majkom, a ubrzo se osetila i sasvim odbačenom, kada je roditelji ostavljaju kod bake i tetke na čuvanje, a oni odlaze u inostranstvo zbog posla. Zvezdana se okreće dostupnijem i postojanijem modelu identifikacije, tetki, sa kojom je očigledno imala dovoljnu sličnost urođenih datosti i sa kojom je mogla da ostvari (bar delimično ili fantazmatski) trajniji odnos, vođena nesvesnom željom za prihvatanjem, opterećena gorčinom i strepnjom prethodnog (odbacujućeg) iskustva. Kada je napunila tri godine i bila na pragu svoje edipalne faze, na njenu životnu scenu ponovo stupa „otac sa posebnim statusom”. Roditelji se vraćaju iz inostranstva, ponovo žive svi zajedno i rađa joj se sestra. Dotadašnja identifikacija sa tetkom malo gubi na značaju pred osećanjem ponovne odbačenosti od majke. Od ranije začeta klica mogućnosti idealizacije oca sada dobija na svojoj kompenzatornoj snazi. U svom trijumfalnom Atina obliku, Zvezdana manično poriče majčin značaj (štiteći se od njenog ponovnog odbacivanja) i prezrivo je odbacuje kao defektno stvorenje, što se može shvatiti kao varijetet mehanizma odbrane identifikacije sa agresorom, koji je formulisala A. Frojd [4]. Prvih meseci analize Zvezdana je o svojoj majci govorila kao o beznačajnoj, povremeno bolesnoj (defektnoj) običnoj ženi koja čisti, pere i sprema kuću. Ovime je bila odbačena i ideja „biti obična žena” i utrt put falusnoj identifikaciji, a falus je simbolično izjednačen sa intelektom. Tokom celog osnovnog i srednjoškolskog školovanja, ona je bila najbolji đak sa brojnim vanškolskim aktivnostima i osvojenim nagradama. Do dolaska na psihoterapiju takođe je bila solidan student. Od svoje 17. do 21. godine, kada je došla na psihoterapiju, imala je probleme sa bulimičnim i depresivnim simptomima. Izbor ženskog, a ne muškog terapeuta verovatno nije bio slučajan. Žena je, do tada, mogla biti ili histrionski površna ili defektna i beznačajna, što je olakšalo podnošenje straha od eventualnih psihoterapijskih promena. Ne ulazeći detaljno u analizu primenjenog individualnog psihoanalitičkog psihoterapijskog tretmana i analize transfera, važno je napomenuti da je tokom svog višegodišnjeg psihoterapijskog rada uspela da započne dezidealizaciju očeve figure. To je ujedno značilo i zastoj u studiranju, jer je kroz falusnu identifikaciju falus simbolično izjednačen sa intelektom i školskim postignućima. Ženski terapeut nije bila jedina ženska figura različita od njenih prvobitnih iskustava. Na poslovnom planu bila je okružena (čak i previše) jakim, uspešnim ženama, što joj je, verovatno, kao spoznaja olakšalo prolazak kroz sva ova iskustva. Uz dvogodišnji zastoj uspešno je završila svoju Akademiju. Kroz prateća, klinički manifestna depresivna potonuća, uspela je da oseti gorčinu, tugu, zavist i ljubomoru prema svojim unutrašnjim ženskim objektima. Pri kraju treće godine psihoterapijskog procesa, jednom prilikom je pomirljivo rekla: „.... takve su nam karte postavljene, mnogo pre našeg rođenja... na nama je da ih presložimo i posložimo...” Bio je to početak oporavka koji obećava. Uspela je da izvuče maksimum iz svojih prirodnih i razvojnih datosti. Zahvaljujući psihoterapijskom procesu, na kraju je bila u mogućnosti da dobrim delom koristi svoje intelektualne i kreativne potencijale i da svom talentu otvori put ostvarenja. Prvobitnu histrionsku površnost uspela je da pretoči u dobre komunikativne sposobnosti. Razlivene Ego granice, koje su

je povremeno dovodile do psihotičnog stila funkcionisanja, ojačala je i stabilizovala. Isto se desilo i sa sposobnošću pravljenja prioriteta u životu. Odnos prema ocu više nije bio idealizovan, ali to joj je omogućilo pravilniji odnos i prema svojim unutrašnjim ženskim objektima, i prema sebi kao ženi, i prema partnerima. Psihoterapijski proces je, sa prekidima, trajao četiri i po godine.

Dve godine nakon završetka psihoterapijskog procesa zakazala je razgovor. Tada je imala siguran posao, spremala se za specijalistička usavršavanja u inostranstvu i bila u stabilnoj emotivnoj vezi sa sasvim „običnim” dečkom.

Kratka analiza i zaključak

Kroz opisani klinički slučaj uz primenjenu individualnu psihoanalitičku psihoterapiju, prikazali smo dugotrajni proces prevazilaženja patološkog ženskog kompleksa muškosti, poznatijeg kao Atina-Antigona kompleks. Kompleks se javlja ne kao uobičajeni, već kao patološki kompleks u slučaju neadekvatno uspostavljenog odnosa majke i ćerke i kompenzatorne idealizacije oca. Dublja patologija ovog kompleksa vodi potpunoj negaciji ženskog dela identiteta i bilo kakva psihoterapijska korekcija skoro je nemoguća. Blaža patologija kompleksa podložna je psihoterapijskoj korekciji, kao u prikazanom slučaju. Pacijentkinja tada uspeva da se oslobodi tereta dominantne očeve figure i započne identifikaciju sa ženskim objektom. Naša pacijentkinja je uspela u tome i započela identifikaciju sa prvim prihvatajućim i delimično trajnim ženskim likom (tetkom histrionske strukture). A proces identifikacije doradila je i završila u svom višegodišnjem psihoanalitičkom tretmanu. Uspela je da u svoju korist "presloži i posloži karte koje su pre njenog rođenja postavljene"...

LITERATURA

1. Dukanac V. Uticaj identifikacionog modela na formiranje psihopatologije adolescenata. Rad uže spezijalizacije iz psihoterapije, Medicinski fakultet, Beograd, 2010.
2. Britton R. The female castratio complex: Freud's big mistake? In: Britton R. Sex, death, and the Superego, Experiences in Psychoanalysis. London: Karnac; 2003. p. 57–71.
3. Breger L. From Instinct to Identity, The Development of Personality. New Jersey: Prentice-Hall Inc.; 1974.
4. Spitz R, cobliner G. The First Year of Life. New York: Int.Univs. Press.; 1965.
5. Frojd A. Normalnost i patologija u detinjstvu. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; 2000.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=IVOYnPDJpYo>

Terapijske tehnike za rad sa traumom svedoka

Nadežda Aleksandrovna Vlasova

Psiholog, psihoanalitičar u privatnoj praksi, rukovodilac stručne prakse na Akademiji za integralnu psihodinamsku psihoterapiju, Jekaterinburg, Rusija.

E-mail: vlanad@list.ru

Apstrakt. U kojim situacijama osoba može doživeti traumu svedoka? Najočigledniji razlog je direktan susret sa tragedijom. U članku se ukratko opisuje koncept traume svedoka i razmatra se klijentski slučaj rada sa ovakvom traumom.

Ključne reči: trauma, trauma svedoka, fizičko nasilje, seksualno nasilje, strah, nesanica, uznemirenost.

Therapeutic techniques for working with witness trauma

Nadezhda Vlasova

Private practice psychologist-psychoanalyst, head of practice at the Academy of Integral Psychodynamic Psychotherapy, Yekaterinburg, Russia.

Abstract. In what situations can a person suffer a witness trauma? The most obvious reason is a direct encounter with tragedy. The article briefly describes the concept of witness trauma and considers a client case of working with this trauma.

Keywords: trauma, witness trauma, physical abuse, sexual abuse, fear, insomnia, anxiety.

Pre nekoliko godina, klijentkinja me je zamolila da se pozabavimo temom novca. Mlada žena od 24 godine, radila je u sferi lepote. Želela je da shvati zašto joj ne polazi za rukom da zaradi dovoljno novca da podmiri svoje potrebe: namirnice, svakodnevne kupovine, odeću, iznajmljivanje stana. Pri tom je priznala da sfera u kojoj radi pruža mogućnost za zaradu dovoljno novca za udoban život. Ali ona ne uspeva da ostvari dovoljno prihoda i da odvoji ušteđevinu. I zaista, njena zarada je bila minimalna u toj sferi, uprkos prilično visokom nivou stručnosti. Pri tom, nadređeni u centru u kojem je radila su joj davali dodatne radne zadatke za koje je takođe bila plaćena izuzetno malo. Klijentkinja se plašila da promeni posao jer je verovala da ni na drugim mestima neće moći više da zaradi, i da njeni klijenti nikada neće poći za njom jer «u njenom okruženju to nije običaj». Kao što se kasnije ispostavilo, ovo mišljenje se nije pokazalo kao tačno.

Iako je bila veoma atraktivnog izgleda, klijentkinja je sebe smatrala ružnom. Povremeno je pribegavala kozmetičkim procedurama: injekcijama botoksa, konturisanju lica, injekcijama za otapanje masnoća za lice i figuru.

U trenutku dolaska na terapiju nije bila ni sa kim u vezi.

Na prvim sastancima sam je zamolila da priča o sebi i tom prilikom je koristila mnoštvo medicinskih izraza da opiše svoje stanje. Opisivala je simptome depresije i odmah nabrala lekove koji odgovaraju njenom stanju. Iznoseći neke činjenice i opisujući osećanja, odmah im je davala interpretacije. Kao da je pokušavala samoj sebi da bude psihoterapeut.

Mehanizam odbrane kojem je pribegavala bila je racionalizacija. Spektar osećanja je bio veoma uzak, emocionalno raspoloženje sniženo. Klijentkinji kao da je sve vreme nedostajalo energije. Žalila se i na nesanicu i probleme sa pažnjom.

Posao je opisivala kao nešto čime voli da se bavi. Ali bilo je pritužbi na menadžere koji ne zakazuju klijente kod nje ili zakazuju u najnezgodnijim terminima. Čitava situacija sa poslom opisana je kao beznađna.

Klijentkinja je prijavila da su takvi problemi počeli pre godinu i po dana i od tada se situacija samo pogoršala. Poslednjih šest meseci bila je primorana da pribegne finansijskoj pomoći roditelja, jer nije imala dovoljno novca čak ni za normalnu hranu.

U kontratransferu sam naizmenično osećala te izrazitu želju da pomognem, te čudnu bezosećajnost i osećaj praznine na mestu klijentkinje.

Tokom prvih sastanaka mnogo se govorilo o niskom samopoštovanju, sumnji u sebe, neverovanju u sopstvene snage. Govor je i dalje bio ispunjen medicinskim terminima i pokušajima samoanalize. Na jednom sastanku dala sam interpretaciju ovakvog govora kao otpora. Kao da je koristila ovakve opise da me spreči da vidim nešto živo u njoj i pružim joj pomoć.

Na sledećoj sesiji predložila sam da upotrebimo fantaziju kako bismo došle do potisnutih iskustava. Krenule smo od motiva «Livada». Prvo je zamislila livadu prilično pravilnog oblika sa zelenom travom. Kada joj je predloženo da nešto uradi, klijentkinja je počela da šeta po livadi i iznenada se našla na litici. Bila je to litica ogromne visine sa odronima. Klijentkinja je rekla da oseća intenzivan strah da bi mogla da sklizne u taj ponor zajedno sa slojem zemlje. Pokušala je u motivu da se odmakne od ivice, ali je shvatila da gde god se okrene, zemlja se urušava svega par metara od njenih nogu. Sebe je videla na maloj površini prekrivenoj travom, okruženoj liticama. Najbliža ravna površina bila je udaljena nekoliko desetina metara, ali između klijentkinje i te površine nalazio se dubok kanjon. Svi pokušaji da pronađe izlaz odatle bili su bezuspešni. Klijentkinja je rekla da vidi samo jedan izlaz: da skoči, pa šta bude. Morala sam da prekinem rad i izvedem klijentkinju iz motiva, uz obećanje da ćemo se kasnije vratiti tamo.

Tako je postalo jasno da se iza njenog stanja krije neka vrsta traume koja je naterala klijentkinju da regresira. Dalji rad imao je za cilj da identifikuje ovu traumu.

Na jednoj od narednih sesija, klijentkinja je pomenula da je njen otac osuđen za krivično delo. U daljem ispitivanju ispričala je da se, kada je imala 12 godina, vozila automobilom sa ocem, koji je tom prilikom u vožnji slučajno udario pešaka-tinejdžerku. Klijentkinja je svedočila ovoj situaciji i bila je veoma uplašena. Uplašila se za devojčicu, za oca, za sebe. Tada je doživela ogroman osećaj krivice i bespomoćnosti. Srećom, nesreća nije bila smrtonosna. Otac je dobio zatvorsku kaznu i obavezu da kompenzuje troškove lečenja.

Klijentkinja je priznala da su njena današnja osećanja slična osećanjima tokom nesreće, iako mnogo slabija. Tako smo pronašli traumu u koju je ponovo zapala. Bila je to trauma svedoka.

Trauma svedoka je vrsta psihološke traume koja spada u koncept sekundarnog traumatskog stresa. Dobijaju je ljudi koji nisu sami doživeli težak događaj (češće nasilje), ali su na neki način bili njegovi svedoci, posmatrači. Tako, na primer, svedok nasilja postaje indirektna žrtva onoga što se dogodilo i može doživeti izuzetno bolne dugoročne simptome.

Fenomen «traume svedoka» počeo je aktivno da se proučava nakon događaja 11. septembra 2001. godine u Njujorku. Tragedija rušenja kula bliznakinja tada se aktivno emitovale uživo, a ljudi širom sveta su bili svedoci masovne katastrofe sa velikim brojem žrtava. Nakon te tragedije, mnogi ljudi su počeli da traže pomoć psihologa, žalili su se na prenaplašenu stresnu reakciju.

U kojim situacijama osoba može zadobiti traumu svedoka? Najočigledniji razlog je neposredno suočavanje sa tragedijom. Na primer, osoba je lično videla da se prema nekome primenjuje psihološko, fizičko ili seksualno nasilje, ili je bila svedok nesrećnog slučaja, nezgode ili havarije, prirodne ili tehnogene katastrofe, ratnih dejstava. Da li su svi očevici tragičnih događaja traumirani? Ne. Kao i kod PTSP-a, rizik od zadobijanja traume zavisi od individualnog stanja psihe, nivoa otpornosti na stres, kao i spoljnih faktora.

Znaci traume svedoka mogu se podeliti u tri ključne kategorije: psihološke, kognitivne i fiziološke.

Psihološki simptomi. Strah, opšte anksiozno raspoloženje. Konstantna atmosfera anksioznosti bez vidljivog razloga. Bespomoćnost. Osećaj zbunjenosti, sopstvene nemoći. Depresivno raspoloženje. Pesimizam, gubitak sposobnosti za doživljaj radosti. Zabrana doživljavanja emocija. Osećaj krivice i stida. Iritiranost i bes. Autoagresija. Negacija i osuda.

Kognitivni simptomi. Smanjenje radne sposobnosti. Osećaj umora, manjak energije. Problemi sa motivacijom. Smanjenje koncentracije i problemi sa pažnjom. Smanjena sposobnost učenja. Odsutnost, zaboravnost i drugi problemi sa pamćenjem.

Fiziološki simptomi. Nesanica, nemiran isprekidan san, česta buđenja, noćne more. Glavobolja, napetost. Poremećaj apetita: izbegavanje hrane ili prejedanje na nervnoj bazi. Psihosomatski poremećaji srca i krvnih sudova — aritmija, skokovi krvnog pritiska. Psihosomatika gastrointestinalnog trakta — mučnina i povraćanje, sindrom nervoznih creva. Respiratorna psihosomatika — osećaj gubitka daha, kašalj na nervnoj bazi, osećaj knedle u grlu. Psihosomatika mišićno-skeletnog sistema — na primer, neuralgični bolovi.

Ljudi sa traumom svedoka takođe mogu imati napade panike.

Moja klijentkinja je manifestovala simptome iz sve tri kategorije. Iako je zapala u «traumu svedoka» i osećala ogromnu krivicu pred pregaženom devojčicom, istovremeno nije mogla da usmeri svoju ljutnju na krivca za nesreću — svog oca. Sa ocem je uvek imala najprisniji odnos u porodici. Zato je klijentkinja nesvesno izražavala ljutnju u obliku autoagresije, istovremeno štiteći oca od svoje agresije i kažnjavajući sebe za bespomoćnost da spreči nesreću.

U daljem radu, u fokusu terapijskog delovanja bili su:

- Obrada osećaja krivice i podela odgovornosti između svih učesnika događaja koji se desio. Priznanje činjenice da je praćenje saobraćaja zadatak odrasle osobe za volanom. Dete, koje je ona tada bila, ne može i ne treba da preuzima odgovornost za to.
- Rad na tome da se prizna sopstvena bespomoćnost u određenim okolnostima i dozvoli sebi ta bespomoćnost. Osećaj krivice se pretvorio u osećaj žaljenja što se sve tako dogodilo.
- Rad sa otporom koji se sastoji u ideji da ako osoba napravi veliku grešku, sve dobro što je uradila PRE i POSLE toga nema nikakav značaj.
- Vraćanje klijentkinji osećaja kontrole nad svojim životom i dozvole da «osporava» postupke nadređenih. Modelovanje situacija samopouzdanijeg ponašanja na poslu.
- Jačanje samopouzdanja i priznanje sebi da je vredna toga da se prema njoj dobro odnose, kako ona sama, tako i oni oko nje.

Kao rezultat terapije, pronađen je okidač koji je pokrenuo «zapadanje» u traumu.

Klijentkinja je promenila posao, prvo se zaposlila na drugoj klinici, a zatim opremila privatnu ordinaciju. U narednom periodu postala je popularan autor u svojoj struci na društvenim mrežama i klijenti su počeli da dolaze upravo privučeni njenim imenom. U procesu rada, njena zarada je prvo porasla 5 puta, a zatim 10. U njenom životu se pojavio partner.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=TzqNGNtyLLs>

Poremećaj izbegavanja/restriktivnog unosa hrane (ARFID): potencijal psihoterapije

Natalija Sergejevna Fomičova

Doktor psihologije, rukovodilac Autonomne neprofitne organizacije "Centar primenjenih istraživanja "Rusko psihosomatsko društvo", Moskva, Rusija.

E-mail: Natalya.fomicheva.psy@gmail.com

Ključne reči: poremećaj izbegavanja/restriktivnog unosa hrane, avoidant/restrictive food intake disorder (ARFID), ponašanje u ishrani, unos hrane.

Avoidant/restrictive food intake disorder (ARFID): the potential of psychotherapy

Natalia Fomicheva

PhD in psychology, head of Autonomous non-profit organization "Centre for applied studies "Russian Association of Psychosomatic Medicine", Moscow, Russia.

Keywords: avoidant/restrictive food intake disorder (ARFID), eating behavior, food intake.

Mesto ARFID-a u strukturi poremećaja ishrane

Poremećaj izbegavanja/restriktivnog unosa hrane prvi put se pojavio u DSM-5 kao formulacija 2013. godine. Za ARFID je karakterističan način ishrane koji podrazumeva ograničenu raznovrsnost (izbegavanje određene hrane) i/ili obim (kvantitativno ograničenje) i pri tome ima ozbiljne medicinske i psihosocijalne posledice. Uopšteno gledano, ARFID obuhvata niz problema povezanih sa hranom i procesom unosa hrane, koje karakteriše stabilna nesposobnost da se zadovolji potreba za unosom hrane uz odsustvo komorbidnih mentalnih poremećaja.

Da bi se postavila dijagnoza ARFID-a, treba da bude ispunjen niz kriterijuma:

- značajan gubitak ili povećanje težine;
- nedostatak hranljivih materija;
- potreba za hranjenjem kroz sondu ili unosom visokokaloričnih dodataka ishrani;
- defekti psihološke prirode.

Kod ARFID-a ovakvo ponašanje u ishrani nije posledica kulturnih normi ili nedostupnosti namirnica. Zabrinutost zbog težine i figure takođe ne spada u spisak uzroka.

Do danas, etiologija i rasprostranjenost ARFID-a nisu dovoljno proučene.

Prikaz kliničkog slučaja

Žena, 21 godina, studentkinja. Obratila se sa žalbama na stalan umor, plačljivost, razdražljivost, drhtavicu, tahikardiju, glavobolju, slabost.

Anamneza

U uzrastu od 14 godina — potencijalno depresivna epizoda usred konflikta roditelja i preopterećenja u školi. Nije dobijala terapiju. U 16. godini, usled ponavljajućih vegetativnih kriza, obratila se neurologu. Postavljena je dijagnoza anksiozno-depresivnog poremećaja, propisan je farmakološki tretman. Stanje se usled lečenja malo poboljšalo, ali su se osnovne žalbe nastavile.

Trenutno je glavni fokus žalbi na umoru, slabosti i emocionalnoj labilnosti. Preliminar na dijagnoza je izbegavajući/restriktivni poremećaj unosa hrane u vezi sa smanjenim i slabo prepoznatljivim osećajem gladi. Klijentkinja je i dalje na terapiji. Održane su 3 sesije.

Glavne intervencije primenjene u okviru terapijske interakcije:

- u okviru terapijske hipoteze o prisustvu ARFID-a kod pacijentkinje, dat joj je domaći zadatak da vodi dnevnik ishrane (hipoteza je potvrđena, ARFID I i II tipa);
- povećanje količine konzumirane hrane — uvođenje dodatnih obroka
- rad sa porodicom na pružanju pomoći klijentkinji u organizaciji obroka
- planirane su terapijske intervencije kako bi se povećao unos količine hrane u svakoj grupi namirnica.

Zaključci i preporuke

- Prevalencija ARFID-a i odsustvo pravovremene dijagnoze mogu izazvati poteškoće u psihoterapiji komorbidnih stanja.
- S obzirom na prevalenciju ARFID-a, potrebno je sprovesti mere psihoedukacije za roditelje dece sa ARFID-om i odrasle pacijente.
- Neophodna je interakcija psihologa i zaposlenih u predškolskim i školskim obrazovnim ustanovama kako bi se organizovala ishrana pacijenata sa ARFID-om.

LITERATURA

1. Academy for Eating Disorders Medical Care Standards Committee Guide. Eating Disorders: A guide to medical care (3rd ed.). Reston, VA: Academy for Eating Disorders, 2016.
2. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.) Arlington, VA: American Psychiatric Association Publishing, 2013.
3. Bryant-Waugh, R. Avoidant restrictive food intake disorder: An illustrative case example. *International Journal of Eating Disorders*, 46(5), 420–423.
4. Chatoor I. Diagnosis and treatment of feeding disorders in infants, toddlers, and young children. Washington DC: National Center for Clinical Infant Programs, 2009.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=ZzmgXrFmSww>

Psihološka pomoć porodicama u vremenima promena

Natalija Mihajlovna Manuhina

Doktor psihologije, porodični i klinički psiholog, sistemski trener, supervizor, predavač, pisac; vodeći trener Instituta za grupnu i porodičnu psihologiju i psihoterapiju (IGiSP, Moskva); predavač na kursu iz sistemske i porodične psihologije na Akademiji IPP; samostalni preduzetnik, Moskva, Rusija.

E-mail: nata@manuhi-nm.ru

Apstrakt. U izveštaju je predstavljeno autorkino iskustvo u pružanju psihološke pomoći porodicama koje se iz različitih razloga zateknu u drugoj zemlji. Na primeru 5 slučajeva pokazuje se efikasnost metodološkog pristupa kada se teškoće imigrantskih porodica posmatraju kao krizni period njihovog životnog ciklusa.

Ključne reči: porodica, kriza, emigracija, psihološka pomoć porodicama.

Psychological assistance to families during crisis

Natalia Manukhina

PhD in psychology, family and clinical psychologist, systemic coach, supervisor, educator, writer; lead trainer at the Institute of group and family psychology and psychotherapy (IGFP, Moscow); systemic family psychology teacher at the Academy for Integral Psychodynamic Psychotherapy; entrepreneur, Moscow, Russia.

Abstract. The report presents the author's experience in providing psychological assistance to families who find themselves in another country for various reasons. On an example of 5 cases, the article shows the effectiveness of the methodological approach where difficulties of immigrant families are considered as a crisis period in their life cycle.

Keywords: family, crisis, emigration, family psychological support.

U periodu između 2019. i 2023. sam, radeći kao porodični psiholog, sistemski trener i supervizor, više puta imala priliku da radim na slučajevima kada se porodici dešavaju nagle promene u životu, bilo pojedincima ili čitavoj porodici. Situacije su bile kako iznenadne i akutne, tako i dugotrajne, već prerasle u ozbiljan problem. Od svih paradigmi najproduktivnija je bila ideja da se takve situacije promena posmatraju kao celokupna kriza: društvenog sistema, porodice i kao lične krize članova porodice.

Poznato je da se kriza može javiti u dva vida, kao traumatska ili klinička i kao razvojna kriza. U svom radu u ovom periodu došla sam do zaključka da se svaka kriza manjeg sistema može posmatrati kao razvojna kriza većeg sistema. Imajući u vidu da su sami ljudi i svaki sistem koji oni kreiraju živi sistemi, koji se menjaju ciklično i, istovremeno, dinamično, po spirali rasta i razvoja, prelazak s jedne faze na drugu može se posmatrati kao kriza prirodnog razvoja sistema.

Pri tome, svaki iznenadni, nepoželjni događaj ili situacija koju članovi sistema percipiraju kao traumatičnu može se posmatrati u dužoj vremenskoj i široj sistemskoj perspektivi.

Tada se traumatska kriza za manji sistem, na primer, za sistem pojedinca ili njegove porodice, može posmatrati u kontekstu krize razvoja većeg sistema, na primer, države.

Uz ovakav metodološki pristup postaje moguće raditi u kontekstu bilo kakvih promena, koristeći sistemsku kriznu intervenciju. Njena prva faza je normalizacija osećaja iznenadnog zaustavljanja i doživljaja neodređenosti, neizvesnosti i konfuzije kod onih koji su pogođeni krizom. Druga faza je identifikacija resursa sistema (ličnosti, porodice) za obavljanje aktivnosti koje potvrđuju njegovu održivost. Treće je kreiranje prvih inicijativa i preduzimanje koraka ka njihovoj realizaciji. Nakon dobijanja prvih samostalnih rezultata krizna intervencija se završava. Ako postoji zahtev za nastavak pomoći, onda će to već biti u vidu druge vrste pomagačke delatnosti (na primer, savetovanje, psihoterapija, koučing ili obuka). Češće, međutim, sistem, izašavši iz krize, počinje da živi samostalno, otkrivajući sve više novih unutrašnjih resursa i dobijajući sposobnost da pronađe spoljašnje resurse. Zato dolazi do toga da pomoć psihologa više uopšte nije potrebna ili se obustavlja dok se ne pojavi novi zahtev, ovog puta za drugom vrstom pomoći.

U svom izveštaju sam navela 5 slučajeva gde sam kao klijente imala porodice koje su iz različitih razloga otišle u drugu zemlju.

Prvi slučaj

Mladi par. U vezi su svega par godina. Mladić donosi odluku da ode u drugu zemlju, a devojka da pođe s njim. Pri tome, ona odlazi sa njim da bi ga podržala. On nalazi sebi posao, a ujedno je i zadovoljan što se njihov odnos nastavlja, budući da se plaši da ide sam. Nakon što su stigli tamo, on počinje da radi, a ona nema apsolutno ništa, u drugoj je zemlji, bez posla, bez kontakata, čak i bez znanja lokalnog jezika, tj. našla se u potpunoj izolaciji. Nema ni posao od kuće ili bilo kakve druge aktivnosti tog tipa. Nije se pripremila. Štaviše, pauzirala je svoje redovne studije na univerzitetu, pretpostavljajući da će sve to uspeti da organizuje na daljinu. Kontaktirali su me onlajn već posle nekoliko meseci, žaleći se da im se veza očigledno raspada. Mladić vezu počinje da doživljava kao veliki teret. Ne zna kako da pomogne svojoj devojci. Umesto radosti što su zajedno, suočeni su sa razarajućim konfliktima, međusobnim optužbama i velikom konfuzijom. Šta da rade? Nije moguće pronaći posao za devojku. Nema obrazovanje ni profesiju pogodnu za rad u toj zemlji, niti ima sredstava da brzo stekne ni jedno ni drugo. Radila sam sa njima na pitanju koliko oni svoj odnos doživljavaju kao važan i čvrst, kako bi shvatili da u tom odnosu mnogo toga fali. Došli su do zaključka da treba da preuzmu vrlo jednostavan korak: da zamole svoje porodice za pomoć i vide da li će ih podržati da ostanu u toj zemlji. I pružena im je podrška: i psihološka i materijalna. Roditelji devojke su pomogli sa dokumentima: da ponovo pokrene i dovrši prekinuto obrazovanje u svojoj zemlji, čime se ona upravo sada i bavi. Priprema se da se nakon toga vrati kod svog partnera i da ostane tamo sa njim.

Drugi slučaj

Porodica je bila prinuđena da usled društvenih okolnosti ode u drugu zemlju. Muž je imao posao koji je potpuno obustavljen. Ponuđena mu je opcija da posao prebaci u drugu zemlju i svi su otišli tamo. Ženi i ćerki je istekla viza i bile su prinuđene da se vrate kako bi je produžile. Međutim, ostale su zaglavljene u svojoj rodnoj zemlji zbog društvenih dešavanja, što je potrajalo čak godinu i po dana. Odnos muža i žene je počeo naglo da se pogoršava, pri čemu su oboje zapali u veoma teško depresivno stanje. Bilo je mnogo pokušaja s njegove strane da pokrene biznis, da njoj nađe posao. S druge strane, ni njeni pokušaji da u rodnoj zemlji nađe posao nisu uspeli, budući da je s ćerkom u naručju išla

po institucijama i pri tome su se obe razbolele. Kada su se muž i žena sastali sa mnom na Zoom platformi, na prvoj sesiji su se isključivo svađali. Bez prestanka su vikali jedno na drugo, međusobno se optuživali, prekidali, ne dozvoljavajući mi da se ubacim i da mirno razgovaram sa njima. Tek u poslednjih nekoliko minuta uspela sam, navodeći ih da pojedinačno govore, da ih privolim da uopšte čuju jedno drugo. Muž je bio u stanju da ponovi reči koje je izgovorila njegova žena. Žena je bila u stanju da čuje svog muža i makar samo da ponovi njegove reči. Na kraju su rekli da su na tom sastanku prvi put čuli jedno drugo. Bili su u potpunom očaju, u neverici da se veza može obnoviti i nastaviti. Prekid odnosa ih je takođe plašio, jer je svakome od njih pretela potpuna usamljenost, izolacija: on je u stranoj zemlji, ona je u svojoj domovini sa ćerkom. I oboma je falila podrška najbližih, koji su takođe bili u šoku i negativno nastrojeni pod uticajem društvene krize i neizvesne budućnosti. Imali smo manje od 10 sastanaka, uz nekoliko pauza, sa ciljem da se uverimo da svako od njih može da pronađe resurse u zemlji u kojoj se nalazi i pomogne sebi sa depresijom. Obratili su se i drugim specijalistima, uključujući i lekare. I našli smo opcije za saradnju. Dobili su pasoše. Žena je uspela da otputuje kod svog muža, a muž je uspeo da osnuje biznis, bar u prvo vreme. I što je najvažnije, svi naši sastanci su imali za cilj da njih dvoje počnu međusobno da komuniciraju, kako ne bi došlo do potpunog očaja i osećaja da su sasvim sami jer druga strana ne želi ni da ih sasluša, a okolnosti im ukazuju na svaki mogući način da treba da se rastanu.

Treći slučaj

Planirani odlazak porodice. Otac porodice dobio je poziv da radi. Ali, opet zbog društvenih okolnosti, kada su se tamo preselili i kada je on otišao na, kako se činilo, poslednji razgovor za posao, bio je odbijen. Nije mogao da se zaposli dosta dugo. Supruga je odustala od svoje profesije pravnika i našla je kancelarijski posao. Imaju troje dece koja idu u školu. Pošto su emigrirali zvanično, preko pozivnog pisma, bila im je obezbeđena škola i mesto stanovanja. Otac je bio pod veoma jakim stresom zbog činjenice da nije uspeo da se ostvari u poslovnom smislu u novoj zemlji. Bilo mu je veoma teško da prolazi kroz razgovore za posao: očekivao je nova odbijanja i ona su se dešavala. Moj rad sa njim je bio usmeren upravo na to da povrati samopouzdanje kao stručnjak i da uspe da prođe intervju u svojoj struci. Ovo su neočekivana dešavanja sa kojima se porodica suočila. Deca su u školi takođe imala velike poteškoće, svako svoje, a s ocem sam radila na tome kako oni kao roditelji mogu pomoći deci da se ukllope u novu kulturu. I uspeli su!

Četvrti slučaj

Porodica koja je već duže vreme planirala selidbu u Evropu. Izbor zemlje nije bio unapred određen, bile su otvorene razne opcije. Tome je doprinela činjenica da muž ima posao u nekoliko zemalja. Deca (njih troje) su, postepeno završavajući školu, počela da odlaze na studije u druge zemlje. Međutim, to što su planirali da sve prebace u jednu državu nije im polazilo za rukom iz raznih razloga. I počeli su da se rasplinjuju, uglavnom majka, koja je prestala da radi i počela da ide od jednog deteta do drugog, da im pomaže da se prilagode u novoj zemlji, bude tamo neko vreme, pa se vrati u Rusiju da bi bila sa najmlađim detetom. Za vreme majčinog odsustva prvo su zadejstvovali bake i deke, ali se pokazalo da su počeli da rastu sukobi između očevih i majčinih roditelja. Zatim su angažovali dadilje, ali je i sa time bilo određenih poteškoća. Kada su došli kod mene, porodica je prolazila kroz veoma težak trenutak: odnosi su im bili potpuno rastrzani. Postojao je i period nevestava od strane oba supružnika. Radili smo na njihovoj migracionoj situaciji polazeći od

činjenice da porodica prolazi kroz višestruke i višestepene krize. Zato što su ih deca iznova terala da rešavaju pitanja preseljenja. Postepeno smo došli do njihovog glavnog zahteva u radu: kako da u ovim teškim situacijama ostanu zajedno, kako da porodica ostane cela. Rad je bio dug, u nekoliko etapa. Rastali smo se kada se njihovo poslednje dete spremalo da se preseli, a njihov odnos je već bio skladniji.

Peti slučaj

Porodica naučnika odlazi u drugu zemlju na osnovu posebne vize ili posebnog ugovora, koji primatelj odlučuje da ne produži. Posle nekoliko godina adaptacije u drugoj zemlji porodica se iznenada nalazi pred izborom da li da se prema uslovima ugovora vrati u svoju zemlju ili da traži opcije da ostane u zemlji u kojoj je naučnik radio. Ako tamo ostanu, postavlja se pitanje kakve druge mogućnosti zaposlenja da nađe, budući da je istekao ugovor na osnovu kog su ušli u zemlju. Dodatna komplikacija je bila to što su u toj zemlji dobili dete, a majka ne radi. Sa svim tim neočekivanim dešavanjima koja su proizašla iz situacije migracije mora da radi cela porodica. A opet, ako sa njima radim kao u kriznoj situaciji, tj. kao u situaciji prelaznog prelomnog trenutka iz jedne faze životnog ciklusa date porodice u drugu, onda se rad sa njima ispostavlja prilično kratkim i veoma produktivnim. Brzo se aktiviraju i počinju da shvataju svoje unutrašnje porodične resurse: obrazovanje, sposobnosti, interesovanja, želju da žive zajedno i odgajaju svoju ćerku upravo u sredini u kojoj je rođena.

LITERATURA

1. Манухина Н.М. Краткосрочная психологическая помощь. Универсальная модель. — КЛАСС, 2012, 2019.
2. Манухина Н.М. Скорая помощь семьям. — М., КЛАСС, 2019.
3. Манухина Н.М. Инструменты краткосрочной практики. — М.: КЛАСС, 2014, 2021.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=XQcgN9a4H2w>

Faktori koji utiču na razvoj psihosomatskih patologija

Olga Ivanovna Mihajlenko¹, Anastasija Anatoljevna Mošura²

¹*Direktor Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji, docent, doktor akmeologije, profesor Ruske akademije prirodnih nauka, Nalčik, Rusija.*

²*Klinički psiholog, relive terapeut, metodista psihološko-pedagoške laboratorije Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport, Nalčik, Rusija.*

Apstrakt. Problematika psihosomatskih patologija goruće je pitanje u savremenom svetu u vezi sa pojavom novih spoljnih faktora svake godine, koji postaju okidači za nastajanje i progresiju psihičkih poremećaja. Prema prosečnim statističkim pokazateljima, izvan epidemioloških perioda respiratorno-virusnih bolesti, do 60% ambulantnih pregleda lekara opšte prakse čine pacijenti sa psihosomatskim i psihičkim poremećajima. Psihoterapija poremećaja mentalnog funkcionisanja kod psihosomatskih bolesti u bilo kojoj oblasti ljudske aktivnosti predstavlja jedan od nerešenih problema savremene kliničke psihologije. U vezi sa epidemiološkom situacijom, kao i nestabilnom političkom situacijom u svetu, problem pojave stresnih poremećaja koji izazivaju psihosomatske bolesti postaje akutan. Kao poseban deo kliničke psihologije danas se izdvaja psihosomatika, koja se bavi problemima psihičkih poremećaja.

Ključne reči: problemi psihosomatike, psihoterapija, faktori psihosomatskih patologija, psihokorekcija, klinički slučaj.

Factors affecting the development of psychosomatic pathologies

Olga Mikhaylenko¹, Anastasia Moshura²

¹*Head of Institute of pedagogy, psychology and physical culture and sports education of Kabardino-Balkarian State University, associate professor, PhD in acmeology, professor at Russian Academy of Natural Sciences, Nalchik, Russia.*

²*Clinical psychologist, relive therapist, methodist of the psychological and pedagogical laboratory of the Institute of pedagogy, psychology and physical culture and sports education, Nalchik, Russia.*

Abstract. The problematics of psychosomatic pathologies is acute in the modern world, given that each year new external factors emerge that trigger manifestation and progression of mental disorders. According to statistical averages outside epidemiological periods of respiratory viral diseases, up to 60% of outpatient admissions by general practitioners are patients with psychosomatic and psychiatric disorders. Psychotherapy of psychosomatic disorders in any area of human activity is one of the unresolved problems of modern clinical psychology. Due to the epidemiological situation, as well as the unstable political situation in the world, the problem of stress disorders which provoke psychosomatic diseases becomes acute. Psychosomatics is now distinguished as a separate branch of clinical psychology, which deals with the problems of mental disorders.

Keywords: psychosomatics problem, psychotherapy, factors of psychosomatic pathologies, psychocorrection, clinical case.

U psihosomatici razlikujemo pojmove psihosomatskog uticaja psihičkog stanja na funkcionisanje unutrašnjih organa (u šta takođe spada i razvoj patoloških stanja) i somatopsihičkog uticaja funkcionalnog stanja unutrašnjih sistema i organa na psihičko stanje pacijenta.

U istraživanjima psihosomatskih patologija čoveka standardno se izdvajaju tradicionalne bolesti koje imaju hronični somatski karakter. U psihosomatici se ove bolesti karakterišu kao “psihosomatska sedmorka”:

1. Arterijska hipertenzija.
2. Ishemijska bolest srca.
3. Čir na želucu.
4. Ulcerozni kolitis.
5. Bronhijalna astma.
6. Neurodermatitis.
7. Hipertireoza.

Konkretno, ustanovljeno je da depresija povećava verovatnoću razvoja kardiovaskularnih bolesti, pogoršava medicinsku prognozu usled pratećih neuroendokrinih promena, smanjene revnosti pacijenta u lečenju, povećane napetosti i stresogenosti odnosa u pacijentovoj porodici, na poslu ili u školi, poteškoća u interakciji sa lekarom itd. S druge strane, same somatske bolesti, dovodeći do sistemskih fizioloških i biohemijskih promena u telu, delujući kao izvor emocionalnog stresa i psihičke traume, doprinose razvoju depresije i generalno pogoršavaju prognozu razvoja već postojećih mentalnih poremećaja.

Kada se radi o patogenezi psihosomatskih poremećaja, ona se sastoji od sledećih činilaca:

1. **Poremećaja centralnog nervnog sistema;**

Treba naglasiti izuzetno važnu ulogu hroničnog stresa u razvoju psihosomatske patologije. Upravo dugotrajne situacije konstantnog neuropsihičkog preopterećenja pokreću “začarani krug” poremećaja u kognitivnoj i psihoemocionalnoj sferi, neuroendokrinih i visceralnih mehanizama, koji formiraju određenu patologiju kod konkretnog pacijenta, u zavisnosti od genetskih, ličnih, konstitucionalnih, ekoloških i drugih faktora. U pretkliničkoj fazi, takve promene mogu se manifestovati kao žalbe na pogoršanje pamćenja, koncentracije, fokusa pažnje, smanjenje fizičke i mentalne radne sposobnosti, prolazne glavobolje i vrtoglavice, emocionalnu utučenost, nestabilnost raspoloženja. Ako se ignorišu pomenute žalbe i nastave da se razvijaju procesi disregulacije i dezadaptacije, oni se mogu manifestovati u obliku konkretne nozološke forme psihosomatskog poremećaja.

Iz toga se može zaključiti da su primarni mehanizmi razvoja psihosomatike povezani sa disfunkcijom aktivnosti CNS-a — neurometaboličkim i vaskularnim poremećajima, koji dovode do ishemije i hipoksije mozga, energetskog deficita neurona, neurotransmiterskih promena koje definišu nastanak sada već somatske simptomatologije.

2. **Nesvesnog intrapersonalnog konflikta, kao i frustracije određene potrebe pojedinca;**

Intrapersonalni konflikt je stanje strukture ličnosti koje se odlikuje prisustvom kontradiktornih i međusobno isključivih komponenti ličnosti, kao što su motivi, ciljevi, vrednosni orijentiri, sa kojima ličnost nema mogućnost da se nosi, da razvije jednoznačnu strukturu ponašanja.

Tokom života, suočavamo se sa intrapersonalnim konfliktima, međutim, da bi se održala ravnoteža između instinkta i savesti postoji struktura ličnosti kao što je ego, koju karakterišu psihološki mehanizmi odbrane. Zahvaljujući psihološkim mehanizmima odbrane osoba ublažava napetost koja nastaje kao posledica nerealizovanog instinktivnog nagona. U granicama uslovne norme, ovi mehanizmi odbrane moraju održavati unutrašnju ravnotežu — sprečavati pojavu i razvoj neuroza i psihosomatskih poremećaja.

Glavni odbrambeni mehanizmi uključuju: potiskivanje, projekciju, supstituciju, racionalizaciju, reaktivnu formaciju, regresiju, sublimaciju, negaciju.

3. Vrste i jačina aktuelnih psihičkih trauma.

Tokom čitavog svog životnog puta, čovek se suočava sa spoljnim i unutrašnjim faktorima koji se isprečavaju i time značajno blokiraju njegove dominantne aktivnosti, usmeravane vrednosnim orijentirima. Sposobnost pojedinca da prevaziđe ove prepreke određuje njegovu veru u sebe i svoje snage.

Osećaj sumnje u sebe ima izražen ambivalentni karakter, duboko utiče na emocionalnu sferu osobe i za nju predstavlja problem. Teškoća u prevazilaženju lične nesigurnosti može biti uzrok sekundarne psihološke neprilagođenosti.

Pad kvaliteta života, razbijanje uobičajenih stereotipa, socioekonomski položaj — svi ovi faktori utiču na mentalno stanje osobe, često izazivajući veliki stres za telo. Ova grupa faktora takođe obuhvata i međuljudske konflikte, ogorčenost, prekomernu odgovornost, važnost donošenja odluka.

Traumatičan događaj, akutni stres, psihogeni šok, kritičan događaj, posttraumatski stresni poremećaj povezani su sa posledicama psihičkih trauma koje osoba doživi.

Oslanjajući se na podatke iz privatne prakse psihološkog savetovanja i psihoterapije, možemo tvrditi da se svako u životu može suočiti sa pojavom psihosomatskih poremećaja. Kod obraćanja psihologu ili psihoterapeutu sa simptomima “psihosomatskih poremećaja” moramo uzeti u obzir kliničku sliku bolesti kako bismo isključili činjenicu da postoji nozološka dijagnoza, odnosno da mentalno preovladava nad somatskim.

Želim da predstavim klijentski slučaj iz prakse savetovanja vođenog po metodu relive terapije autorske škole Evgenija Anatoljeviča Poljakova.

Relive terapija je pravac dubinske psihoterapije koji je u sebi skupio najbolje tehnike iz psihoanalize, transakcione analize, geštalt terapije, klijentom usmerene terapije, psihosomatske psihoterapije, kognitivno-bihejvioralne terapije, kao i autorske tehnike.

Relive terapija je dizajnirana kao kratkotrajna dubinska terapija za klijente koji dolaze bez formalnog cilja. Bila je namenjena tome da pomogne osobi da se izjada, oslobodi stresa, umanja količinu pažnje koju posvećuje problemu koji je muči.

Pojam relive je engleski glagol koji doslovno znači “ponovo proživeti”, “preporoditi se”. Glagol relive, pored značenja “vratiti se u život”, “oživeti”, ima takođe i značenja kao što su “oživeti u sećanju”, “iznova doživeti”.

U okviru ove metode (relive terapije), psihoterapeut ne nastupa kao ekspert ili savetnik za pitanja koja se tiču klijentovog života, već samo usmerava njegovu proizvodljivu pažnju na određene događaje i/ili područja (sfere) njegovog života i zadržava tu ciljanu pažnju, ne dozvoljavajući tokom sesije prelazak na druge teme. Cilj terapije je prikupiti maksimalnu količinu činjeničnih informacija o problemu i/ili događaju (činjenici) iz života klijenta. Pre svega nas zanima sećanje osobe na događaj koji se odigrao (životnu činjenicu): njena percepcija, misli, emocije, motorička aktivnost, nagoni u tom trenutku, koji su ostali zabeleženi u sećanju.

Kada se problemu pristupa na ovakav način, onda psihoterapeut ne prati klijenta, već simptom, i tokom psihoterapijske komunikacije sa klijentom on pojačava identifikovani simptom. Kroz pojačavanje simptoma otkrivamo događaje koji su uzrokovali njegovu pojavu.

Uzmimo za primer često viđenu pojavu "u našim krajevima", takozvanog "čoveka bez problema". On "korača kroz život" uz "američki" osmeh, "visoko podignute glave", spolja je to uspešna, srećna osoba, a duboko u sebi — prilično nesrećna. Pri tome ova osoba obično oseća da ima neke psihološke probleme, ali joj ti problemi često deluju nedefinisano, nisu konkretni, niti su na prvi pogled ozbiljni. Kako otići kod psihologa ako ne možete ni da kažete šta vas muči?

Klijentkinja nam se obratila rečima: "Verovatno će vam biti dosadno sa mnom, nemam nikakvih posebnih problema, ja sam obična osoba sa uobičajenim problemima."

Zamolili smo je da ispriča nešto o svom životu, počev od ranog detinjstva. Klijentkinja je mnogo toga preživela u životu, uključujući samoubistvo voljenih, gubitak roditelja, i osećalo se da joj je teško da razgovara o tome, navirale su joj suze, ali je nisam zaustavljala, sama je želela da nastavi. Na svakoj sesiji je ponavljala da od detinjstva ima osećaj da je nepotrebna, bespomoćna, da nije sposobna ni za šta.

Kada je postalo jasno da ima mnogo momenata koje treba proraditi, zamolili smo je da izdvoji najupečatljiviji osećaj. Bio je to napad bronhijalne astme koji ju je zamalo ubio kao dete. Informisali smo je o tehnici u kojoj ćemo raditi i proces rada je počeo. Za početak smo sprovedi patopsihološku dijagnostiku kako bismo isključili moguće poremećaje kognitivnih funkcija, naročito mišljenja.

Od nje je zatraženo da zamisli svoju astmu. Bila je to žaba koja je skakutala, skrivala se i bila je nepovrediva. Imali smo pretpostavku da je klijentkinja projektovala svoju anksioznost na ponašanje žabe. Ohrabрили smo je da primeni manipulacije svetlošću kako bi pokušala da smiri žabu. Klijentkinja je poželela da u žabu uperi hladnu svetlost, "kao u bolnici." Žaba je počela da se smiruje, a klijentkinja se osetila prijatnije.

Osećalo se potpuno poverenje u nas od strane klijentkinje i nastavili smo da radimo pomoću blagih tehnika. Rekla je da žabi veoma prija da sedi, ali nikako ne odlazi, ne želi da ode. Zamolili smo klijentkinju da se priseti najupečatljivijeg slučaja napada i vidi kako će se žaba tada ponašati. Klijentkinja se prisetila, videlo se da joj je bilo teško, a žaba se ponašala užasno, bila je ljigava, nije joj davala da diše, skakala je i ludela.

Zamolili smo je da u mislima prođe kroz situaciju od početka do kraja i vidi kako se žaba ponaša. Žaba se sakrila, klijentkinja nije mogla da je uhvati, i predložili smo joj da ponovo proradimo tu situaciju, ali da na žabu usmerimo snop svetlosti. Nakon toga su se obe umirile, ali žaba nije htela da ode.

Predložili smo klijentkinji da razgovara sa njom, da je pita zašto ne želi da ode. Klijentkinja je odgovorila da je žabi toplo i prijatno, da joj se smestila na dlan i ne želi da ode.

Klijentkinja je dobila pitanje za razmišljanje: predložili smo joj da se seti neke situacije koja je takođe povezana sa žabom ili nekom drugom životinjom. Rezultat nas je iznenadio, klijentkinja je začutala na par sekundi i zatim snažno zaplakala. Prisetila se priče o tome da su njenog voljenog psa zadavili jer u to vreme nije bilo novca i nisu imali čime da prehrane psa. Brat je odlučio da ga u tajnosti zadavi. U trenutku kada je brat priznao da je ubio psa, kod devojčice se manifestovao napad astme.

Klijentkinji je postavljeno pitanje: da li žaba ne želi da ode jer ona još uvek nesvesno drži tog psa kraj sebe? (Nije li žaba projekcija psa?). Odgovorila je da to jeste razlog.

Predložili smo joj da proradi situaciju kada joj je brat saopštio da je ubio psa i u kojim detaljima joj je to opisao. Osećala se sva težina iskustva koje je klijentkinja doživela. Pitali smo je: "Šta želite da uradite?", odgovorila je da želi da skine psu sa vrata sve što ga je gušilo i da ga pusti.

Nakon što je učinila sve što je želela, osetila je olakšanje i rekla je da vidi psa i žabu kako odlaze u različitim pravcima, nakon čega je izgovorila rečenicu: "Osetila sam da i ja nekome mogu pomoći i biti od koristi." Cilj je postignut.

Klijentkinja nije očekivala takav rasplet događaja, nakon čega nam se sa osmehom zahvalila. I rekla je da s nestrpljenjem čeka naš sledeći sastanak.

Zamolili smo je da sledećeg dana zapiše u kakvom se raspoloženju probudila i kako se osećala. Rezultat je bio sjajan, sutradan ujutru je bila dobro raspoložena i "pojavio se osećaj samopouzdanja".

Trenutno je u toku rad na magistarskoj disertaciji o otkrivanju faktora koji utiču na razvoj psihosomatskih patologija, koji se sprovodi na bazi psihološko-pedagoške laboratorije Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji. Istražuje se važnost pravovremenog otkrivanja simptomatologije i korektivne intervencije, kako bi se sprečile nepovratne posledice po život čoveka, razvoj njegove ličnosti i realizaciju u društvu.

LITERATURA

1. Дусказиева Ж.Г., Лисняк М.А. Эффективные копинг-стратегии как жизненный ресурс // Психологическое здоровье человека: жизненный ресурс и жизненный потенциал: материалы международной научно-практической конференции. 28–29 ноября 2014. — Красноярск: КрасГМУ им. В.Ф. Войно-Ясенецкого, 2014. — С. 134–141.
2. Кулаков С.А. Основы психосоматики. — СПб.: Речь, 2003. — 288 с.
3. Курпатов А.В. Паническая атака и невроз сердца. — 4-е изд. — М.: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2007. — 224 с.
4. Менделевич В.Д., Соловьева С.Л. Неврология и психосоматическая медицина. — М.: МЕДпресс-информ, 2002. — 608 с. (PDF).
5. Менегетти А. Психосоматика / пер. с итал. ННБФ «Онтопсихология». — М., 2007. — 360 с.
6. Покровская Н.В. Вегетососудистая дистония / сост. Н.В. Покровская. — М.: АСТ; СПб.: Сова, 2009. — 128 с.
7. Психологическая защита: направления и методы: учебное пособие / Т.В. Маликова, Л.А. Михайлов, В.П. Соломин [и др.]. — СПб.: Речь, 2008. — 231 с.
8. Ромасенко Л.В., Веденяпина О.Ю., Вербина А.В. К характеристике психосоматических отношений у больных нейроциркуляторной дистонией // Психиатрия и психофармакотерапия. — 2002. — Том 4, № 1. — С. 12.
9. Рутман Э.М. Как преодолеть стресс. — М.: ТОО «ТП»; В. Секачев, 1998. — 160 с.
10. Смирнова Ю.М., Ткачук И.Ю., Дусказиева Ж.Г. Особенности локус-контроля у людей с вегетососудистой дистонией // 76-я итоговая студенческая научно-практическая конференция с международным участием, посвященная 90-летию со дня рождения проф. Л.Л. Роднянского (24–27 апреля). — Красноярск, КрасГМУ. — 2012. — С. 544–547.
11. Старшенбаум Г.В. Психосоматика и психотерапия: Исцеление души и тела. — М.: Изд-во Института психотерапии, 2005. — 496 с.

12. Александер, Ф. Психосоматическая медицина. Принципы и применение / Ф. Александер. — М.: Перрлс, 2000. — 296 с.
13. Александровский, Ю. А. Психические расстройства в общемедицинской практике и их лечение / Ю. А. Александровский. — М.: ГЕОТАРМЕД, 2004. — 240 с.
14. Александровский, Ю. А. Посттравматическое стрессовое расстройство и общие вопросы развития психогенных заболеваний // Российский психиатрический журнал. — 2005. — № 1. — С. 4–12.
15. Агаманов, А. А. Особенности тревожных синдромов при психосоматических заболеваниях: о правомочности понятия «психосоматическая тревога» / А. А. Агаманов, В. А. Буйков // Соц. и клинич. психиатрия. — 2000. — № 4. — С. 16–20.
16. Барденштейн, Л. М. Нейромедиаторы и депрессия (обзор литературы) / Л. М. Барденштейн // Росс. психиатр. журн. — 2004. — № 2. — С. 54–59.
17. Березин, Ф. Б. Эмоциональный стресс и психосоматические расстройства. Подходы к терапии / Ф. Б. Березин, М. П. Мирошников // *Materia medica*. — 1996. — № 1(9). — С. 29–56.
18. Бодров, В. А. Когнитивные процессы и психологический стресс / В. А. Бодров // Псих. журн. — 1996. — Том 17. — № 4. — С. 64–74.
19. Братусь, Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. — М.: Медицина, 1988. — 280 с.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=SFVTtSYUupo>

Terapijski okvir: uticaj radnog dogovora na tok terapijskog procesa (na primeru rada sa klijentima)

Tatjana Nikolajevna Ivanova

Psiholog, doktor ekonomskih nauka, potpredsednik Međunarodne asocijacije za psihoanalizu biznisa i organizacija, direktor obrazovnog centra "Dinamika", Sankt Peterburg, Rusija / Turska.

E-mail: ivtn@yandex.ru

Apstrakt. Psihoterapijski okvir je instrument interakcije između klijenta i psihoterapeuta. Fleksibilnost njegove primene na početku rada pomaže da se formira stabilna dijada sa klijentom i stvore uslovi za produbljivanje procesa. Ovo se naročito tiče rada sa graničnim klijentima.

Ključne reči: psihoterapijski okvir, dijada terapeut-klijent, granični klijenti.

Therapeutic frame: the impact of agreements on the course of the therapeutic process (illustrated by examples of work with clients)

Tatiana Ivanova

Psychologist, PhD in economics, vice president of the International Association of business and organizations psychoanalysis, head of the educational centre «Dinamika», Saint Petersburg, Russia / Turkey.

Abstract. The psychotherapeutic frame is an instrument of interaction between the client and the therapist. The flexibility of its use at the beginning of work will help to establish a stable dyad with the client and provide conditions for deep immersion in the process. This is especially true when working with borderline type of clients.

Keywords: psychotherapeutic frame, client-therapist dyad, borderline clients.

Obično u psihološkoj praksi uočavamo neke norme i pravila interakcije između klijenta i terapeuta koja se u radu podrazumevaju. Praksa rada u određenom setingu retko se ispituje: klijent prihvata uslove koji mu se nude, a terapeut se pridružuje sistemu rada svih ostalih terapeuta koji tako rade i radili su pre njega.

Međutim, često u terapiji nailazimo na slučajeve kada klijent kategorički odbija da ispoštuje neka pravila i nesvesno se buni, pri tome deklarativno pristajući na pravila terapeuta. U takvim slučajevima postavlja se pitanje: da li se i dalje striktno pridržavati pravila, ili ih modifikovati i time sačuvati mogućnost da klijent ostane na terapiji? Drugim rečima, treba li se i dalje držati stava "klijent u skladu sa pravilima" ili, pak, izgraditi "pravila u skladu sa klijentom"? Naravno, donošenje odluka o modifikaciji pravila ne bi trebalo da izlazi iz okvira primenjene metode, u suprotnom valja preporučiti drugu vrstu terapije. Navešću primer:

Muškarac, 45 godina. Obratio se zbog krize u odnosima sa suprugom. Razgovarajući o okvirima rada, dogovorili smo se da će nedeljom potvrđivati da li ćemo imati sesiju

u sredu. To jest, svaki put, 3 dana pre sesije, pisao bi mi: "Potvrđujem sesiju". Odgovorila bih mu: "Ok." Tako je u periodu između sesija proveravao da li je terapeut i dalje tu za njega, ali je istovremeno zadržavao poziciju glavnog i održavao iluziju kontrole nad situacijom. Posle nekoliko meseci prestala sam da odgovaram na ovu poruku, pod pretpostavkom da će to u njemu izazvati anksioznost koju ćemo potom moći da analiziramo. Međutim, to nije izazvalo anksioznost jer je odnos već bio uspostavljen, a tokom čitavog perioda terapije sesije su uvek održavane u isto vreme, istog dana. Još jednom smo porazgovarali o ovim detaljima, dogovorili se da više neće biti potvrđivanja, a uz to smo i analizirali njegovo stupanje u procese koji su mu nepoznati i na koji način može svesno sebe podržati u tome. Nadalje, u situacijama kada se osećao nesigurno u društvu, primećivao je kod sebe želju da mi pošalje poruku da potvrđuje sastanak. I to je postao svojevrsan pokazatelj da je vreme da se posveti sebi.

Obrnuti primer: kada terapeut menja okvir.

Žena, 34 godine. Obratila se povodom teme emotivnih veza. Dogovoreni seting: jednom nedeljno, u trajanju od 1 sata, propuštanje se plaća, plaća se unapred uoči sesije. Za godinu i po dana nije propustila nijednu sesiju, plaćala je uvek dan ranije, slala je priznanicu preko WhatsApp-a. Sesije su održavane uživo. Na sesije je dolazila automobilom, ulazila u čekaonicu 5 minuta pre početka, skidala jaknu, preobuvala se i ulazila u ordinaciju tačno na vreme. Nakon pauze za godišnji odmor, potpuno normalno je nastavila rad u istom okviru. U kontratransferu sam osećala iritiranost tačnošću. Odbijala je sve pokušaje da započnemo razgovor na ovu temu, objašnjavajući to redom koji vlada u njenom životu i time da ona ne može drugačije. Imala sam osećaj da nema napretka u procesu, osećanja u kontratransferu se nisu menjala. Na jednoj od sesija predložila sam joj da porazmisli o drugačijoj varijanti plaćanja, gde bi plaćala pakete od 4 sesije, pri čemu se 2 sesije zadužuje, a zatim plaća 4, odnosno 2 sesije plaća unapred. U početku je odbila, ali sam joj objasnila da je cilj da istražimo osećanja koja se javljaju kada je ona meni dužna i kada sam ja njoj dužna. Ovo je poslužilo kao početak produbljivanja teme vezanosti i mogućnosti održanja trajne veze posredovane novcem. Dalje smo eksperimentisale: ona je plaćala s vremena na vreme, a ja sam uzimala u obzir koliko sesija je izdržala "u dugu" i koliko sesija plaća "unapred". U ovoj igri se manifestovalo njeno unutrašnje dete koje se igra sa majkom i pojavila se tema nepouzdanosti odnosa sa majkom. Proces se pomerio sa mrtve tačke.

Šta je važno? Važno je NE samo da na prvoj sesiji saopštite svoja pravila, već i da pitate klijenta o njegovim željama, kao i da pažljivo saslušate odgovor, čak i ako je taj odgovor "nemam posebnih želja". Ovo se posebno tiče rada sa graničnim klijentima, uzimajući u obzir specifičnosti njima svojstvenih psiholoških odbrana i nedostatak bazičnog poverenja. Granični klijenti u početku nisu u stanju da opišu svoja osećanja rečima, ali ih dobro izražavaju u transferu: naročito kroz ponašanje tokom sesija, kašnjenje, otkazivanje i propuštanje sesija, poteškoće sa plaćanjem, telefonske pozive i još mnogo toga, što služi kao način uspostavljanja emocionalne komunikacije sa terapeutom. Stoga ignorisanje tih pokušaja i strogo zahtevanje da se poštuju sva utvrđena pravila dovodi klijenta do osećaja da ga terapeut ne razume i da ne može sa njim da uspostavi emocionalni kontakt.

Ako smo svesni toga da kod različitih klijenata modifikacija setinga može dati različite rezultate, onda vredi obratiti pažnju na ono o čemu klijent želi da se dogovori na prvoj sesiji. Dešava se da klijent na prvoj sesiji pristane na sve, ali onda ne dođe ponovo. Zašto? Jedan od razloga je unutrašnja pobuna protiv terapijskog okvira jer klijent oseća

nemogućnost da bude odista saslušan. A ako nesvesno "čita" nemogućnost da se čuju i njegove želje po pitanju setinga, onda je malo verovatno da će ući duboko u proces (ako ga uopšte i započne).

Postojanje jasno određenih granica smanjuje anksioznost klijenta, pružajući mu osećaj smirenosti i sigurnosti. Ali to je slučaj samo ako klijent granice vidi i svestan ih je. Ako je pridržavanje setinga prinudno, iako se spolja može činiti da su granice jasne i definisane, kada se detaljnije razmotre, može se ispostaviti da uopšte nisu takve.

LITERATURA

1. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. — М.: Независимая фирма «Класс», 1998

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=Uv1fT2PzipA>

Arhetip Siročeta i njegove manifestacije u životu i psihoterapijskoj praksi

Oksana Viktorovna Kuznjecova

Doktor psihologije, analitički psiholog, Moskva, Rusija.

E-mail: kseniko@mail.ru

Apstrakt. U članku se osvetljava fenomenologija arhetipa Siročeta, kao i specifičnosti ispoljavanja psihološkog siročeta u psihoterapeutskom prostoru. Razmatraju se igre i scenariji koje nudi pacijent kod kojeg dominira ovaj arhetip. Opisana su i savremena istraživanja odnosa poremećaja vezanosti, traume ranog detinjstva i specifičnosti funkcionisanja ljudskog mozga. Prikazane su strategije psihoterapeuta u radu sa pacijentima sa kompleksom Siročeta, koje pomažu u prevazilaženju negativne dinamike.

Ključne reči: arhetip Siročeta, kompleks Siročeta, trauma iz ranog detinjstva, vezanost deteta za majku, poremećaj vezanosti.

The archetype of the Orphan and its manifestations in life and psychotherapeutic practice

Oksana Kuznetsova

PhD in psychology, analytical psychologist, Moscow, Russia.

Abstract. The article reveals the phenomenology of the Orphan archetype, as well as the specifics of the manifestation of psychological orphanhood in the psychotherapeutic space. The games and scenarios offered by the patient who is dominated by this archetype are considered. Modern studies of the relationship between attachment disorders, early childhood trauma and the specifics of the functioning of human brain are also described. The strategies of the psychotherapist when working with patients with the Orphan complex, which help to overcome the negative dynamics, are presented.

Keywords: the Orphan archetype, the Orphan complex, early childhood trauma, mother-child attachment, attachment disorder.

*Uzajamni odnos deteta i majke je...
najdublji i najprodorniji od onih koje znamo.*

K. G. Jung

*Sa detinjstvom punim ljubavi
može se pregurati ceo život.*

I. G. Pestaloci

Kompleks Siročeta... S njim se susrećemo kada dođemo u kontakt sa temama odbacivanja, izgnanstva, izdaje, iskorišćavanja. Iskusi u ranom detinjstvu emocionalnu hladnoću, odbačenost, nasilje, dete potiskuje mržnju prema nedostupnom materinskom objektu, projektujući je na sebe i druge. Pošto je zadobilo ranu, Siroče nastavlja da oseća bol ove rane tokom celog života i može povrediti druge.

Arhetip Siročeta se manifestuje ne samo u individualnom, već i u kolektivnom polju. Transgeneracijski prenos traume je direktno povezan sa „kompleksom Siročeta“. Trauma u prvoj generaciji dovodi do poremećaja vezanosti u drugoj, što zauzvrat pojačava traumu odnosa u trećoj generaciji...

Ako roditelji ne čuju dete, ne primećuju njegove potrebe, njegova iskustva, ono prestaje da veruje svetu i traži pomoć ili istovremeno traži pomoć i odbija je (suprotstavljanje pomoći, igra „da, ali“). Ova ambivalentnost postavlja poseban ton u odnosu između pacijenta i terapeuta.

Osvrćući se na temu izdaje, Džejsms Hilman piše da Siroče razvija lažnu personu i samim tim izdaje svoje pravo Ja, svoju prirodu. Čak i manju grešku osoba sa kompleksom Siročeta doživljava kao dokaz potpune nepodobnosti i nesposobnosti, a onda oštro kritikuje sebe ili projektuje krivicu na druge. Postajući nesposobni i bespomoćni („naučena bespomoćnost“), takvi ljudi zapravo žele da dobiju pažnju i brigu. Životne veštine neke Siročadi su razvijene na prilično visokom nivou, ali se u isto vreme osećaju beznačajnim, nedostojnim, a ovo samounižavanje ih ograničava u mnogim oblastima života.

Često osoba sa kompleksom Siročeta zauzima životnu poziciju žrtve, ali, ponekad, ne želeći da bude žrtva, prelazi na stranu agresora („identifikacija sa agresorom“), težeći da dobije snagu, vlast i kontrolu, ili da im se bar približi.

Kod kompleksa Siročeta javljaju se i lajtmotivi izgnanstva i beskućništva. Na primer, pacijenti koji prolaze kroz relokaciju često uvode u terapiju teme vezane za „odsustvo sigurnog mesta“, „nemir“, „otuđenost“.

Neuropsihološka istraživanja poremećaja vezanosti¹

Savremena istraživanja su pomogla da se identifikuju različiti odnosi između poremećaja vezanosti, traume iz ranog detinjstva i specifičnosti funkcionisanja ljudskog mozga. Naime, identifikovana je veza između dezorganizovane vezanosti i neobične strukture dopaminskog D4 receptora (Lakatos et al., 2000, 2002, 2003). Takođe je dokazano da postoji povezanost između iskustva psihičke traume i razvoja strukture i funkcionisanja ljudskog mozga, i to: kod osoba koje su u detinjstvu bile žrtve zlostavljanja, nasilja, zanemarivanja je, u odnosu na kontrolne subjekte koji nisu proživeli zlostavljanje ili nasilje, došlo do smanjenja zapremine hipokampusa (hippocampus), žuljevitog tela (*corpus callosum*) i amigdale (*amygdala*) (Teicher, 2000; Teicher et al., 2003) [1].

Traumatska iskustva u periodu sazrevanja dečjeg mozga takođe mogu posebno uticati na sazrevanje orbitofrontalnog korteksa mozga, koji je odgovoran za kontrolu, integraciju i modulaciju afekta (Schore, 1996, 1997, 2001). Pored toga, zlostavljanje i/ili trauma u ranom detinjstvu u velikoj meri menjaju razvoj desne „neverbalne“ hemisfere mozga, koja je odgovorna za različite aspekte vezanosti i regulaciju afekata (Schore, 2001a, 2007; Schore & Schore, 2008) [1].

Dugotrajne negativne reakcije upućene detetu od strane majke mogu smanjiti zainteresovanost i/ili intenzitet osećanja zadovoljstva u komunikaciji sa vršnjacima. Prednja cingularna vijuga (Anterior Cingulate Cortex) se obično aktivira kao odgovor na fizički bol i takođe reaguje na situacije odbacivanja. Koristeći posebne komunikativne zadatke i iskustvo proučavanja ponašanja u virtuelnom okruženju (model proterivanja/odbacivanja), naučnici su otkrili da neprihvatanje od strane društva „uključuje“ amigdalnu (Amygdala),

¹ Istraživanja vezanosti (Bowlby J., 1991; Dornes, 1977; Emde, 1981; Fonagy et al., 2002; Fonagy/Target, 1997; Gergely, 2000; Grossmann et al., 1989; Lichtenberg, 1983; Papousek, 1989; Stern, 1979; Stern 1985; Lisina M. I., Avdeeva N. N).

koja je takođe odgovorna za formiranje osećanja straha i anksioznosti [5]. *Ono o čemu su ranije na ovaj ili onaj način govorili psiholozi sada se potvrđuje na nivou aktivnosti pojedinačnih moždanih struktura.*

Kada je slika majke iskrivljena, deca žive sa patološkim unutrašnjim stanjem, ...osećaju se beznačajno i pogrešno¹. Majčinski obrazac kao izvor života nije se aktivirao u stvarnom iskustvu ovih ljudi i on ostaje u nesvesnom, skrivenom, ne ispoljavajući se čak ni u vidu iskustva². Iz tog razloga deca, a često i odrasli sa kompleksom Siročeta, nisu uvek u stanju da percipiraju druge ljude koji su spremni da pokažu pažnju i brigu prema njima.

Trauma i oporavak

Višak negativnih iskustava može preplaviti jezgro ega, rastvoriti ga ili mu dati negativan naboj³. Psihička aktivacija arhetipova podrazumeva primarnu evokaciju arhetipa, koja odgovara trenutnoj fazi razvoja deteta, kroz iskustvo u spoljašnjem svetu. „Evokacija arhetipova i s njom u vezi oslobađanje latentnih psihičkih tvorevina nisu čisto unutrašnji psihički procesi; odvijaju se u arhetipskom polju koje obuhvata unutrašnju i spoljašnju sferu i uvek podrazumeva spoljašnju stimulaciju“⁴ [3]. Kod nekih pacijenata „lični faktor buđenja“ izostaje ili je veoma iskrivljen, usled čega funkcionisanje arhetipske strukture psihe može biti ozbiljno narušeno. Ovo objašnjava poteškoće u radu sa pacijentima kod kojih se javlja kompleks Siročeta.

Takvi pacijenti po pravilu imaju izuzetno nizak nivo samopoštovanja („ne zaslužujem“, „nešto nije u redu sa mnom“, „stalno radim nešto pogrešno“), jak osećaj krivice, koji se često projektuje na analitičara, iskustvo nedobijanja pomoći, izdaje i iskorišćavanja. Osećanja, misli i postupke takvih pacijenata karakterišu ambivalentnost, promenljivost, često pokazuju polarizaciju afekta. Pacijentu uvek nešto nedostaje: vreme, pažnja psihoterapeuta, njegova uključenost i interesovanje itd. Često takav pacijent izražava nezadovoljstvo terapijom i terapeutom, stavlja primedbe. Na terapeuta se projektuje slika roditelja koji odbacuje, napušta, ignoriše, izdaje, iskorišćava. Ponekad takvi pacijenti mogu naglo prekinuti terapiju, „odbacujući“ terapeuta.

Siluetu Siročeta prepoznajemo kada pacijent pet minuta pre kraja seanse počne da se priseća bolne priče iz detinjstva. Terapeut stoga ne može da sasluša pacijenta, te se, samim tim, aktiviraju teme ignorisanja i odbacivanja. A ako terapeut ne prida pažnju toj temi (tj. ignoriše je), onda pacijent ponovo postaje uveren u svoju „bezvrednost“, „beznačajnost“, „nevažnost“ i potkrepljuje svoj scenario „siročeta“. Pacijenta-Siroče kao da privlače priče u kojima je zaboravljen, iskorišćen, odbačen. Na primer, pacijenti sa kompleksom Siročeta

¹ „Ima onih koji ceo život pate uz osećanje sopstvene neadekvatnosti; osećaju da je njihov način funkcionisanja neprihvatljiv, da su osuđeni da budu autsajderi koji izbegavaju normalna prijateljstva, verujući da je sve što su uradili pogrešno, a ono što žele je zabranjeno. Oni su prokleti, otuđeni od Boga i čovečanstva, kao i sami od sebe... To su ljudi koji nisu iskusili majčinu ljubav“ (Хардинг Э. Родительский образ. Травма и восстановление. — М.: Клуб Касталия. 2015. — 230 с.).

² „Ovi ljudi odsustvo slike majke doživljavaju kao nedostatak — osećaju gubitak, ali ne postoji način da se to popravi. Dete luta pustinjom i ostaje ne samo opustošeno, već i neprijateljski raspoloženo prema svemu i svakome. Često ovaj očaj dovodi do samouništenja“ (Хардинг Э. Родительский образ. Травма и восстановление. — М.: Клуб Касталия. 2015. — 230 с.).

³ Tako obeležen ego nazivamo „ego koji pati“ jer iskustvo sveta, „ti“ i sopstva nosi otisak patnje, propasti (glad, bol, praznina, hladnoća, bespomoćnost, potpuna usamljenost, gubitak sigurnosti i zaštite; to je nagli pad u ponor zaborava i praznine) (Нойманн Э. Ребенок. — М.: Клуб Касталия. 2015. — 230 с.).

⁴ „Mogli deca“ koju vaspitavaju životinje razvijaju se na sasvim drugačiji način nego što je to svojstveno ljudskom rodu; majčinski arhetip kolektivnog nesvesnog se u njima ne pojavljuje da bi nadoknadio gubitak prave majke, kao što bi se moglo očekivati da je kompenzacija arhetipom prirodan, urođeni proces“ (Нойманн Э. Ребенок. — М.: Клуб Касталия. 2015. — 230 с.).

moгу ponuditi svoju pomoć u rešavanju raznih problema terapeuta (*scenario iskorišćavanja* koji je usađen u detinjstvu pacijenta). I tada je korisno da terapeut skrene pažnju pacijentu na to koji se scenario odvija u psihoterapijskom prostoru, koja trauma iz detinjstva se aktivira (*Ko terapeut postaje za pacijenta? Na koga iz porodice ga podseća? Ko se tako s pacijentom ophodio u detinjstvu? Možda se ovakve situacije nisu dešavale samo u detinjstvu...*).

K. G. Jung i M. Klajn su pretpostavljali postojanje dubokih unutrašnjih psihičkih struktura koje su direktno povezane sa najranijim biološkim i instinktivnim iskustvima deteta, izraženih u terminima arhetipskih figura (Jung) ili delova objekta (Klajn). K. G. Jung je pisao o dualnim aspektima majke, a M. Klajn o „dobroj“ i „lošoj“ dojci. Iskustva koja proizilaze iz ovih duboko usađenih struktura posredovana su stvarnim iskustvima u realnom okruženju kroz radnje hranjenja i nege majke koja je uz dete. Bez obzira na razliku u terminologiji oba koncepta se odnose na *rane odnose između sopstva i unutrašnjih predstava o različitim funkcionalnim sposobnostima majke*. Ponavljajuća interakcija između novorođenčeta i dostupnih, emocionalno podržavajućih objekata može trenirati strukturne funkcije.

U slučaju dodira sa traumom, pacijentu je potrebna emocionalna pažnja psihoterapeuta na isti način kao što je detetu potrebna roditeljska naklonost (Majkl Fordam je posebnom brigom smatrao težnju terapeuta da prepozna dete u najranijem stupnju razvoja). Da bi pacijent prošao kroz strukturne promene u organizaciji Ega, potreban mu je odnos sa zrelim objektom¹. To, naravno, ne znači da u terapijskom procesu analitičara/psihoterapeuta pacijent uvek ili većinu vremena doživljava kao zrelo objekat. Kod pacijenta ne treba održavati iluziju postojanja takvog objekta u prirodi (na taj način se stvara preduslov za razvijanje fantazija o idealnim odnosima). Podsetimo se ideje D. V. Vinikota o „dovoljno dobrom objektu“.

Zaključci

Dakle, prevazilaženje negativne dinamike pacijenta povezane sa manifestacijom kompleksa Siročeta, pre svega, podrazumeva stvaranje sigurnog okvira i terapijskog saveza; usmerenost pažnje terapeuta na arhetipske obrasce koji se manifestuju u psihoterapijskom prostoru; kao i rad na formiranju strukturnih funkcija pacijenta. Sve ovo pacijentu daje mogućnost da se pažljivo udubi u iskustvo rane traume i da pronađe nove snage i sposobnosti.

„...Kompleks se može zaista prevazići samo u slučaju da se u potpunosti proživi...“

Karl Gustav Jung, 1938.

¹ „Tokom analitičke sesije analitičaru je potrebna posebna „veština“, po strukturi slična svim drugim profesionalnim veštinama, ...tj. poseban pristup pacijentima, sličan odnosu roditelja sa decom“ (Левальд Г.В. О терапевтической работе в психоанализе//Антология современного психоанализа/Под ред. А.В.Россохина. — М.: Институт психологии РАН, 2000. — С.300–326.). O tome pišu mnogi psihoterapeuti: teorija „bezbednog okvira“ (R. Langs), terapijsko okruženje slično početnom iskustvu bebe u majčinoj utrobi i iskustvima novorođenčeta, „majčin zagrljaj“ (D. V. Vinikot); uroboros kao metafora majčinog držanja (E. Nojman); uroborični kontejner — okruženje koje je stvorila majka (A. Miler).

LITERATURA

1. Бриш К.Х. Терапия нарушений привязанности: От теории к практике. Пер. с нем. — М.: Когито-Центр, 2012. — 316 с. (Клиническая психология)
2. Левальд Г.В. О терапевтической работе в психоанализе// Антология современного психоанализа/ Под ред. А.В. Россохина. — М.: Институт психологии РАН, 2000. — С. 300–326.
3. Нойманн Э. Ребенок. — М.: Клуб Касталия. 2015. — 230 с.
4. Хардинг Э. Родительский образ. Травма и восстановление. — М.: Клуб Касталия. 2015. — 230 с.
5. Patricia Z. Tan....Associations between maternal negative affect and adolescent's neural response to peer evaluation. *Developmental Cognitive Neuroscience* Volume 8, April 2014, Pages 28–39.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=wwwfXfUAMEQ>

OKRUGLI STO
“ZAJEDNO: RAZVOJ
RUSKO-BALKANSKIH
PSIHOLOŠKIH
ISTRAŽIVANJA”

Stanje i perspektive istraživanja psihologije rada i organizacije u Srbiji

Milanko Čabarkapa

Doktor psihologije, redovni profesor, šef katedre za psihologiju rada Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Beograd, Srbija.

E-mail: cabarkapa.milanko@gmail.com; milanko.cabarkapa01@gmail.com

Apstrakt. Filozofski fakultet je jedna od najstarijih visokoškolskih ustanova u Srbiji na kome se nastava odvija u okviru 10 posebnih odeljenja. Jedno od najvećih je Odeljenje za psihologiju, na kome se nastava odvija u okviru 5 oblasti: Opšta i eksperimentalna psihologija, Socijalna psihologija, Klinička psihologija, Razvojna i pedagoška psihologija, Metodologija psiholoških istraživanja i Psihologija rada i organizacije. Psihologija rada i organizacije je započela svoj razvoj zajedno sa ostalim psihološkim disciplinama nakon Drugog svetskog rata kao industrijska psihologija, koja se danas kod nas naziva psihologija rada i organizacije. Ona obuhvata nekoliko užih disciplina kao što su: kadrovska psihologija ili psihologija ljudskih resursa (HR), psihologija međuljudskih odnosa na radu i ergonomija ili odnos čoveka i tehnike. Glavni problemi istraživanja se odnose na klasične teme kao što su: regrutacija i selekcija zaposlenih, obučavanje, radna adaptacija, bezbednost na radu, zadovoljstvo poslom i motivacija. U novije vreme fokus našeg istraživanja je usmeren na probleme radne uspešnosti, timskog rada, rad u sajber prostoru, ulogu liderstva, stres i sindrom sagorevanja, marketing i ponašanje potrošača.

Ključne reči: psihologija rada, organizaciono ponašanje, timski rad, stres.

State and perspectives of work and organizational psychology research in Serbia

Milanko Čabarkapa

PhD in psychology, full professor, head of the Chair of work psychology at the Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade, Serbia.

Abstract. The Faculty of Philosophy is among the oldest higher education institutions in Serbia, where education is carried out at 10 special departments. One of the largest is the Department of Psychology, with 5 main educational learning areas: General and experimental psychology, Social psychology, Clinical psychology, Developmental and pedagogical psychology, Methodology of psychological research and Psychology of work and organization. The psychology of work and organization began its development along with other psychological disciplines after World War II as Industrial psychology, which today is called Psychology of work and organization in our country. It is represented by several subfields: Personnel psychology or psychology of human resources (HR), Psychology of interpersonal relations at work and Ergonomics or the interaction between humans and technology. The main research problems relate to classic topics such as: recruitment and selection of employees, training, work adaptation, safety at work, job satisfaction and motivation. In recent times, the focus of our research is on the problems of work success, teamwork, work in the cyberspace, the role of leadership, stress and burnout syndrome, marketing and consumer behavior.

Keywords: work psychology, organizational behavior, teamwork, stress.

Filozofski fakultet u Beogradu je jedna od najstarijih visokoškolskih ustanova u Srbiji. Osnovan je u sastavu Velike škole u Kragujevcu 1863. godine, da bi svoj rad nastavio kasnije u sastavu Univerziteta u Beogradu od 1905. godine i sve do 1941. godine, kada je prekinut zbog izbijanja Drugog svetskog rata. Nakon rata, 1945. godine je obnovljena redovna aktivnost ovog fakulteta, tako da se do danas na ovom fakultetu formiralo 10 posebnih odeljenja: Andragogija, Arheologija, Etnologija, Antropologija, Istorija, Istorija umetnosti, Klasične nauke, Pedagogija, Psihologija, Sociologija i Filozofija.

Psihologija kao društveno-humanistička nauka izučava se na Odeljenju za psihologiju, gde se nastava odvija u okviru 5 seminara/katedri: Opšta i eksperimentalna psihologija, Socijalna psihologija, Klinička psihologija, Razvojna i pedagoška psihologija, Metodologija psiholoških istraživanja i Psihologija rada i organizacije. Nastava se odvija na sva tri nivoa studija — osnovnim, master i doktorskim, gde se predaje veliki broj obaveznih i izbornih predmeta. U sastav Odeljenja za psihologiju ulazi i Institut za psihologiju, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Laboratorija za izučavanje individualnih razlika i Laboratorija za psihologiju rada i organizacije. Najvažniji časopisi iz oblasti psihologije kod nas, u kojima objavljuju svoje radove domaći i strani autori, jesu “Psihologija”, “Psihološka istraživanja” i “Primenjena psihologija”.

Ako posmatramo dostignuća savremene nauke u celini, možemo reći da je dostigla neslućene razmere. Tu svakako da prednjače fundamentalne nauke kao što su fizika, hemija i biologija, koje uz pomoć matematike i logike ostvaruju neslućene rezultate. Tu im se pridružuje i savremena tehnika i tehnologija, tako da je zahvaljujući tim naukama ostvaren ogroman naučno-tehnološki progres, koji je doveo do Treće i Četvrtre industrijske revolucije. Međutim, može se postaviti pitanje: čemu služi taj progres u osvajanju i kontroli prirode, ako se zanemari čovek, njegovo psihofizičko zdravlje, dobrobit i sreća?

Odgovor na to pitanje mogu pružiti društvene i humanističke nauke, u koje svakako spada i psihologija. Neki autori psihologiju svrstavaju čak u fundamentalne nauke, jer uz prirodne nauke, koje izučavaju objektivnu stvarnost, psihologija izučava čoveka kao poseban svesni i subjektivni entitet prirode, od čijih sposobnosti i osobina zavisi razvoj svih ostalih nauka. Ako to imamo u vidu, psihologija bi trebalo da se izučava skoro na svakom fakultetu, jer se bavi svešću i ljudskim ponašanjem svakog čoveka, pa i samog naučnika koji stvara i primenjuje nauku u različitim oblastima.

Danas se psihologija u Srbiji razvila na teorijskom, metodološkom i praktičnom nivou tako da može uspešno da rešava mnoga životna pitanja. Pošto se predmet ovog izlaganja i diskusije tiče oblasti psihologije rada i organizacije, prikazaću ovde najvažnije teme i probleme kojima se bave nastavnici i istraživači na toj katedri. Psihologija rada je kod nas započela da se razvija kao klasična industrijska psihologija, koja je pokrivala 3 osnovna područja izučavanja — kadrovsku psihologiju, psihologiju međuljudskih odnosa na radu i ergonomiju ili inženjersku psihologiju. Danas su to takođe dominantne oblasti izučavanja na našoj katedri, s tim što se uvode novi kursevi i nove uže discipline i teme vezane za pojedina područja čovekovog rada, kao što su: poslovna psihologija, HR — psihologija ljudskih resursa, psihologija marketinga i prodaje, psihologija trgovanja i ponašanja potrošača, psihologija stresa, karijerni razvoj i organizaciono savetovanje, kao i primena psihologije rada u posebnim područjima kao što su saobraćaj, vojska, policija i državni organi. Očigledna je tendencija razvoja i primene psihologije rada na uža područja, pojedine društveno značajne profesionalne delatnosti i savremene probleme čovekog rada.

Nove društveno-ekonomske, političke, tehnološke i integracione promene u svetu, pa i kod nas, uslovile su pojavu novih tema i problema za koje se interesuje psihologija

rada. To su, pre svega, psihologija operatorske delatnosti, psihologija u sajber prostoru, psihologija rada u multinacionalnom okruženju, socijalno-psihološki problemi u savremenom umreženom i otvorenom društvu. Pored praktičnih problema koje treba da rešava psihologija rada, pojavila su se i ozbiljna teorijsko-metodološka razmatranja, pa čak i egzistencijalna pitanja, koja se tiču položaja i uloge čoveka u savremenom društvu i izmenjenom svetu rada. Neka od tih pitanja se tiču radnih vrednosti i socijalnih odnosa — kompeticija nasuprot kooperaciji, egoizam nasuprot altruizmu, individualizam nasuprot kolektivizmu, sve izraženija subjektivizacija i poricanje objektivne stvarnosti nasuprot tendencije u promovisanju objektivizacije subjektivnosti.

Važno pitanje iz područja psihologije rada i organizacije koje se postavlja kod nas je pitanje radne efikasnosti i uspešnosti na poslu, što stavlja naglasak na poznavanje karakteristika zaposlenog, organizacije i uslova rada. Za razliku od ranijeg pristupa, kada je uspeh posmatran kao jednodimenzionalna kvantitativna mera, danas se učinak na većini poslova posmatra kao višedimenzionalna varijabla koja zavisi od opštih znanja, tehničkih veština, usmene i pismene komunikacije, korišćenja IK tehnologije, iskustva, osobina ličnosti i motivacije.

Takođe, važne teme kojima se bavimo su selekcija i klasifikacija osoblja za razna zanimanja u privredi i državnoj administraciji, trening i obučavanje, stres na poslu, karijerni razvoj i dizajn posla. U suštini, posmatrano sa psihološkog stanovišta, na uspeh na poslu utiču 3 grupe psiholoških faktora: *znanje* (da zaposleni zna ono što treba da zna), *sposobnosti* (da ima veštine i sposobnosti da odgovori zahtevima posla) i *motivacija* (da hoće da se zalaže i da je posvećen poslu). Pošto se mnogi poslovi ubrzano menjaju, neki nestaju, a novi se pojavljuju na tržištu rada, zadatak psihologije rada je da se bavi i klasičnom temom analize posla, samo na savremen metodološki način koji uključuje ljude (njihove karakteristike), podatke (informacije) i stvari (predmete i uslove rada).

U našim istraživanjima imamo u vidu tri nivoa psihološke analize koje koristimo za rešavanje problema — individualni, timski i organizacioni. Bez obzira na kom nivou vršimo analizu i rešavamo probleme, kao istraživači, konsultanti, saradnici i savetnici, uvek imamo u vidu na prvom mestu bezbednost, zatim zdravlje, zadovoljstvo i na kraju ukupnu dobrobit i kvalitet života kandidata za posao ili već zaposlenog.

Nove teme za koje se interesuju naši psiholozi rada uključuju i neka etička i socijalno-psihološka pitanja kao što su: *Organizaciona pravda* kao opažena pravičnost na radnom mestu, zatim *poverenje* u saradnike i lidere, *etičke dileme* i *donošenje odluka* pri zapošljavanju, otkazu sa posla, karijernom unapređenju ili nagrađivanju. Važne teme na koje takođe usmeravamo pažnju su i strateški HRM, kao model za planiranu pripremu ljudskih resursa i aktivnosti kako bi organizacija ostvarila postavljene ciljeve i uspeh, kroz rešavanje problema kao što su: balans privatnog i poslovnog života, liderstvo i konflikti na poslu, upravljanje organizacionim promenama, rodna i etnička ravnopravnost. U okviru strateškog pristupa čine se i pokušaji da se bolje analizira i izuči veza između obrazovanja i tržišta rada, reakcija zaposlenih na organizacione politike i promene. Analiza organizacione dobiti je takođe važna tema, gde se vidi uloga i doprinos organizacionih psihologa u programu upravljanja ljudskim resursima, preko psihološke selekcije, obučavanja i motivacije zaposlenih.

Stres na radnom mestu je posebna tema kojom se bavimo u novije vreme, sa ciljem optimizacije radnog napora i povećanja zadovoljstva, motivacije i dobrobiti zaposlenih. Poseban fokus je stavljen na sindrom sagorevanja, mobing i druge stresne sindrome. Iako postoje različiti pristupi i modeli za izučavanje stresa, u okviru sistemsko-integrativnog

modela stres na radu najčešće posmatramo kao SPID fenomen, što bi trebalo da znači: sistemski-procesno-integrativno-dezintegrativni fenomen, koji zapravo odražava stanje konflikta, praćeno visokim stepenom mentalno-emocionalne napetosti. Time se ističe složenost, dinamičnost, biološka adaptivnost, ali i negativne psihološke i zdravstvene posledice stresa ukoliko se često ponavlja ili duže traje.

U pružanju pomoći pojedincima i organizaciji u rešavanju njihovih ličnih i organizacionih problema oslanjamo se na stručne konsultacije, medijaciju, psihološko savetovanje i kognitivno-biheviornalne tehnike. U svojim istraživanjima polazimo od toga da u osnovi stresa na radu uvek leži aktuelni konflikt između pojedinca i radnog okruženja, koji se ispoljava na fiziološkom, emocionalnom, mentalnom, interpersonalnom i socijalnom nivou i koji je potrebno upoznati, razumeti i konstruktivno razrešiti, kako bi se uspostavila i održala dinamička ravnoteža i funkcionalna sposobnost pojedinca za rad i život.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku: <https://www.youtube.com/watch?v=F59qFotE8QM>

Katedra za socijalnu psihologiju: nove perspektive rusko-balkanske saradnje

Svetlana Dzahotovna Gurijeva

Doktor psihologije, šef Katedre za socijalnu psihologiju Državnog univerziteta u Sankt Peterburgu, Sankt Peterburg, Rusija.

E-mail: s.gurieva@spbu.ru

Ključne reči: socijalna psihologija komunikacije, interpersonalni odnosi.

Department of Social Psychology: New Prospects for Russian-Balkan Cooperation

Svetlana Gurieva

PhD, Professor of Psychology, Head of the Department of Social Psychology, St. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia.

Keywords: social psychology of communication, interpersonal relationships.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=FU4ISD2SsR8>

Aktuelna istraživanja u razvojnoj psihologiji

Jelica Petrović

Doktor psihologije, redovni profesor na Odseku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, Srbija.

E-mail: jelica.petrovic@ff.uns.ac.rs

Ključne reči: srednje godine, generativnost, uspešno starenje.

Current research in developmental psychology

Jelica Petrović

PhD in psychology, full professor at the Department of psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Novi Sad, Serbia.

Keywords: middle age, generativity, successful aging.

Uvod

Većina teorijskih modela u psihologiji pretpostavljala je da su do odraslog doba u većini aspekata psihičkog života postignuti vrhunci razvojnih kapaciteta, što je uslovalo da naglasak istraživanja u psihologiji dugo budu formativne godine. Početak interesovanja za razvojnu psihologiju celokupnog životnog ciklusa 80-ih godina prošlog veka ukazao je na dinamiku i bogatstvo odraslog doba u životu čoveka. Faza u životnom ciklusu koja zauzima najveći deo vremena su srednje godine, koje su obeležene generativnošću kao razvojnim zadatkom i krizom srednjih godina. Sam koncept generativnosti je proširen u odnosu na originalnu Eriksonovu teoriju, pa se tako danas govori o različitim objektima i sferama generativnosti (Rubinstein et al., 2015).

Rezultati prve faze istraživanja

U istraživanju koje je sproveo tim katedre za razvojnu psihologiju bavili smo se ispitivanjem kvaliteta života u srednjim godinama. Ustanovljeno je da kriza srednjih godina nije normativna, ali da njenu okosnicu čini evaluacija prethodnih postignuća i briga oko budućnosti. U ispitanom uzorku muškaraca i žena srednjih godina pokazatelji krize su somatizacija, anksioznost i socijalna disfunkcionalnost, ali ne i depresivnost i smanjeno opšte blagostanje. Kao protektivni faktori za krizu srednjih godina izdvojili su se rezilijentnost i broj životnih događaja.

Cilj druge faze istraživanja

Istraživački tim nastavio je da istražuje i kasnije životno doba, sa ciljem da odgovori na pitanje: šta su indikatori uspešnog starenja i koji su relevantni činioci (iz domena društvenog i ličnog konteksta) koji doprinose uspešnom starenju?

Metodologija

S obzirom na to da je stanovništvo na severu Srbije među najstarijima u Evropi, te da Srbija beleži negativnu stopu prirodnog priraštaja, postaje visoko relevantno obezbediti i podržati optimalno, tj. uspešno starenje. Uspešno starenje smo definisali kao kombinaciju dva faktora: optimalnog funkcionisanja (fizičko, kognitivno, socijalno) i subjektivnog blagostanja (von Faber et al., 2001). Istraživanje koje je u toku ispituje fizičko funkcionisanje kod starih (procena zdravstvenog stanja i funkcionalnosti u svakodnevnom životu); socio-emocionalno funkcionisanje (kvalitet socijalne mreže); subjektivno blagostanje, šire društvene faktore (dostupnost zdravstvene zaštite, pristup društvenim resursima i uslugama, materijalni status), kao i unutrašnje, tj. psihološke činioce (životni događaji, rezilijentnost, prevladavanje stresa, osećanje smisla).

Rezultati i perspektiva daljih istraživanja

Prikupljanje i obrada podataka je u toku. Istraživački timovi zainteresovani za kroskulturalno istraživanje optimalnih modela starenja su dobrodošli.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
https://www.youtube.com/watch?v=zH4RRRi6c_I

Klinička psihologija na Državnom medicinskom univerzitetu u Jaroslavlju

Natalija Aleksejevna Rusina

Doktor psihologije, docent, šef Katedre za kliničku psihologiju Državnog medicinskog univerziteta u Jaroslavlju, Jaroslavl, Rusija.

E-mail: rusinana@ysmu.ru

Apstrakt. Sadašnje stanje u razvoju kliničke psihologije. Specifičnosti Katedre za kliničku psihologiju Državnog medicinskog univerziteta u Jaroslavlju. Istraživanja Katedre za kliničku psihologiju u oblasti psihosomatike.

Ključne reči: klinička psihologija, psihoterapija, psihosomatika, odnos psihologije i medicine.

Clinical psychology at Yaroslavl State Medical University

Natalia Rusina

PhD in psychology, associate professor, head of the Chair of clinical psychology at Yaroslavl State Medical University, Yaroslavl, Russia.

Abstract. The current situation of clinical psychology development. Specifics of the Department of Clinical Psychology of YSMU. Research of the Department of Clinical Psychology in the field of psychosomatics.

Keywords: clinical psychology, psychotherapy, psychosomatics, interrelation of psychology and medicine.

21. vek je era nastanka medicinske psihologije (specijalnost medicinskog psihologa uvedena je 2004. godine), zadaci postaju složeniji i, naročito u poslednjoj deceniji, počinje punopravna interakcija između lekara i medicinskih psihologa. U Rusiji se klinički psiholozi obučavaju kako na klasičnim univerzitetima, tako i na brojnim medicinskim univerzitetima. Primetna je i nova pojava u medicini: psihološka obuka lekara; obraćanje klijenata lekara psiholozima (i obrnuto, klijenata psihologa — psihijatrima, psihoterapeutima); uključivanje psiholoških metoda u naučna dostignuća i praksu lečenja doktora istraživača; kontakti psihologa sa lekarima opšte prakse; pojavljivanje psihologa u somatskoj klinici, u klinici za vaskularnu patologiju, perinatalnim centrima, na odeljenjima za rehabilitaciju; multidisciplinarni metod rada različitih specijalista sa pacijentom; dodatna obuka specijalista u oblasti psihologije i medicine; zajednička naučna istraživanja. Prednosti obuke kliničkih psihologa na medicinskom univerzitetu su formiranje kliničkog psihološkog mišljenja, baze za sticanje prakse (sve zdravstvene ustanove, predavanje medicinskih disciplina od strane profesora kliničkih odeljenja i pohađanje obuke zajedno sa studentima medicine), što predstavlja osnovu za formiranje zajedničkog semantičkog polja u interesu pacijenta.

Specifičnost Katedre za kliničku psihologiju u Jaroslavlju ogleda se u tome da se u obuci koriste aktivni i interaktivni oblici edukacije: treninzi, uključujući i video treninge,

problematski seminari, problemske poslovne i inovativne igre, analiza situacija, tehnologije učenja na daljinu, modeliranje, autorske metode, razne metode psihoterapije. Velika pažnja se poklanja matematičkim i statističkim metodama u psihologiji. Svi koji pohađaju obuku obavljaju naučna istraživanja u okviru kvalifikacionih radova sa obimnom dijagnostičkom i statističkom bazom zasnovanom na dokazima, što čini osnovu naučnih članaka. Nastavnici katedre kombinuju rad u nastavi sa radom u praktičnom zdravstvu, gde kao medicinski psiholozi i psihoterapeuti sistematski pružaju psihološku i psihoterapeutsku pomoć studentima, nastavnicima, zaposlenima, lekarima. Postoje baze za kliničku praksu: psihijatrijska, narkološka, somatska i onkološka klinika, perinatalni centar, centri za žensko zdravlje, dečja bolnica i poliklinike, odeljenja za rehabilitaciju posle moždanog udara, fizioterapijska poliklinika za multidisciplinarnu rehabilitaciju, vojna bolnica, centri za promociju zdravlja. Odeljenje saraduje sa kliničkim odeljenjima Državnog univerziteta u Jaroslavlju, sprovodi zajednička naučna istraživanja i praktičnu obuku studenata.

Za psihoterapeutske i psihokorektivni rad sa pacijentima neophodno je proučavanje karakteristika nozologija sa kojima se susrećemo. U istraživanjima sprovedenim pod mojim rukovodstvom u periodu od 20 godina proučavaju se psihološke karakteristike pacijenata sa različitim psihosomatskim oboljenjima u oblasti fizičkih, kognitivnih i emocionalnih komponenta bolesti, percepcije bolesti i lečenja, smisla strukture. Gotovo se sva istraživanja psihosomatskih odnosa sprovode u saradnji sa lekarima uz vođenje računa o medicinskim pokazateljima.

Proučavane su kognitivne i emocionalne karakteristike telesnosti kod pacijenata sa onkološkim oboljenjima, reumatoidnim artritismom (RA) i amputacijom ekstremiteta kod dijabetes melitusa (DM) tipa 2 i ateroskleroze [1]. Ispitivani su bolesnici sa autoimunim oboljenjima (autoimuni tireoiditis, RA i dijabetes tipa 1) [2] kako bi se utvrdila težina emocionalnih manifestacija pacijenata i učestalost njihovog izbora adekvatnog načina prevladavanja. Druga studija je bila posvećena proučavanju perfekcionizma i kontrole emocija kod pacijenata sa oboljenjima gastrointestinalnog trakta, dijabetesom tipa 2, RA i bronhijalnom astmom (BA) [3]. Studija emocionalne i vrednosno-smislaone sfere pacijenata sa DM tipa 2 pokazala je visok indeks anksiozno-depresivnih emocija i nizak nivo pozitivnih emocija u poređenju sa zdravim ispitanicima [4]. Proučavali smo emocionalne i kognitivne komponente bolesti i lokus kontrole bolesti i lečenja kod pacijenata sa hroničnom opstruktivnom bolešću pluća i pacijenata sa sindromom preklapanja BA i HOBP da bismo razumeli njihovu unutrašnju sliku bolesti [5]. Pokazalo se zanimljivim proučavanje psiholoških karakteristika ličnosti pacijenata sa displazijom vezivnog tkiva (DVT) [6]. Ispostavilo se da se visok nivo DVT manifestuje u svim glavnim sistemima tela: mišićno-skeletnom, kardiovaskularnom, gastrointestinalnom. Posebnu pažnju treba posvetiti proučavanju sindroma bola (bol kao izraz unutrašnjeg konflikta, bol kao fizički fenomen posmatran kao rezultat potiskivanja osećanja, bol kao odbrana). U našem istraživanju bili smo zainteresovani za dobijanje aktuelnih podataka o odnosu između bolova u leđima i zglobovima i karakteristikama doživljavanja emocija, anksioznosti i aleksitimije, kao i određivanje stepena reaktivnosti emocija [7]. Sprovode se istraživanja problema kod dece: često bolesna deca, deca sa poremećajima vegetativnog sistema, sa poremećajima u ishrani, sa cističnom fibrozom; uticaj internet zavisnosti na somatsko i mentalno zdravlje dece i adolescenata. Kod onkoloških bolesnika ispitivana je subjektivna percepcija vremena (prošlost, budućnost, sadašnjost), otpornost i egzistencijalne motivacije, prevladavanje, fenomen posttraumatskog rasta, uzimajući u obzir lokalizaciju tumora, faze razvoja bolesti, razlike u reagovanju u zavisnosti od pola, psihološke karakteristike, anksioznost roditelja kod dece sa

hematološkim oboljenjem [8, 9, 10]. Relevantna su proučavanja metakognitivnih i emocionalnih procesa medicinskih radnika u cilju prevencije njihovog profesionalnog sagorevanja [11,12].

Zaključak

Psihosomatski poremećaji se sve više nazivaju „bolesti civilizacije“ jer su u proteklom veku postali veoma široko, gotovo epidemijski rasprostranjeni. Upravo je u tom periodu počela da se odvija jasno vidljiva smena mnogih ranije dominantnih somatskih bolesti relativno novim, ranije mnogo ređim varijantama patologije koje su povezane sa ekologijom čoveka, njegovim ličnim karakteristikama, stilom života, položajem u društvenoj sredini. Nove društvene situacije, poput migracionih procesa, posledica preležane kovid infekcije, PTSP-a kod učesnika ratova, procena stanja i utvrđivanja invaliditeta bolesnika sa nizom somatskih bolesti, psihosomatskih poremećaja, predstojećeg prelaska na MKB-11 zahtevaju od medicinskog psihologa da prilikom dijagnostikovanja i pisanja zaključaka bude upoznat sa konkretnom problematikom, tj. da poznaje metode dijagnostikovanja osobina ličnosti, emocionalnih stanja, smisaonih orijentacija, telesnih i bihevioralnih manifestacija, budući da analiza kognitivne sfere nije odlučujuća za ove grupe pacijenata, a zahtevaju i pružanje širokog spektra psihološke i psihoterapeutske pomoći različitim kategorijama stanovništva, što podrazumeva poznavanje kliničkog i psihološkog statusa pacijenta.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=MH8q2nK3NG4>

Resursi i rizici ličnosti u tranzitivnom svetu: perspektive istraživanja

Svetlana Vladimirovna Frolova

Doktor psihologije, docent, šef Katedre za opštu i savetodavnu psihologiju Federalne budžetske državne visokoobrazovne ustanove Nacionalnog istraživačkog državnog univerziteta u Saratovu "N. G. Černiševski", Saratov, Rusija.

E-mail: frolovasv71@mail.ru

Apstrakt. Opisani su aktuelni pravci istraživanja resursa i rizika ličnosti u tranzitivnom svetu sprovedenih od strane zaposlenih na Katedri za opštu i savetodavnu psihologiju Državnog univerziteta u Saratovu.

Ključne reči: resursi ličnosti, pozitivno psihološko savetovanje, kognitivna istraživanja.

Personality resources and risks in a transitive world: the perspectives of research

Svetlana Frolova

DSc in psychology, associate professor, head of the Department of General and Counseling psychology at Chernyshevsky Saratov National Research State University, Saratov, Russia.

Abstract. The article describes the current avenues for research into personality resources and risks in the transitive research space of the representatives of the Department of General and Counseling Psychology at Saratov State University.

Keywords: personality resources, positive psychological counseling, cognitive research.

Inicijativni istraživački rad Katedre za opštu i savetodavnu psihologiju Državnog univerziteta u Saratovu — „Resursi i rizici ličnosti u tranzitivnom svetu“ — sastoji se iz nekoliko oblasti koje se odnose na različite komponente, aspekte manifestacije i nivo organizacije ljudske psihe. D. A. Leontjev je izdvojio i opisao četiri nivoa globalnih ljudskih resursa, a to su: fiziološki, psihološki, predmetno-materijalni i društveni resursi [1]. Ova podela se može dopuniti i značajno obogatiti nivoom duhovnih resursa, za koje je poslednjih godina povećana zainteresovanost u naučnim istraživanjima [2; 3]. Personalne rizike u promenljivom svetu posmatramo kao moguće deficite određenih ljudskih resursa, koji dovode do poteškoća i smetnji u socijalno-psihološkoj adaptaciji.

Na Katedri za opštu i savetodavnu psihologiju Državnog univerziteta u Saratovu operirane su perspektive istraživanja odnosa fizioloških, psiholoških (emocionalnih, voljnih i kognitivnih), predmetno-materijalnih, društvenih i duhovnih resursa ličnosti, zatim strukture duhovnih sposobnosti ličnosti, kao i metode psihodijagnostike resursa ličnosti i psihotehnički alati za njihovu aktuelizaciju. Posebna pažnja posvećena je proučavanju problema razvoja duhovnih resursa ličnosti i njihove uloge u formiranju i održavanju mentalnog zdravlja.

Među posebnim zadacima koje rešavaju saradnici Katedre za opštu i savetodavnu psihologiju Univerziteta u Saratovu mogu se izdvojiti: proučavanje emocionalne kreativnosti kao emocionalnog resursa ličnosti u rešavanju životnih problema i razvoj metoda i psihotehnika za unapređenje ove sposobnosti [4], proučavanje kognitivnih resursa i rizika ličnosti pri percepciji i obradi informacija, građenju međuljudskih i društvenih odnosa pomoću specijalnih hardverskih i softverskih sistema — uređaja za praćenje pogleda i neurovizora [5; 6], kao i teorijska i empirijska analiza načina prevladavanja kriznih situacija [7; 8] i razvoj metoda traumaterapije.

Poseban pravac istraživanja katedre odnosi se na proučavanje resursa ličnosti koji se aktualizuju u toku pozitivnog psihološkog savetovanja (PPS), čiji model se predaje na master programu pokrenutom na fakultetu psihologije na Državnom univerzitetu u Saratovu od 2022. godine. Pozitivno psihološko savetovanje je kreativni model savetovanja koji se fokusira ne toliko na korektivne, koliko na razvojne i profilaktičke zadatke optimizacije i transformacije resursa ličnosti za prevazilaženje uobičajenih poteškoća, postizanje značajnih životnih ciljeva, ostvarivanje najviših vrednosti i povećanje subjektivnog blagostanja [9]. Termin „pozitivnost“ shvatamo kao „optimalnost“, smisljeni odabir najboljih mogućih načina prevladavanja teškoća, uzimajući u obzir mnoge kriterijume. Pozitivno psihološko savetovanje, zajedno sa opštim principima pozitivne i kratkoročne pozitivne psihoterapije, ima niz svojih posebnosti [9] i uzima u obzir mogućnost razrade načina za brzo i efikasno aktualizovanje ličnih resursa osobe u uslovima suočavanja sa teškim životnim situacijama u konstantno promenljivoj svetlosti i s neočekivanim, iznenadnim krizama. Jedan od važnih zadataka u tom pogledu je razrada teorijsko-metodoloških osnova i posebnih metoda pozitivnog psihološkog savetovanja i proučavanje resursa ličnosti koji se mogu aktualizovati tokom ove vrste savetovanja.

LITERATURA

1. Леонтьев Д. А. Саморегуляция, ресурсы и личностный потенциал // Сибирский психологический журнал. 2016. № 62. С. 18–37.
2. Ожиганова Г. В. Духовная личность. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2020. 288 с.
3. Фролова С. В. Психология духовности С. Л. Франка (к 145-летию ученого). Часть I. Предпосылки становления и исходные теоретические положения // Институт психологии Российской академии наук. Социальная и экономическая психология. 2022. Том 7. № 4(28). С. 144–170. <http://soc-econom-psychology.ru/engine/documents/document1118.pdf>
4. Фролова С. В. Апробация авторского теста и тренинга эмоциональной креативности // Известия Саратовского университета. Новая серия. 2017. Т. 17. Сер. Философия. Психология. Педагогика. Выпуск 4. С. 471–477.
5. Пантелеев А. Ф. Когнитивные стратегии при аттракции // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Философия. Психология. Педагогика. 2018. Т. 18. № 2. С. 200–205.
6. Зинченко Е. М., Матушкина В. А., Лазунина Е. А., Бакаева О. В., Князев Е. Б. Особенности окулomotorной активности при решении финансовых задач с учетом степени рациональности студентов // Актуальные проблемы психологической науки. Сборник статей. Красноярск, 2019. С. 110–112.

7. Малюченко Г. Н., Малюченко И. Ю., Пятницкая Е. В. Комплексная поддержка кризисных семей: принципы и технологии. Учебно-методическое пособие. Саратов, 2017.
8. Орлова М. М. Адаптация личности в ситуации здоровья и болезни // Современное культурно-образовательное пространство гуманитарных и социальных наук. Материалы VIII Международной научной конференции. Саратов, 2020. С. 751–758.
9. Фролова С. В. Позитивное психологическое консультирование: теоретические начала и методологические основания // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Философия. Психология. Педагогика. 2021. Т. 21. Вып. 4. С. 427–439. <https://phpp.sgu.ru/en/articles/positive-psychological-counseling-theoretical-bases-and-methodological-foundations>.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=AltGGg47N6M>

Koncept i praktični značaj psihološkog savetovanja studenata — rezultati primenjivi u visokoškolskim ustanovama

Bojana Cvejić

Doktor psihologije, profesor Katedre za psihologiju Univerziteta u Nišu, Niš, Srbija.

E-mail: drbojanacvejic@gmail.com

Dušan Todorović

Doktor psihologije, docent Katedre za psihologiju Univerziteta u Nišu, Niš, Srbija.

E-mail: dusan.todorovic@filfak.ni.ac.rs

Ključne reči: psihološko savetovanje studenata.

The concept and practical significance of psychological counseling for students — results for application in higher educational institutions

Bojana Cvejić

PhD in Psychology, Professor of the Department of Psychology, University of Nis, Nis, Serbia.

Dušan Todorović

PhD in Psychology, Associate Professor, Department of Psychology, University of Nis, Nis, Serbia.

Keywords: psychological counseling for students.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
https://www.youtube.com/watch?v=U7Rf_ebSTCs

Konkurentnost pojedinca kao psihološki fenomen: sadržaj i tipologija konstrukta

Olga Anatoljevna Kljujeva

Doktor psihologije, docent, Federalna državna budžetska visokoobrazovna ustanova "Državni univerzitet u Tveru", Tver, Rusija.

E-mail: Klyueva.OA@tversu.ru

Ključne reči: konkurencija, konkurentnost, subjekt, delatnost, nastup prema konkurenciji, konkurentna delatnost, konkurentno ponašanje, strategije konkurentnog ponašanja.

Personality Competitiveness as a Psychological Phenomenon: Construct Content and its Typology

Olga Klyueva

PhD in psychology, associate professor, Tver State University, Tver, Russia.

Keywords: competition, competitiveness, subject, activity, competing behaviour, competitive activity, competitive behaviour, competitive behaviour strategies.

Uvod

Ljudska delatnost (profesionalna, proizvodna) odvija se u uslovima očigledne ili neočigledne konkurencije i može biti u većoj ili manjoj meri produktivna i kreativna. U skladu sa tim, konkurentnost zahteva visok stepen aktivnosti, fleksibilnosti, intelektualnog rada i kreativnosti u regulisanju delatnosti. Širenje polja psiholoških istraživanja dovelo je do potrebe za proučavanjem ličnosti u kontekstu prirodnih društvenih situacija u kojima ona funkcioniše. Operacionalizacija i merenje konkurentnosti pojedinca bez razmatranja modela interakcije na ličnosnom i situativnom nivou dovodi do redukcije sadržaja pojma.

Cilj

Strukturalno-funkcionalna analiza obogaćuje opis fenomenologije konkurentnosti ličnosti i omogućava klasifikaciju strategija konkurentnog ponašanja.

Metode istraživanja

Za opisivanje konkurentnog ponašanja korišćena je tehnika kritičnih incidenata (*Critical Incident Technique*) u obliku individualnog polustrukturisanog intervjua, grupne diskusije, pismene ankete (1064 kritička incidenta u profesionalnoj delatnosti). Analiza strategija konkurentnog ponašanja izvršena je pomoću tematske analize sadržaja. Za klasifikaciju skupa podataka koristili smo analizu klastera u dva koraka (*TwoStep Cluster*) kao sredstvo za istraživačku analizu. Analiza tabela kontingencije nekoliko kategorijskih varijabli izvršena je pomoću loglinearne metode izbora modela. Za konstruisanje hijerarhijskog modela zavisne varijable prema odgovarajućim vrednostima prediktora, primenili smo metodu stabla odlučivanja za kategorijske varijable.

Rezultati

Na osnovu rezultata klaster analize, hijerarhijskog modela, kao i funkcionalno-situacione analize, u kontekstu analitičkog pregleda mogu se izdvojiti i obrazložiti 3 vrste strategija konkurentnosti. Kvazikonkurentnost — neracionalno-zavisna, destruktivna, kratkoročna strategija: u uslovima konkurencije, ovo je destruktivna interakcija subjekata na štetu produktivne predmetne delatnosti. Racionalno-konstruktivna, zavisna, kratkoročna strategija predstavlja konkurentnu interakciju učesnika koja protiče po određenim pravilima uz prihvatanje određenih uloga, doprinosi povećanju produktivnosti delatnosti, ali je karakteriše “racionalna zavisnost” u uslovima stabilnog konkurentnog okruženja. Racionalno-konstruktivna, slobodna, dugoročna strategija podrazumeva transformaciju ili stvaranje novog objekta sa pozitivnim ekonomskim efektom kao predmeta konkurencije, što proističe iz razvoja delatnosti koji inicira sam subjekt, prevazilazeći zadate, početne uslove i stvarajući dinamičnost konkurentnog okruženja.

Zaključci

Istraživanje problema konkurencije i opis strategija konkurentnog ponašanja subjekta od suštinskog je značaja za analizu, predviđanje i ispravljanje destruktivnih strategija u cilju povećanja produktivnosti delatnosti.

LITERATURA

1. Bogoyavlenskaya, D. B. Discovering the nature of competitive personality / D. B. Bogoyavlenskaya, O. A. Klyueva // Psychology in Russia: State of the Art. — 2012. — Vol. 5. — P. 67–80. — DOI 10.11621/pir.2012.0004. — EDN SLAIHF.
2. Klyueva, O. A. Competitiveness of personality as a psychological phenomenon: The content of the construct and its typology / O. A. Klyueva // Psychology in Russia: State of the Art. — 2016. — Vol. 9, No. 2. — P. 151–166. — DOI 10.11621/pir.2016.0212.
3. Ключева, О. А. Методологические проблемы измерения конкурентоспособности личности / О. А. Ключева // Психология труда, организации и управления в условиях цифровой трансформации общества. — Тверь : Тверской государственный университет, 2021. — С. 343–350.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=oXUd1EIhr8Y>

Supervizija u psihosocijalnom radu: iskustvo primene i potreba za istraživanjima u Crnoj Gori

Bojana Miletić

Doktor psihologije, profesor Katedre za psihologiju Univerziteta Crne Gore, Podgorica, Crna Gora.

E-mail: bojanam28@gmail.com

Ključne reči: supervizija, psihosocijalni rad.

Supervision in psychosocial work: application experience and research needs in Montenegro

Bojana Miletić

PhD in Psychology, Lecturer at the Department of Psychology, University of Montenegro, Podgorica, Montenegro.

Keywords: supervision, psychosocial work.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=DcAzcnBD-X8>

Problemi razvoja psihoanalitičkog obrazovanja u Rusiji

Aleksej Viktorovič Petropavlovski¹, Ana Anatoljevna Izgarskaja²

¹ Doktor filozofskih nauka, docent na Katedri za primenjenu psihoanalizu na Moskovskom institutu za psihoanalizu, psihoanalitičar, član Pariskog psihoanalitičkog društva (SPP) i Međunarodne psihoanalitičke asocijacije (IPA), Moskva, Rusija.

E-mail: a.petropavlovskii@gmail.com

² Doktor filozofskih nauka, vodeći istraživač Odeljenja za društvena i pravna istraživanja, Instituta za filozofiju i pravo Sibirskog ogranka Ruske akademije nauka, Novosibirsk, Rusija.

E-mail: aizgarskaya@gmail.com

Apstrakt. Data je ocena trenutnog stanja psihoanalize i psihoanalitičkog obrazovanja u savremenoj Rusiji. Predstavljene su poteškoće i perspektive za razvoj psihoanalitičkog znanja. Opisano je iskustvo razvoja međunarodne saradnje i aktivne integracije psihoanalitičkih grupa i društava koja postoje na teritoriji Ruske Federacije u Međunarodno psihoanalitičko društvo.

Ključne reči: psihoanalitičko obrazovanje u Rusiji, obrazovni proces, problemi razvoja obrazovanja.

Problems of development of psychoanalytical education in Russia

Aleksey Petropavlovsky¹, Anna Izgarskaya²

¹ PhD in philosophy, associate professor at the Chair of applied psychoanalysis of Moscow Institute of Psychoanalysis, psychoanalyst, Paris Psychoanalytic Society (SPP) member, International psychoanalytical association (IPA) member, Moscow, Russia.

² DSc in philosophy, leading researcher of the Department of Social and Legal Studies at the Institute of Philosophy and Law of the Siberian Department of Russian Academy of Sciences, Novosibirsk, Russia.

Abstract. In this paper the current level of development of psychoanalysis and psychoanalytic training in modern Russia is explored. The authors outline the difficulties and prospects for the development of psychoanalytic knowledge in Russia and describe the experience of developing international cooperation and the active integration of psychoanalytic groups and societies existing in the territory of the Russian Federation into the International Psychoanalytic Society.

Keywords: psychoanalytic education in Russia, educational process, problems of education development.

Poslednje decenije u Rusiji je zabeležena velika potražnja za psihološkim uslugama. Škole savremene psihoanalize nude tražen „proizvod“ na ruskom „psihološkom“ tržištu. Međutim, postavlja se pitanje kvaliteta psihoanalitičkog obrazovanja u savremenoj Rusiji.

Devedesetih godina prošlog veka u Rusiji su usvojeni obrazovni standardi Međunarodne psihoanalitičke asocijacije (IPA). Rusi su dobili mogućnost da se obrazuju u psihoanalitičkim društvima širom sveta, učestvuju na seminarima i prođu didaktičku analizu sa evropskim i američkim psihoanalitičarima. Ukazala se prilika da se bude deo svetske psihoanalitičke zajednice. Međutim, uprkos očiglednim uspesima i perspektivama može se konstatovati da na ogromnoj teritoriji Rusije psihoanalitička društva i institucije nisu dobio široku rasprostranjenost, a tamo gde su formirane postoje problemi u organizovanju studijskih grupa.

Psihoanalitički pokret je zastupljen uglavnom u velikim ruskim gradovima. Društvena nejednakost nastala u Rusiji u poslednjih trideset godina ozbiljno negativno utiče na kvalitet psihoanalitičkog obrazovanja. Zbog socioekonomskih razloga i stalne transformacije društva potreba za uslugama psihoanalitičara je sve veća. Istovremeno se ispostavlja da su usluge dobro obučениh psihoanalitičara nedostupne široj javnosti zbog visokih cena. S jedne strane, to gura stanovništvo ka tradicionalnim načinima rešavanja mentalnih problema uz pomoć psihoaktivnih supstanci (alkohol, narkotici, duvan), koje negativno utiču na fizičko zdravlje ljudi i kvalitet njihovog života. S druge strane, nemogućnost stanovništva da plati usluge obučenog specijaliste dovodi do smanjenja kvaliteta kako usluga, tako i sistema psihoanalitičke edukacije. U psihoanalitičkom prostoru Rusije javlja se fenomen koji se može opisati terminom „začarani krug obrazovne nejednakosti“, koji je predložio Ramon Fleča. U začaranom krugu obrazovne nejednakosti on izdvaja „tri faze: razlika, imitacija i kolonizacija“ (cit. prema [1, str. 107]). Razmotrimo ove tri faze u ruskom psihoanalitičkom obrazovanju.

Razlika se manifestuje kao rezultat procesa neravnomerne raspodele znanja u društvu. Elita društva određuje šta je vredno, a šta nije. Kao hegemon društva ona širokim masama daje uzore. Slična situacija se javlja i u oblasti ruske psihoanalize. S jedne strane, naći se na kauču kod psihoanalitičara postaje prestižan i poželjan atribut savremenog čoveka. S druge strane, kako psihoanalitičko znanje nema naučnoistraživačku vrednost kao metodološki pristup proučavanju ljudske psihe, već je vredan metod lečenja, psihoanalitičko obrazovanje i znanje samo po sebi postaje znak pripadnosti elitnoj zajednici. To otežava psihoanalitičko obrazovanje i razvoj celokupne psihoanalitičke paradigme. Psihoanalitičko obrazovanje u normalnoj situaciji zahteva od pojedinca psihodinamički razvoj i stalno interesovanje za sebe kao istraživača, ali to se često ne dešava. U sadašnjoj situaciji, vrednost stečenog psihoanalitičkog obrazovanja i, što je ređe, znanja, često se za studenta svodi na vrednost sticanja elitnog statusa, a ne na mogućnost njegove praktične i istraživačke primene.

Imitacija proizilazi iz nesvesne želje masa da kroz podražavanje steknu vidljivu pripadnost privilegovanoj grupi, kao i iz njihove nesposobnosti da plate autentične primere željenog dobra. Ovu pojavu u psihoanalizi možemo uočiti vrlo često. Tamo gde se dobijanje pomoći specijaliste ispostavi nedostižnim, pomoć se, u najboljem slučaju, traži od entuzijasta i „divljih“, „samoukih“ psihoanalitičara, a, u najgorem slučaju, od „parapsihologa“ i drugih predstavnika nenaučnih pravaca koji imitiraju rad psihoanalitičara, podražavajući određene junake iz knjiga, filmova i drugih dela popularne kulture. Ovaj problem se pokušava rešiti stvaranjem profesionalnih zajednica i institucija sa specijalizacijom „Psihoanalize“ i/ili „Psihoanalitičke psihoterapije“. Međutim, opšti nivo psihološke kulture stanovništva, nedostatak svesti o složenosti i zahtevnosti obuke, kao i nerazumevanje nužnosti ličnog rasta i prolaženja lične (didaktičke) analize vrlo često čine imitaciju psihoanalitičkog obrazovanja privlačnijom od postizanja stvarnih rezultata stručnog usavršavanja.

Kolonizaciju R. Fleča shvata kao posledicu prve dve etape. „Znanje koje je bilo dominantno pre društvene transformacije sada se ignoriše, čak i ako je zapravo bogatije i složenije

od onoga što se proglašava prioritarnim. Grupe ljudi koji ostaju nosioci starog znanja su marginalizovane. Masovna rasprostranjenost modela dovodi do njegovog obezvređivanja. To primorava elitu da pribegne pronalasku ili pozajmljivanju novih modela, što opet uključuje procese imitacije i kolonizacije" [1, str. 107].

Ovaj problem se delimično odražava u procesu psihoanalitičkog učenja. Pojava psihoanalize u Rusiji nije bila praćena istiskivanjem konkurentskog znanja. Osim metoda profilakse i rešavanja psiholoških problema koji su postojali u sovjetskom društvu, niša koju je psihoanaliza zauzimala u Rusiji 1990-ih bila je slobodna. Međutim, postoje kontradiktornosti u odnosima sa predstavnicima drugih naučnih disciplina koje imaju stabilan status u Rusiji.

Da bismo ukratko pristupili ovom problemu, uporedimo situaciju u psihoanalitičkom obrazovanju u Rusiji sa situacijom u Evropi i SAD-u. Danas možemo govoriti o krizi evropske i američke psihoanalize, krizi psihoanalitičkog obrazovanja i mišljenja. Ova kriza je prvenstveno posledica činjenice da obuka psihoanalitičara može trajati decenijama. Postoji starosni kriterijum za ulazak u specijalnost. Naime, proučavanje psihoanalize obično počinje nakon 45–50. godine života, što je period kada edukant već ima veliko kliničko iskustvo i praksu. Danas je to dovelo do gubitka kontinuiteta prenošenja znanja između „odlazećih“ psihoanalitičara i kandidata koji žele da steknu psihoanalitičko znanje. U Rusiji je situacija obrnuta. Kandidati za obuku imaju veoma veliko interesovanje za psihoanalitičko obrazovanje, uz nedostatak osnovnih psiholoških znanja i kliničkog iskustva, što ne može da ne utiče na rezultate edukacije. Osim toga, nivo stručnosti ljudi koji žele da postanu psihoanalitičari je različit. Psihoanaliza najčešće privlači svojim „elitizmom“ i „misterioznim“ kontekstom, pronalaženjem sredstava za razotkrivanje suštine i prirode ljudskih postupaka. Mnogi se okreću psihoanalizi da bi postali provodnici psihoanalitičkih znanja, ali se od prvih dana obuke suočavaju sa veoma složenom terminologijom, potrebom da budu u psihoanalitičkom procesu, da čitaju veliku količinu psihoanalitičke literature itd. Složeni kriterijumi za ovu profesiju dovode mladu osobu do razočaranja u psihoanalizu ili, još gore, dovode do njene „fetišizacije“. Obično to dovodi do pogrešnog razumevanja i supstitucije autentičnog sadržaja psihoanalize, što izaziva njeno neprihvatanje među stručnjacima čije se discipline u Rusiji tradicionalno smatraju naučnim, tj. među psiholozima i psihoterapeutima.

Najveći problem savremenog psihoanalitičkog obrazovanja je nedostatak univerzalnog sistema komunikacije, razmene znanja i težnja svakog društva koje priprema potencijalne psihoanalitičare da se zatvori i izoluje. Ovaj problem je delimično prevaziđen u ruskim institucijama u okviru obrazovnih programa. Na saradnju se pozivaju nastavnici iz različitih škola, smerova i zemalja. Međutim, ruski obrazovni programi ne mogu da zadovolje zahteve razvoja i dinamike međunarodne profesionalne saradnje, budući da u sadašnjoj fazi u Rusiji ona postoji samo zahvaljujući entuzijastičnim psihoanalitičarima koji se bave ovom strukom.

Kao optimističan zaključak predstavljamo epizodu iz kliničkog slučaja P.V. Kačalova, koji je vodio pacijentkinju negativno nastrojenu prema psihoanalizi. „Setila se italijanske priče o mornaru koji je ceo život bežao od ajkule za koju je mislio da će ga ubiti i da ga progoni kroz sva mora. Na kraju se mornar predao, napustio svoj brod i sam se susreo sa ajkulom u čamcu za spasavanje. A ajkula ga je upitala: „Zašto sve vreme bežiš od mene? Imam zadatak da ti dam blago!“ [2]. Moguće je da i sam proces psihoanalize, tako zastrašujuć i naizgled nemoguć, u nekom trenutku donosi svoja „blaga“ koja mogu pripasti samo onima koji se usude da ih prime.

LITERATURA

1. Изгарская А.А., Гордейчик Е. А. Замкнутый круг неравенства в образовании: к проблеме социокультурных трансформаций периферизируемых обществ // Философия образования. 2021. № 3. С. 103–119. DOI: 10.15372/PHE20210307
2. Kaczałów P.W. Kronika niedokończonej analizy. Albo jak opatrywać seks u aniołów według André Greena // Московское общество психоаналитиков. [Электронный ресурс] URL: <https://psychanalyo.ru/%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%8c%d0%b8/kronika-niedokonczonej-analizy/>

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=MyV7Orrd-Fk>

Etnopsihološke i kroskulturalne osobine prevladavanja

Julija Aleksandrovna Afanasjeva

Doktor psihologije, profesor Katedre za psihologiju Državnog univerziteta Severne Osetije, Vladikavkaz, Rusija.

E-mail: afanaseva.y@mail.ru

Apstrakt. Sadržaj članka osvetljava kroskulturalne karakteristike prevladavajućeg ponašanja. U radu su predstavljeni rezultati istraživanja socijalno-psiholoških karakteristika koping ponašanja kod muškaraca i žena, u zavisnosti od njihove etničke pripadnosti. Izvršena je komparativna analiza socijalno-psiholoških razlika u koping ponašanju. Uzorak studije je činilo 160 ljudi starosti od 25 do 55 godina, prosečne starosti 33,5 godina, koji žive u Republici Severna Osetija-Alanija. Opisane su značajne razlike u preferiranim koping strategijama među muškarcima i ženama. Ovi nalazi se mogu koristiti kao polazne pretpostavke u organizaciji socijalno-psiholoških službi u multikulturalnim regionima, kao i u razradi nastavnih programa iz oblasti psihologije stresa, psihologije ličnosti, etničke psihologije i razvojne psihologije.

Ključne reči: koping ponašanje, koping usmeren na emocije, koping usmeren na problem, koping usmeren na izbegavanje, etnička grupa.

Ethnopsychological and cross-cultural characteristics of stress coping behavior

Yuliya Afanasyeva

PhD in psychology, senior lecturer at the Chair of psychology of North Ossetian State University, Vladikavkaz, Russia.

Abstract. The content of the article reveals cross-cultural features of coping behavior. The article presents the results of the research of socio-psychological peculiarities of coping behavior of men and women depending on their ethnicity. The comparative analysis of socio-psychological differences in coping behavior was carried out. The sample of the study consisted of 160 men at the age of 25–55, with the average age of 33.5 — living in the Republic of North Ossetia — Alania. The differences in the preferred coping-strategies between men and women were described. The results obtained can be used as a starting point in organizing social-psychological services in multicultural regions as well as in developing educational programs in stress psychology, personality psychology, ethnic psychology, age psychology and developmental psychology.

Keywords: coping behavior, emotionally-oriented coping, problem-oriented coping, avoidance coping, ethnic group.

Osnovne tvrdnje i postulati izlaganja

U savremenoj nauci se pojavio veliki broj istraživanja posvećenih proučavanju različitih psiholoških, etnopsiholoških, fizioloških, socijalnih i medicinskih aspekata koping ponašanja. Načini na koje se osoba nosi sa stresnim situacijama nazivaju se koping strategije (ili koping ponašanja).

Psihološki smisao koping ponašanja je u tome da se osoba što bolje prilagodi uslovima nepovoljne životne situacije, što joj omogućava da je prevaziđe, oslabi ili ublaži negativne faktore i oslabi nekonstruktivni uticaj situacije [1].

Na osnovu pregleda literature može se tvrditi da je do danas otkriveno više od 20 vrsta koping strategija, pod kojima se podrazumeva primena različitih načina i metoda usmerenih na prevazilaženje stresnih situacija [2]. Međutim, većina klasifikacija koping ponašanja je izgrađena na osnovu dva osnovna stila, koja su izdvojili strani istraživači *R. Lazarus* i *S. Folkman*:

1. Stil koping ponašanja usmeren na probleme — subjekt prevladavanja stresne situacije analizira šta se dogodilo, traži pomoć od drugih, traži dodatne informacije [3]. Ovaj stil podrazumeva: preliminarnu analizu problema, fokusiranje na pronalaženje mogućih načina za njegovo rešavanje, svest pojedinca o svojim mogućnostima i specifičnostima situacije, izbor najprihvatljivijeg modela ponašanja među mogućim alternativama, oslanjanje na sopstveno iskustvo rešavanja sličnih problema, praktičnu realizaciju planova.
2. Stil koping ponašanja usmeren na emocije podrazumeva prepuštanje sopstvenim emotivnim doživljajima, samooptuživanje, uvlačenje drugih osoba u lične doživljaje. Ovaj stil podrazumeva: unutrašnju agresiju (ljutnju na sebe, osećaj krivice); spoljnu agresiju (ljutnju na druge, nemotivisano istresanje na bliske ljude); fiksaciju na doživljaju sopstvene bespomoćnosti, nemogućnosti suočavanja sa situacijom; fokusiranost na sopstvene nedostatke; apatiju ili iritiranost svime što se dešava; doživljaj nervne napetosti, slomove; traženje mogućnosti za emocionalno pražnjenje [4].

Smatra se da su oba stila koping ponašanja neophodna pojedincu i moguće je konstruktivno koristiti svaki od njih u zavisnosti od složenosti situacije, jer oba doprinose fizičkom i mentalnom zdravlju ličnosti.

Posebno interesovanje kod većine istraživača izaziva problem koping ponašanja ličnosti u kontekstu kulturne raznolikosti. Proučavanje etnopsiholoških karakteristika koping ponašanja ima posebnu važnost za bolje razumevanje načina na koji ličnost celovito funkcionise kao subjekt aktivnosti u multikulturalnom okruženju [5]. U psihologiji još uvek ne postoje jasni kriterijumi koji osvetljavaju kroskulturalne karakteristike koping ponašanja među pripadnicima različitih etničkih grupa nastanjenih u Rusiji [6]. Stoga su potrebna dodatna sveobuhvatna istraživanja sa ispitivanjem uloge etnopsiholoških, ličnih i socijalnih faktora koji doprinose formiranju konstruktivnog koping ponašanja kod predstavnika različitih narodnosti naše zemlje [7].

Osnovni cilj našeg istraživanja je bilo upoređivanje etnopsiholoških karakteristika koping ponašanja kod predstavnika ruskog i osetinskog etnosa. Polazeći od cilja istraživanja, označeni su sledeći zadaci: komparativna analiza etnopsiholoških karakteristika koping ponašanja među predstavnicima ruskog i osetinskog etnosa, kao i otkrivanje razlika u preferiranim koping strategijama među muškarcima i ženama. Istraživanje je sprovedeno pomoću kompleksa empirijskih metoda: autorskog upitnika koji za cilj ima utvrđivanje socijalno-demografskih karakteristika anketiranih ispitanika, upitnika "Koping ponašanje u stresnim situacijama" koji su razradili N. Endler i D. Parker, a adaptirala

T. L. Krjukova [11, 12], "Upitnika o prevladavanju stresa COPE" koji su dizajnirali K. Karver, M. Šejer i Dž. Vejntraub, a adaptirali T. O. Gordejeva, E. N. Osin, E. A. Raskazova, O. A. Sičev, V. J. Ševjahova.

Istraživanje je sprovedeno u Republici Severna Osetija-Alanija, u gradu Vladikavkaz, čije su "autohtono" stanovništvo Osetini. Rusi, kao etnička manjina na teritoriji ovog regiona, čine jedinstvenu etničku zajednicu koja čuva svoj etnički identitet, specifične nacionalne karakteristike kulture i svesna je svojih odlika. Predstavnik ruskog etnosa koji žive u Republici i učestvovali su u istraživanju činili su kozaci koji ovde žive skoro 500 godina (41 osoba), kao i Rusi koji su uglavnom došli tokom sovjetskog perioda (38 osoba). Ukupni uzorak je brojao 160 ljudi (92 žene i 68 muškaraca), starosti od 25 do 55 godina.

Utvrđeno je da koping ponašanje ima različit sadržaj u zavisnosti od etničke pripadnosti i pola. Za predstavnike ruskog etnosa socijalno prihvatljive koping strategije su: pozitivno preispitivanje, planiranje rešenja problema, samokontrola. Pritom je vodeći koping usmeren na problem. Može se pretpostaviti da je za Ruse karakteristično potiskivanje i obuzdavanje svojih emocija, prevazilaženje negativnih iskustava usled pozitivnog preispitivanja.

Kod Osetina dominira ekspresivnost koja se izražava u ležernijem odnosu prema životu, većem poverenju u svoja osećanja i intuiciju nego u zdrav razum. Među njima je češća usmerenost na negativna osećanja i emocije povezane sa problematičnom situacijom. Takođe treba istaći da su Osetini konzervativniji, što govori o njihovoj privrženosti tradicionalnim vrednostima i poretku, za glavnu ljudsku vrednost smatra se čuvanje tradicija svoje etničke grupe.

Treba napomenuti da muškarci u stresnoj situaciji češće biraju konstruktivne strategije kopiranja, poput planiranja i traženja socijalne podrške instrumentalne prirode. Ovo može ukazivati na to da muškarci imaju tendenciju da razmišljaju o tome kako se ponašati u vezi sa teškom životnom situacijom i koju taktiku ponašanja primeniti. Češće traže savet, pomoć ili informacije od društvenog okruženja. Međutim, postoje etničke razlike u koping ponašanju među muškarcima. Na primer, za Ruse je karakteristično izbegavanje i socijalna distrakcija, a za Osetine negacija i suzdržavanje [8].

Za žene je karakteristična prevalencija koping ponašanja usmerenog na emocije, koja se manifestuje u fokusiranju na neprijatne emocije i osećanja. Žene češće od muškaraca negiraju ono što se dogodilo, odbijajući da veruju u ono što se dešava i pokušavajući da odbace stvarnost, sklone su da traže pomoć od Boga, u veri i religiji. Takođe, žene su češće u stanju da reaguju na problematičnu situaciju humorom, smehom ili šalom.

Identifikovane su etničke razlike u koping ponašanju među ženama. Ponašanje Ruskinja karakteriše samokontrola u kojoj se prevazilaženje negativnih iskustava u vezi sa teškom životnom situacijom odvija kroz svrsishodno suzbijanje i obuzdavanje emocija, kao i minimiziranje njihovog uticaja na procenu situacije i izbor strategije ponašanja, visoka kontrola ponašanja, težnja za samokontrolom. Sa druge strane, među Osetinkama dominira usredsređenost na emocije i njihovo izražavanje, kao i ponašanje usmereno na izbegavanje problema.

Zaključak

Rezultati istraživanja etnopsiholoških i rodničkih karakteristika koping ponašanja mogu se koristiti u izradi preporuka za sprovođenje nacionalne politike u republikama Severnog Kavkaza [9]. Empirijski rezultati mogu poslužiti kao osnova za teorijsku bazu novih istraživanja koping strategija kod predstavnika različitih etničkih grupa, što doprinosi obogaćivanju naučnih predstava o problemu uticaja kroskulturalnih faktora na proces

formiranja koping ponašanja [10]. Nalazi istraživanja mogu se koristiti u razradi preporuka za organizaciju socijalno-psiholoških službi u multikulturalnim regionima, kao i u razvoju nastavnih programa iz psihologije stresa, psihologije ličnosti, etničke psihologije i razvojne psihologije. Takođe je moguće koristiti opisane podatke u praksi psihološkog savetovanja muškaraca i žena koji prolaze kroz tešku životnu situaciju.

LITERATURA

1. Анцыферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. — 1994. Т. 15. № 1. — С. 3–18.
2. Ким Э. Сун. Кросскультурный анализ влияния этнопсихологических особенностей на совладающее поведение представителей японского и русского этносов. // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки, 2013. № 5. С. 99–107.
3. Lazarus R. S. Toward better research on stress and coping // American Psychologist. — 2000. — Vol. 55(6). — P. 665–673.
4. Крюкова Т. Л. Психология совладающего поведения: современное состояние и психологические, социокультурные перспективы // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. — 2013. № 5. — С. 184–188.
5. Афанасьева Ю. А. Исследование кросс-культурных особенностей копинг-поведения у русских и осетин // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. — Ногинск: «АНАЛИТИКА РОДИС», 2019. — Т. 8. № 1А. С. 72–76.
6. Крюкова Т. Л. Культура, стресс и копинг: социокультурная контекстуализация совладающего поведения. — Кострома: КГУ им. Н. А. Некрасова; КГТУ, 2015. 236 с.
7. Афанасьева Ю. А. Кросс-культурные особенности копинг-поведения мужчин и женщин // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика, психология, социокинетика. — 2019 — № 3. С. 118–122. DOI: 10.34216/2073-1426-2019-25-3-118-122.
8. Рассказова Е. И., Гордеева Т. О., Осин Е. Н. Копинг-стратегии в структуре деятельности и саморегуляции — Психология. Журнал ВШЭ. 2013. Том 10, № 1. — С. 82–118.
9. Худалова М. З. Этнопсихологические особенности самореализации личности: дис. ... канд. психол. наук. — СПб.: СПбГУ, 2013. 208 с.
10. Афанасьева Ю. А. Кросс-культурные различия копинг-поведения среди представителей русского и осетинского этносов // Азимут научных исследований: педагогика и психология. — 2019 — Т. 9. № 2 (27). С. 294–296. DOI: 10.26140/anip-2019-0802-0068

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=zOgsalOlvi0>

Univerzitet PIM — perspektive i mogućnosti za međunarodnu saradnju

Dejan Kojić

Doktor psihologije, prorektor za nauku i kvalitet Univerziteta PIM, Banja Luka, Bosna i Hercegovina.

E-mail: kojic.d@hotmail.com

Danijela Jokanović

Profesor Katedre za psihologiju Univerziteta PIM, Banja Luka, Bosna i Hercegovina.

E-mail: djokanovic404@gmail.com

Darjana Sredić

Profesor Katedre za psihologiju Univerziteta PIM, Banja Luka, Bosna i Hercegovina.

E-mail: sredic50@gmail.com

Ključne reči: međunarodna saradnja u psihologiji.

PIM University — prospects and opportunities for international cooperation

Dejan Kojic

PhD in Psychology, Vice-Rector for Science and Quality, PIM University, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

Daniela Jokanovic

Lecturer in the Department of Psychology, PIM University, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

Daryana Medich

Lecturer in the Department of Psychology, PIM University, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

Keywords: international cooperation in psychology.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=AvwP7v5FPXk>

Upotreba digitalnih tehnologija u procesu obrazovanja i rehabilitacije dece sa posebnim obrazovnim potrebama

Ljudmila Valerijevna Tokarskaja

Doktor psihologije, docent Departmana za psihologiju Federalne državne autonomne visokoobrazovne ustanove Uralskog federalnog univerziteta "Prvi predsednik Rusije B. N. Jeljcin", Jekaterinburg, Rusija.

E-mail: liydmil@mail.ru

Apstrakt. U izveštaju su u tezama predstavljeni rezultati rada interdisciplinarnog tima zaposlenih na Uralskom federalnom univerzitetu pod rukovodstvom L. V. Tokarske, koji je, oslanjajući se na podatke iz naučnih istraživanja, omogućio stvaranje i uspešnu primenu savremenih digitalnih proizvoda u edukativnom i rehabilitacionom radu sa osobama sa posebnim obrazovnim potrebama. Razvijene tehnologije daju sledeće mogućnosti: sprovođenje istraživanja sa osobama koje imaju teške višestruke razvojne poremećaje, između ostalog uz primenu uređaja za praćenje pogleda; podučavanje dece s posebnim obrazovnim potrebama koristeći aplikaciju „Elektronski nastavnik“; karijerno usmeravanje adolescenata sa poremećajima autističnog spektra u okruženju virtuelne realnosti.

Gljučne reči: posebne obrazovne potrebe, digitalne tehnologije, uređaj za praćenje pogleda, teški višestruki razvojni poremećaji, poremećaji autističnog spektra, virtuelna stvarnost.

Use of digital technologies in the process of education and rehabilitation of children with special educational needs

Lyudmila Tokarskaya

PhD in psychology, associate professor at the Department of psychology of Ural Federal University named after the First President of Russia B. N. Yeltsin, Yekaterinburg, Russia.

Abstract. The paper presents the results of work of an interdisciplinary team of employees of the Ural Federal University under the leadership of L. V. Tokarskaya, which allowed, based on scientific research, to create and successfully implement modern digital products in the practice of educational and rehabilitation work with people with special educational needs (SEN). The developed technologies make it possible to study individuals with severe multiple developmental disorders, including using an eye-tracker; teach children with OOP using the Electronic Tutor application; carry out career guidance work with adolescents with autism spectrum disorders (ASD) in VR.

Keywords: special educational needs, digital technologies, eye-tracking, severe multiple developmental disorders, autism spectrum disorders, virtual reality.

Osnovne tvrdnje i postulati izlaganja

1. Savremena deca odrastaju u doba kada su elektronski uređaji, digitalni proizvodi i internet postali deo svakodnevnog života i aktivno se integrisali u obrazovni sistem, u kojem je zastupljena široka upotreba digitalnih tehnologija. Stručnjaci postavljaju pred sobom zadatak da u narednim godinama promene ne samo ciljeve i sadržaj obrazovanja, već i nastavne metode [1], vrše analizu prednosti stvaranja digitalnog obrazovnog okruženja [2, str. 20].

Tako, na primer, kompjuterske igre mogu postati uspešna alternativa tradicionalnim aktivnostima u učionici, što će omogućiti korišćenje dečije zainteresovanosti za igre u procesu akademskog učenja [3]. Međutim, ovu ideju usložnjava pre svega ograničenost teorijskih istraživanja na ovu temu, kao i činjenica da zasad ne postoji psihološka ili pedagoška teorija digitalnog učenja na koju bi se moglo osloniti u definisanju i razvoju digitalnih proizvoda prilagođenih karakteristikama dece sa posebnim obrazovnim potrebama.

2. Svako dete, bez obzira na težinu smetnji, ima pravo na obrazovanje, ali je često teško razjasniti sadržaj tog obrazovanja zbog poteškoća u obavljanju dijagnostičkog rada. Naime, kod teških višestrukih razvojnih poremećaja se u okviru istog uzrasta otkrivaju različiti stepeni ozbiljnosti intelektualne ometenosti.

Na osnovu radova stručnjaka [4, 5] kreirana je metodologija za ispitivanje pomenute kategorije dece od samog rođenja, čijom primenom se ostvaruje holistički pristup detetu: njegovom motoričkom i mentalnom razvoju; ovladavanju aktivnostima spram mogućnosti; formiranju ideja o okolnom svetu i matematičkim konceptima; socijalnoj interakciji, što će postati osnova za izradu individualnog programa.

3. Za ispitivanje osoba koje ne govore i koje se ne kreću razvijena je dijagnostička metodologija, koja se zasniva na predstavljanju klasičnog psihodijagnostičkog materijala prilagođenog tabletu sa uređajem za praćenje pogleda, korišćenju protokola ispitivanja novorođenčadi, primeni elektroencefalografskih potencijala povezanih sa događajem, zabeleženih u paradigmi oddball. Ova tehnika proširuje mogućnosti stručnjaka, olakšavajući proučavanje i obrazovanje dece kod koje se ne mogu primeniti tradicionalne metode.

4. Da bi se obezbedio razvoj obrazovnih programa za decu sa posebnim obrazovnim potrebama, u organizacijama se pojavljuju novi stručnjaci, među kojima su i nastavnici. Međutim, njihov broj još uvek ne omogućava pružanje stalne podrške svoj deci. Ovaj problem se delimično može rešiti pomoću aplikacije „Elektronski nastavnik“ za tablet ili pametni telefon.

Ova aplikacija omogućava: upoznavanje deteta sa lokacijama (ukupno ih je 11) i aktivnostima sa kojima će se susresti u školi, odabir prostora u kome funkcioniše junak ili se daju zadaci, realizaciju igrovnog scenarija rešavanja zadataka, upoznavanje sa konkretnim koracima ili scenarijima ponašanja i čitanje pojašnjenja za njih.

Naravno, „Elektronski nastavnik“ ne može u potpunosti da zameni čoveka, ali njegova najvažnija prednost je pomoć u formiranju inkluzivne kulture, gde svaka osoba može pronaći svoje jedinstveno mesto.

5. Za učenike 5–8. razreda sa poremećajima autističnog spektra može se koristiti metodologija karijernog usmeravanja u okruženju virtuelne realnosti koja obuhvata tri etape i sa jednim detetom traje od nedelju dana do nekoliko meseci. Rad podrazumeva upoznavanje s detetom i njegovim roditeljima, proučavanje njegovih osobina, veština i interesovanja, odabir odgovarajućih profesija, dublje upoznavanje sa izabranom profesijom kroz virtuelnu realnost, procenu objektivnih (rezultati zadataka u virtuelnoj realnosti) i subjektivnih (procena profesije/profesija od strane samog deteta) faktora.

Kada je uključeno u virtuelnu realnost, dete u formi igre istražuje i obavlja različite zadatke specifične za konkretnu profesiju. Na osnovu rezultata rada donosi se zaključak o odgovarajućoj profesiji ili profesijama i o preporukama za unapređenje nekih veština.

Zaključak

Upotreba savremenih digitalnih tehnologija prilagođenih karakteristikama osoba sa posebnim obrazovnim potrebama učiniće, po našem mišljenju, proces edukacije i rehabilitacije efikasnijim. Međutim, potrebno je imati u vidu moguće rizike i ograničenja, na primer, u vezi sa vremenom korišćenja uređaja, uticajem procesa boravka u virtuelnom okruženju na psihičko i fizičko stanje ljudi itd. Posebnu pažnju treba posvetiti teorijskom utemeljenju, kao i istraživanju pre i nakon projekta.

LITERATURA

1. Глотова М. И. Анализ опыта цифровой трансформации отечественного высшего образования // Современные проблемы науки и образования. 2021. № 1. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=30503> (дата обращения: 11.03.2023). DOI 10.17513/spno.30503
2. Цифровая образовательная среда в школе: психологические риски и возможности: сборник методических разработок краевого конкурса среди педагогов-психологов Ставропольского края / отв. ред. Боброва И. А., Королькова Ю. В. Ставрополь: СКИРО ПК и ПРО, 2022. 111 с.
3. The Educational Potential of Visual Novel Games: Principles for Design / K. Øygardslia, Ch. Lærke Weitze J. Shin // *Replaying Japan*. Vol. 2. Pp. 123–134. URL: <https://studioluscinia.no/article.pdf> (дата обращения: 31.08.2022).
4. Бейкер Б.Л., Брайтман А.Дж. Путь к независимости: обучение детей с особенностями развития бытовым навыкам. — М.: Теревинф, 2000.
5. Шипицына Л.М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта // СПб.: Издательство «Дидактика Плюс, Институт общегуманитарных исследований 2002. — 496 с.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
https://www.youtube.com/watch?v=oWU58O_ehZo

Kvalitativni pristup istraživanja u psihoterapiji

Aleksandar M. Stevanović

Doktorand Fakulteta društvenih nauka Katoličkog Univerziteta San Antonio u Mursiji, Mursija, Španija.

E-mail: stevanovica90@gmail.com

Ključne reči: kvalitativna istraživanja, psihoterapija, efekti psihoterapije.

Qualitative approach in psychotherapy research

Aleksandar M. Stevanović

PhD student of Faculty of Social Sciences of Saint Anthony Catholic University of Murcia, Murcia, Spain.

Keywords: qualitative research, psychotherapy, effects of psychotherapy.

Ovaj rad se bavi kvalitativnim pristupom istraživanja u psihoterapiji i njegovom važnošću u razumevanju procesa i efekata psihoterapije. Kvalitativno istraživanje je metodološki pristup koji se fokusira na dubinsko razumevanje ljudskog iskustva, subjektivnih perspektiva i konteksta u kojem se psihoterapija odvija.

Prvi deo rada objašnjava osnovne karakteristike kvalitativnog istraživanja, uključujući njegove ciljeve, metode prikupljanja podataka i analize. Kvalitativno istraživanje se oslanja na intervju, opservaciju, analizu tekstova i druge metode koje omogućavaju istraživačima da uđu u dublje razumevanje iskustava i perspektiva učesnika u psihoterapiji.

Drugi deo rada se fokusira na primenu kvalitativnog istraživanja u psihoterapiji. Ističe se važnost kvalitativnog pristupa u istraživanju efikasnosti psihoterapije, razumevanju terapeutskih odnosa, ispitivanju specifičnih terapeutskih tehnika i identifikovanju faktora koji doprinose promenama kod klijenata. Kvalitativno istraživanje pruža mogućnost da se uoče suptilni aspekti psihoterapije koji se ne mogu kvantifikovati, a koji mogu imati dubok uticaj na ishode terapije.

Treći deo rada predstavlja nekoliko ključnih studija koje su primenile kvalitativni pristup u istraživanju psihoterapije. Ove studije istražuju različite aspekte psihoterapije, kao što su terapeutske procese, iskustva klijenata, promene u identitetu i ličnosti, teorije promene i druge teme od interesa za psihoterapijsku praksu i istraživanje.

Zaključno, kvalitativni pristup istraživanju u psihoterapiji pruža dublje razumevanje procesa i efekata psihoterapije, dopunjujući kvantitativne metode istraživanja. Njegova primena omogućava istraživačima, terapeutima i drugim profesionalcima u oblasti mentalnog zdravlja da dobiju dragocen uvid u kompleksnost psihoterapijskog iskustva i pruže osnovu za unapređivanje terapijske prakse.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=TP1F2M8DUUw>

Kroskulturalna istraživanja identitetskih promena u savremenom svetu

Jelena Živković

Doktor psihologije, docent Katedre za psihologiju Visoke škole socijalnog rada, Beograd, Srbija.

E-mail: jelenagent@gmail.com

Ključne reči: identitet, kroskulturalna istraživanja.

Cross-cultural studies of identity change in the modern world

Jelena Živković

PhD, Associate Professor of the Department of Psychology of the Higher School of Social Work, Belgrade, Serbia.

Keywords: identity, cross-cultural studies.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=UyedcP0OEtQ>

Razvoj psihološko-pedagoškog obrazovanja: izazovi i perspektive (na primeru Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji)

Olga Ivanovna Mihajlenko

Doktor psihologije, docent, direktor Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji, Nalčik, Rusija.

Apstrakt. U radu je prikazana analiza trenutnog stanja u obuci kadrova psihološko-pedagoškog usmerenja u Kabardino-Balkarskoj Republici. Izdvojeni su najvažniji problemi savremenog psihološko-pedagoškog obrazovanja, opisani pravci srednjoročnog razvoja psihološkog obrazovanja.

Ključne reči: psihološko-pedagoško obrazovanje, kadrovi psihološkog usmerenja, perspektive razvoja, perspektivni zadaci, modernizacija obrazovanja.

Development of psychological-pedagogical education: challenges and prospects (by the example of Kabardino-Balkarian State University)

Olga Mikhaylenko

PhD in psychology, associate professor, head of the Institute of Pedagogy, Psychology and Physical Culture and Sports Education, Kabardino-Balkarian State University, Nalchik, Russia

Abstract. The article presents an analysis of the current state of affairs in the training of psychological and pedagogical specialties in the Kabardino-Balkarian Republic. The most important problems of modern psychological and pedagogical education are highlighted; the directions of psychological education in the medium-term perspective are described.

Keywords: psycho-pedagogical education, psychological specialties staff, development prospects, perspective demand, modernization of education.

Obuka i kontinuirano obrazovanje psihološko-pedagoškog osoblja na Državnom univerzitetu u Kabardino-Balkariji "H. M. Berbekov" sprovodi se na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport, na Institutu za fiziku i matematiku, hemiju i biologiju, Društveno-humanističkom institutu i Institutu za veštačku inteligenciju i digitalne tehnologije.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport realizuje 22 obrazovna programa: 7 za srednje stručno obrazovanje, 7 za osnovne studije, 5 za master studije i 3 programa za doktorske studije.

Na institutu studira 1440 studenata, 650 na visokoškolskim i 790 na programima srednjeg stručnog obrazovanja.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport je centar psihološko-pedagoškog obrazovanja univerziteta koji se dinamično razvija, sistemski utiče na efikasnost obrazovanja u regionu, pružajući obuku za nastavnike i trenere na svim nivoima opšteg i dodatnog obrazovanja, sprovodeći programe i događaje usmerene na profesionalni razvoj nastavnika.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport je ključni partner u psihološko-pedagoškom klasteru Kabardino-Balkarske Republike i aktivno sprovodi Program o međusobnoj saradnji između Ministarstva prosvete, nauke i omladine Kabardino-Balkarske Republike, obrazovnih organizacija visokog obrazovanja, stručnih obrazovnih organizacija koje obučavaju psihološki i pedagoški kadar (grupe specijalnosti i obrazovnih smerova 44.00.00 „Obrazovanje i pedagoške nauke“, 37.00.00 „Psihološke nauke“, 49.00.00 „Fizička kultura“).

Pedagoški koledž na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji "H. M. Berbekov" prvi je među obrazovnim ustanovama Severnokavkaskog federalnog okruga dobio sertifikat centra kompetencija prema standardima WorldSkills-a. Pedagoški koledž je mesto održavanja regionalnog prvenstva „Mladi profesionalci“ (WorldSkills Russia) Kabardino-Balkarske Republike u kompetencijama „Nastava u nižim razredima“, „Nastava u nižim razredima — juniori“, „Nastava u nižim razredima — 50+“, „Predškolsko vaspitanje“.

2019. godine je u potpunosti modernizovana materijalno-tehnička baza Pedagoškog koledža. Učionice i laboratorije koledža u potpunosti odgovaraju savremenim zahtevima, opremljene su računarskom i kancelarijskom opremom, spravama za vežbanje, profesionalnom opremom. Ove mere za poboljšanje materijalno-tehničkog stanja koledža finansirane su iz budžetskih i vanbudžetskih sredstava Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport, prateći principe otvorenosti i pristupačnosti, stvara uslove za razvoj ličnih kvaliteta i sposobnosti, mobilnosti i prezentabilnosti učenika i nastavnog osoblja, pruža obrazovne usluge usmerene na razvijanje stručnih pedagoških kompetencija, zadovoljava zahteve i očekivanja javnih ustanova za kompetentnim nastavnim kadrom, čiji nivo obučenosti ispunjava međunarodne standarde kvaliteta obrazovanja.

O potražnji za obrazovnim programima koji se realizuju na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport svedoči pozitivna dinamika: rezultati maturalnog ispita — od 59,01 poena 2015. godine do 63,8/76,3 poena 2021. godine; broj primljenih studenata — od 57 ljudi upisanih na osnovne studije 2015. godine do 84 osobe 2021. godine; za master programe — od 15 ljudi 2015. godine do 31 osobe 2021. godine; zaposlenost — od 45% 2015. godine do 80% 2022. godine. Obrazovna politika Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport usmerena je na poboljšanje kvaliteta obuke pedagoškog kadra kao ključne komponente pripreme kadrova za privredu Kabardino-Balkarske Republike. Trenutno se na bazi instituta realizuju sledeći programi obuke:

Za programe srednjeg stručnog obrazovanja: 44.00.00 „Obrazovanje i nauka“, 49.00.00 „Fizička kultura i sport“.

Koledž pruža obuku za pet pedagoških smerova: „Nastava u osnovnoj školi“, „Korektivna pedagogija u osnovnom obrazovanju“, „Predškolsko obrazovanje“, „Fizička kultura“, „Specijalno predškolsko obrazovanje“.

Za programe visokog obrazovanja: 37.03.01 Psihologija, Opšti smer; 37.03.01 Psihologija, Psihološko savetovanje i psihodijagnostika; 44.03.01 Pedagoško obrazovanje, Osnovno obrazovanje, 44.03.01 Pedagoško obrazovanje, Predškolsko obrazovanje, 49.03.01 Fizička kultura, Sportski trening, 44.04.01 Pedagoško obrazovanje, Stručna procena i projektovanje u obrazovanju; 44.04.01 Pedagoško obrazovanje, Pedagoška psihologija; 44.04.02 Psihološko-pedagoško obrazovanje, Psihološko-pedagoška podrška inkluzivnom obrazovanju; 37.04.01 Psihologija, Razvojna psihologija, 49.04.01 Fizička kultura, Obrazovanje u oblasti fizičke kulture i sportskog obrazovanja.

Od 2021. godine razrađen je i sprovodi se obrazovni program 44.03.01 Pedagoško obrazovanje, Osnovno obrazovanje i dečija robotika.

U cilju utvrđivanja stava poslodavaca i studenata prema kvalitetu stečenog obrazovanja svake godine sprovodimo anonimnu anketu. U anketi iz 2021. godine učestvovala su 64 diplomirana studenta Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport.

Kao rezultat ankete, došli smo do sledećih zaključaka: 95% studenata je pozitivno ocenilo uslove za izvođenje nastave na Institutu; visoko su ocenjeni uslovi za razvoj: naučnih interesovanja — 80% studenata, održavanje časova umetničkog stvaralaštva — 60% studenata. Kvalitet dobijenog obrazovanja je pozitivno ocenilo 86% studenata. Priroda međuljudskih odnosa između nastavnika i učenika ocenjena je visokom ocenom: u nastavnom procesu 95%, između studenata i zaposlenih u upravi — 97% učenika. Pri tome, 91% ispitanih studenata planira da radi u obrazovnim organizacijama nakon dobijanja diplome.

Rezultati anketiranja poslodavaca pokazali su da su za obrazovne organizacije Kabardino-Balkarske Republike i mlade diplomirane nastavnike Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport značajna sledeća pitanja: lični razvoj i priprema diplomiranih studenata za život, spremnost za uspešan ulazak na tržište rada, pripremljenost stručnjaka za stalno usavršavanje kompetencija.

Direktori škola i pomoćnici direktora posebno su istakli: „dobro je ako u školi ima puno mladih nastavnika, jer su to sveže snage i znanja“, „sa mladim nastavnicima je lakše raditi“, „mladi nastavnici se lako reorganizuju, energični su, brzo se snalaze u promenljivim životnim situacijama“, „znanja stečena na fakultetu su dovoljna, ali školska praksa pokazuje da su, u skladu sa savremenim zahtevima, traženi stručni pratioci sposobni da primene inkluzivni pristup, individualizovani pristup u obrazovanju dece sa posebnim obrazovnim potrebama, kao i stručnjaci u oblasti korektivne pedagogije, specijalne i pedagoške psihologije“.

S tim u vezi, s obzirom na potražnju za stručnjacima u oblasti psihologije i korektivne pedagogije, saradnici Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport razvili su obrazovne programe koji su uspešno prošli licenciranje, te je 2021–2022. godine raspisan konkurs za prijem studenata na sledeće smerove:

- 44.03.01 Pedagoško obrazovanje, Osnovno obrazovanje i dečija robotika — prijem studenata od 2021;
- 37.05.01 „Klinička psihologija“, smer „Patopsihološka dijagnostika i psihoterapija“ — obuka studenata od 2022;
- 49.03.03 Rekreacija i sportsko-zdravstveni turizam (smer: Tehnologije i organizacija aktivnih vidova turizma) — licenciran od 2023. godine;
- 49.04.01 Pedagoško obrazovanje (master program — Stručno osposobljavanje u oblasti fizičke kulture i sporta), licenciran od 2024. godine, prijem studenata od 2025. godine;
- 44.03.03 Specijalno (defektološko) obrazovanje, smer Logopedija, licenciran od 2023. godine, prijem studenata od 2025.

Ovi programi će se realizovati u okviru modela „2 + 2 + 2“, sa mogućnošću da studenti biraju smerove najmanje 2 (dva) puta u toku studiranja — u drugoj godini studija i po završetku osnovnih studija.

Obuka visokokvalifikovanih kadrova vrši se na sledećim smerovima: Obrazovanje i pedagoške nauke, Opšta pedagogija, Istorija pedagogije i obrazovanja, Psihološke nauke, Razvojna psihologija, akmeologija, Teorija i metode fizičkog vaspitanja, sportskog treninga, rehabilitacione i adaptivne fizičke kulture.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport realizuje i programe stručne prekvalifikacije kadrova, dodatnog stručnog obrazovanja uz sticanje sledećih kvalifikacija:

„Nastavnik“, „Nastavnik u visokom obrazovanju“ i „Pedagog-psiholog“, „Pedagoška psihologija“, „Predškolsko obrazovanje“, „Logopedija u obrazovnoj organizaciji“, „Fizička kultura i sport, adaptivna fizička kultura“, „Fizička kultura i sport“.

U bliskoj budućnosti planira se niz programa dodatnog obrazovanja i programa prekvalifikacije, zahvaljujući kojima će diplomirani studenti moći da uz glavnu diplomu dobiju i dodatnu diplomu. Ovo će nesumnjivo uticati na poboljšanje mogućnosti njihovog zaposlenja.

U okviru realizacije umrežavanja i sa ciljem poboljšanja praktične pripreme studenata osnovnih i master studija Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport otvorio je dva univerzitetska odeljenja „Mladi psiholog“ u Opštinskoj državnoj obrazovnoj ustanovi Srednja škola br. 21, gradski okrug Nalčik, čiji je rukovodilac R. H. Bagova, zamenik direktora za naučno-istraživački rad i informatizaciju Instituta, gde nastavu izvode nastavnici i master studenti Instituta.

U okviru Opštinske državne obrazovne ustanove Srednja škola br. 5 u Nalčiku se u bliskoj budućnosti planira pokretanje univerzitetskog pedagoškog odeljenja.

U cilju motivisanja učenika za profesiju na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport redovno se održavaju praktični seminari, na kojima pobednici i laureati republičkog takmičenja „Vaspitač godine — 2021“, „Učitelj godine — 2021“ dele svoje radno iskustvo, drže masterklase. Zahvaljujući ovakvom pristupu, studenti Instituta shvataju da je savremeni nastavnik čovek širokih shvatanja, koji ima neophodna znanja iz oblasti pedagogije, psihologije, metodike, računarskih tehnologija, dobro se snalazi sa problemima vaspitanja i obrazovanja dece, ume da pokaže inicijativu i samostalnost u pedagoškim situacijama koje se konstantno menjaju, kao i kreativnost u organizaciji obrazovnog procesa.

Da bi se obezbedio visok nivo formiranja stručnih kompetencija master studenata Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport u okviru Opštinske državne obrazovne ustanove Srednja škola br. 5 u Nalčiku, na inicijativu uprave Instituta od oktobra 2017. godine redovno se sprovodi naučno-praktični seminar „Mehanizmi upravljanja inovativnim aktivnostima u obrazovnoj organizaciji“. Naučni rukovodilac seminara je Svetlana Guzerovna Jemuzova, direktorka Srednje škole br. 5, doktor pedagogije.

Na seminaru učestvuju studenti master programa svih smerova obuke koji se realizuju u okviru Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport.

Svetlana Guzerovna posvećuje pažnju sledećim aktivnostima: usmerava pažnju master studenata na principe pokretanja inovativnih aktivnosti, motivacije, individualne i grupne inovativnosti, kao mehanizama upravljanja obrazovnom organizacijom koji omogućavaju nastavnicima profesionalni rast i iskustvo timskog rada; upoznaje studente sa iskustvom rada škole u stvaranju motivacionog okruženja koje određuje stabilni razvoj obrazovne organizacije i obezbeđuje njenu konkurentnost na tržištu obrazovnih usluga; deli dugogodišnje iskustvo škole u sferi inovacija i korišćenja unutrašnjih resursa u unapređenju mehanizama upravljanja obrazovnom organizacijom, pri čemu se ti mehanizmi odnose na promene proistekle kako u spoljašnjem, tako i u unutrašnjem okruženju obrazovne organizacije u savremenoj fazi razvoja sistema obrazovanja.

Master studenti izražavaju zadovoljstvo radom i organizacijom seminara i ističu njegovu usmerenost na praksu.

Institut uspešno saraduje sa inostranim i domaćim obrazovnim organizacijama i to sa: Pedagoškim fakultetom Tehničkog univerziteta u Drezdenu, Institutom za psihologiju i obrazovanje Federalnog univerziteta u Kazanju, Pedagoškim institutom u Jelabugi pri Federalnom univerzitetu u Kazanju, katedrom za pedagogiju Državnog humanističko-

tehnološkog univerziteta, Državnim pedagoškim univerzitetom u Baškiriji, Ruskom školom br. 1 u Marbelji (Španija), Savezom organizacija ruske dijasporu u Španiji i Andori, Državnom akademijom akmeoloških nauka.

Direktorka Instituta O.I. Mihajlenko stažirala je na Pedagoškom fakultetu Tehnološkog univerziteta u Drezdenu u okviru međunarodnog programa akademske razmene Erasmus+. Sa fakultetom je zaključen ugovor o razmeni studenata i nastavnika.

U poslednje vreme je stvoren konzorcijum Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport, Federalnog univerziteta u Kazanju i stranih univerziteta — Međunarodna zajednica istraživača pedagoškog obrazovanja pod nazivom „Jedinstvena digitalna platforma za koordinaciju istraživanja“.

Svrha Platforme je doprinos realizaciji interdisciplinarnih, međuregionalnih i međunarodnih istraživačkih inicijativa koje imaju za cilj sistematizaciju, skupljanje i umnožavanje naučnih znanja u pitanjima pedagoškog obrazovanja. Projekat je pokrenuo Federalni univerzitet u Kazanju, jedan od ruskih lidera u oblasti pedagoškog obrazovanja. Platforma omogućava dostupnost informacija o tekućim projektima u oblasti obuke nastavnika, otvara mogućnosti za međunarodnu saradnju i stvara uslove za efikasnu interdisciplinarnu interakciju kroz savremene alate za razmenu informacija. Registrovani naučnik može pokrenuti sopstvene istraživačke projekte, pridružiti se postojećim, kreirati istraživačke grupe na osnovu naučnih interesovanja, objavljivati informacije o publikacijama, tražiti tekstove tih publikacija od kolega, kao i primati obaveštenja o aktuelnostima u okviru tema koje ga zanimaju. Učešće u konzorcijumu doprineće povećanju aktivnosti zaposlenih na Institutu u domenu objavljivanja radova u naučnim časopisima visokog ranga.

Institut unapređuje aktivnosti kao što su razvoj i primena inovativnih oblika psihološko-pedagoške podrške inkluzivnom obrazovanju, pružanje psihološke pomoći roditeljima dece sa posebnim potrebama, razvoj psiholoških usluga za stanovništvo Kabardino-Balkarske Republike. Dosad je osoblje instituta steklo određeno iskustvo u radu sa osobama sa posebnim potrebama, što je postalo osnova za razvoj sopstvenog obrazovnog programa za inkluzivno obrazovanje osoba sa invaliditetom u Kabardino-Balkarskoj Republici. Pored toga, potrebu za kreiranjem ovakvog programa diktira i državna politika maksimalne društvene integracije osoba sa invaliditetom i osoba sa posebnim potrebama. Program podrazumeva pružanje podrške porodicama koje odgajaju decu sa posebnim potrebama kroz sprovođenje paralelne obuke roditelja (grupni psihološki treninzi i pedagoški masterklasovi) i razvojnih časova sa decom sa invaliditetom. Ovaj program omogućava smanjenje nivoa emocionalnog sagorevanja roditelja, povećanje nivoa pedagoške kompetencije roditelja i poboljšanje psihološkog stanja porodice u celini.

Volonterski pokret studenata u vezi sa programima socijalne i sociokulturne rehabilitacije dece sa invaliditetom, vršnjaka sa invaliditetom i ljudi sa posebnim potrebama započeo je 2017. godine na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport. Kadar nastavnika volontera čini 70 ljudi. Učenici u ulozi nastavnika po utvrđenom rasporedu posećuju učenike specijalnih odeljenja opšteobrazovnih škola u gradu Nalčik.

Nastavnici Instituta su izradili metodičke materijale za organizaciju psihološko-pedagoške podrške učenicima, prevenciju opasnog ponašanja u virtuelnom okruženju, prevenciju nemedicinske upotrebe psihoaktivnih supstanci itd.

U okviru državnog naloga Ministarstva prosvete, nauke i omladine Kabardino-Balkarske Republike zaposleni na Institutu razvili su metodologiju onlajn anketiranja i sproveli istraživanje o zadovoljstvu učenika i njihovih roditelja u Kabardino-Balkarskoj Republici formom organizacije i sadržajem obrazovno-vaspitačkog rada u školama. Od 1. do 28. februara

2021. godine u anketi je učestvovalo 20417 učenika od 7. do 11. razreda i 14228 roditelja. Uočeni su problemi u organizaciji obrazovno-vaspitnog rada i socijalizaciji u školama, uključujući i probleme u radu sa decom sa invaliditetom i sa decom sa posebnim potrebama, te su izrađene odgovarajuće preporuke. Od decembra 2021. do oktobra 2022. godine zaposleni i studenti Instituta realizovali su socijalno-obrazovni projekat „Studentska psihološko-pedagoška brigada ‘Za školu bez stresa!’“. Projekat je pobedio na Sveruskom takmičenju omladinskih projekata na Severnokavkaskom forumu „Mašuk 2021“. Projekat ima za cilj pružanje psihološke i pedagoške podrške učenicima u seoskim školama, uključujući i decu sa dijabetesom tipa 1. Studenti osnovnih i master studija Instituta će ove učenike učiti psihološkim tehnikama prevladavanja stresa, neprilagođenosti, načinima za poboljšanje samokontrole i samopouzdanja.

U skladu sa regionalnim projektima „Savremena škola“ i „Uspeh svakog deteta“ nacionalnog projekta „Obrazovanje“, koji su odobreni odlukom Predsedništva Saveta pri šefu Kabardino-Balkarske Republike, Institut planira da kreira:

1. **Centar za obuku instruktora-vodiča, planinskih vodiča (turističkih vodiča u planinama, instruktora za turizam i skijanje).** Planirano je da se u ovom centru sprovede stručno usavršavanje visokokvalifikovanih stručnjaka za privrednu granu „turistička industrija“ u Kabardino-Balkarskoj Republici, kao i obuka instruktora-vodiča (za alpinizam i planinski turizam, za pešački turizam i trekning), ljudi koji rade na rutama koje prolaze kroz težak teren, vodena, planinska i druga mesta koja nose veći rizik po život.
2. **Centar za međunarodna istraživanja problema savremene didaktike.** Cilj je stvaranje otvorene platforme za interakciju obrazovnih organizacija i pojedinačnih stručnjaka koji sprovode istraživanja u oblasti metodike i didaktike visokog obrazovanja. U centru je planirana analiza pedagoške prakse u sistemu visokog obrazovanja i razvoj novih obrazovnih tehnologija i nastavnih metoda usmerenih na postizanje odgovarajućih obrazovnih rezultata u kontekstu digitalizacije privrede i svih sfera javnog života. Planirano je i održavanje međuuniverzitetskih konferencija, seminara i letnje škole za mlade nastavnike visokoškolskih organizacija.
3. **Inovativno mikro preduzeće „Centar za psihološku pomoć Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji“.** Otvaranje Centra je aktuelno zbog činjenice da je tokom pandemije i nakon nje psihološka napetost kod značajnog broja ljudi dostigla vrhunac. Broj konflikata se značajno povećao, depresivna raspoloženja u vezi sa razmišljanjem o budućnosti su se pojačala. Među odraslom populacijom porasla je emocionalna tenzija povezana sa gubitkom prihoda i neizvesnošću budućnosti. Zadaci ovog centra su sledeći:
 - sprovođenje naučnih istraživanja i razvoj u oblasti psiholoških i pedagoških nauka;
 - sprovođenje psiholoških obuka i masterklasova;
 - pružanje širokog spektra visokoprofesionalnih psiholoških i edukativnih usluga stanovništvu.
 To će doprineti proširenju obima praktične primene rezultata intelektualnog rada psihologa istraživača na Institutu, kao i proširenju baza praksi i stažiranja i povećanju broja objavljenih radova.
4. **Centar za rani fizički razvoj i fizičku spremnost dece.** Zadaci ovog centra su sledeći:
 - stvaranje uslova za samorealizaciju dece uzrasta 4–7 godina;

- izrada i realizacija individualnog programa fizičkog razvoja i fizičke spremnosti dece uzrasta 4–7 godina;
- stvaranje povoljnih uslova za intelektualni i moralni razvoj dece uzrasta 4–7 godina;
- poboljšanje indikatora nivoa zdravlja dece uzrasta 4–7 godina;
- proširenje mreže ustanova koje rade u oblasti dodatnog obrazovanja (fizičkog vaspitanja) sa decom uzrasta 4–7 godina.

Dakle, Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport je glavna podjedinica Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji za sprovođenje programa grupe specijalnosti „Obrazovanje i pedagoške nauke“, „Psihologija“ i „Fizička kultura i sport“ i centar kontinuiranog psihološko-pedagoškog obrazovanja. Prema podacima Monitoringa Institut zauzima četvrto mesto na Državnom univerzitetu u Kabardino-Balkariji po prosečnom rezultatu maturalnog ispita studenata primljenih na osnovu rezultata ovog ispita na redovne osnovne studije na budžetu, a drugo po broju zaposlenih diplomiranih studenata i po broju naučnih publikacija u časopisima recenziranim od strane Ruskog naučnog citatnog indeksa (RINC).

Navedeni podaci svedoče o tome da Institut zauzima jedno od vodećih mesta u naučno-obrazovnom prostoru sistema psihološko-pedagoškog obrazovanja u Kabardino-Balkarskoj Republici.

LITERATURA

1. Михайленко О.И. Формирование педагогического мышления будущих учителей в условиях регионального вуза // Теория и практика развивающего образования школьников: коллективная научная монография / отв. ред. А.Ю. Нагорнова — Ульяновск: СИМЖЕТ, 2015. — 279 с.
2. Михайленко О.И. Подготовка учителя на базе классического университета: опыт и проблемы // Теоретические и практические аспекты профессиональной подготовки студентов гуманитарных и технических специальностей: коллективная научная монография / отв. ред. А.Ю. Нагорнова. — Ульяновск: СИМЖЕТ, 2015. — 345 с.
3. Михайленко О.И. Развитие регионального инновационного педагогического кластера КБГУ как сетевого сообщества // Издательство: ИП Кеньшенская Виктория Валерьевна / Теория и практика развития современного образования в России коллективная: Ульяновск, Издательство: «Зебра», 2017, С. 548.
4. Михайленко О.И. Подготовка школьного учителя в рамках классического университета в национально-культурном регионе // Известия Кабардино-Балкарского государственного университета. 2015. Т. 3, № 2. С. 105–109.
5. Михайленко О.И., Багова Р.Х. Основные тенденции развития полилингвального образования в Кабардино-Балкарии // Педагогический журнал Башкортостана, Выпуск 4 (94), 2021 г., С. 49–58.
6. Михайленко О.И., Лесев В.Н. Формирование глобальных компетенций в условиях высшего образования (на примере Кабардино-Балкарского государственного университета) // Журнал «Образование и качество жизни». Выпуск № 1 (27). Январь-март, 2022, С. 35–39.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=RyogQ1WjbpY>

Karakteristike primene psihoterapijskih metoda kod sportista u timskim i individualnim vrstama sportova

Ana Nikolajevna Konopljova¹, Elena Vitalijevna Kardanova²

¹ Doktor pedagogije, docent, Državni univerzitet u Kabardino-Balkariji "H.M. Berbekov", Nalčik, Rusija.

E-mail: konopleva_1975@mail.ru

² Doktor pedagogije, docent, Državni univerzitet u Kabardino-Balkariji "H.M. Berbekov", Nalčik, Rusija.

E-mail: kardanova.elena@mail.ru

Apstrakt. U materijalima su opisane osobine korišćenja metoda i sredstava psihoterapije u sportskoj aktivnosti koji se primenjuju za aktivaciju unutrašnjih rezervi sportista u individualnim i timskim vrstama sporta.

Ključne reči: psihoterapija, timske i individualne vrste sportova, psihokorektivni uticaj.

Features of use of psychotherapy methods in athletes of individual and team sports

Anna Konopleva¹, Elena Kardanova²

¹ PhD in pedagogy, associate professor, Kabardino-Balkarian State University named after H.M. Berbekov, Nalchik, Russia.

² PhD in pedagogy, associate professor, Kabardino-Balkarian State University named after H.M. Berberkov, Nalchik, Russia.

Abstract. The materials reveal the features of use of methods and means of psychotherapy in sports activities used to activate the internal reserves of athletes of individual and team sports.

Keywords: psychotherapy, team and individual sports, psychocorrective effects.

Upotreba arsenala psiholoških i psihoterapijskih metoda, tehnologija i sredstava koja aktiviraju unutrašnje rezerve sportista aktuelna je ne samo u različitim fazama pripremnog perioda treninga, već i na samim sportskim takmičenjima različitih nivoa.

Svi stručnjaci u oblasti sporta (A.V. Aleksejev [1], L.D. Gisen [2], G.D. Gorbunov [3] i drugi) nedvosmisleno tvrde da je jedna od važnih komponenti u pripremi sportista psihoterapija. Primena psihoterapijskih metoda kod sportista koji se bave timskim i individualnim sportovima ima svoje specifične odlike. Želim da podelim iskustvo upotrebe psihoterapijskih metoda u radu sa sportistima iz timskih i individualnih sportova na bazi Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji "H.M. Berbekov".

Kao predstavnici individualnih vrsta sportova ispitivani su teški atletičari. Rezultati aktivnosti predstavnika ovog sporta u potpunosti zavise samo od sebe, a, prema tome, ispravan takmičarski stav je ključ njihovog uspeha. Rad je sproveden u dve faze: u prvoj fazi smo proučavali osobine ličnosti sportiste, dijagnostikovali probleme povezane sa neuspehom u takmičarskim aktivnostima, sprovodili različite treninge za korekciju individualnih

odstupanja. U drugoj fazi, sportista je bio obučavan da uvede sebe u optimalno borbena stanje. Rad se odvijao na tri nivoa. Na prvom nivou (fizičkom), obučavali smo sportiste da osete svoje telo i formulišu to stanje kroz neku kraću tvrdnju. Na primer, "Moje telo je snažno...", "Moje ruke su poput čelika...". Na drugom nivou (emocionalnom) učili smo sportiste da pronađu odgovarajuću emocionalnu sliku koja bi im pomagala da se pripreme za akciju, koja se takođe svodila na kraću formulaciju poput: "Siguran sam u sebe...", "Ja sam pobednik...". Na trećem nivou (mentalnom) radili smo na samim situacijama takmičarskih aktivnosti, konkretnim koracima koji se moraju preduzeti za pobedu.

U cilju borbe protiv situacione anksioznosti tokom takmičarske aktivnosti, za individualne sportiste je osmišljen algoritam ponašanja u konkretnoj situaciji. Na primer, tehnika "reagovanja" je primenjivana za ublažavanje akumulirane napetosti kroz dodir, koristeći tehnike disanja ili uz pojačavanje gestovima (dodirivanje tegova; podloge; oštri, kratki udar po šipki tega i sl.). Ovde su se primenjivale metode operativnog uticaja koje pomažu sportisti da se nosi sa predstartnom groznicom, startnom apatijom. Operativna psihoregulacija [3] izgrađena je na osnovu sledećih metoda uticaja: "kroz telo", to jest kroz regulaciju motoričkih i vegetativnih manifestacija (regulacija tonusa mišića, regulacija tempa pokreta, regulacija brzine disanja i pokreta itd.) i "kroz svest", odnosno kroz izvođenje kognitivnih operacija ("isključivanje", skretanje pažnje, prebacivanje i promena cilja).

Specifičnosti primene psihoterapijskih metoda kod sportista iz timskih vrsta sportova razlikovale su se samo time što su u opisani metodološki instrumentarij uključene metode grupne psihoterapije. Sve to je dovelo do poboljšanja klime u interpersonalnim odnosima sa posledičnim poboljšanjem psihološke atmosfere, oslobađanjem emocionalne napetosti u sportskoj grupi, što je uticalo na rezultate treninga i takmičarskih aktivnosti.

Prema tome, ovakvo iskustvo rada pomoću modernih psihoterapijskih tehnika koje omogućavaju poboljšanje atletskih sposobnosti svakog sportiste pojedinačno i kolektivno u celini, uzimajući u obzir individualno-psihološke karakteristike, emocionalno-voljne i motivacione stavove sportiste, može predvideti ponašanje sportista u različitim situacijama, uključujući i takmičenja najvišeg nivoa.

LITERATURA

1. Алексеев А.В. Преодолей себя. Психическая подготовка в спорте. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — 53 с.
2. Гиссен Г.Д. Психология и психогигиена в спорте. — М.: Физкультура и спорт, 1973. — 149 с.
3. Горбунов Г.Д. Психопедагогика спорта. — 2-е изд., перераб. и доп.. — М.: Советский спорт, 2006. — 296 с.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=RyogQ1WjbpY>

Shvatanje smisla života u regulaciji ponašanja ličnosti tinejdžera u uslovima savremene digitalne civilizacije

Maržan Abukajevna Mokajeva

Doktor psihologije, docent Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji "H.M. Berbekov", Nalčik, Rusija.

E-mail: mmargan@yandex.ru

Apstrakt. U članku se razmatra shvatanje smisla života savremenih tinejdžera i njegova povezanost sa ispoljavanjem agresije u uslovima nove, digitalne ere. Opravdava se potreba za smenom postojećih pristupa rešavanju problema povezanih sa tinejdžerskom agresivnošću. Naglašena je posebna uloga rada sa duhovnom dimenzijom ličnosti u rešavanju problema smanjenja agresivnosti adolescenata.

Ključne reči: informacija, digitalna era, psiha, shvatanje smisla života, tinejdžeri, agresivnost.

Understanding the meaning of life in the regulation of behavior of teenagers in conditions of modern digital civilization

Marzhan Mokaeva

PhD in psychology, associate professor at Kabardino-Balkarian State University named after H.M. Berbekov, Nalchik, Russia.

Abstract. The article discusses the understanding of the meaning of life by modern adolescents and its connection with the manifestation of aggression in them in the new digital era. The necessity of changing existing approaches to solving problems associated with adolescent aggressiveness is substantiated. The special role of working with the spiritual world of a person in solving problems of reducing the aggressiveness of adolescents is emphasized.

Keywords: information, digital age, psyche, understanding of the meaning of life, adolescents, aggressiveness.

Specifičnost današnjih društvenih uslova oblikovana je između ostalog i savremenim informacionim tehnologijama, stvarajući novi informacioni prostor u kojem se javlja potreba za realizacijom kvalitativno novih pristupa rešavanju pitanja vezanih za unutrašnji svet čoveka.

U tom kontekstu je sprovedeno konkretno empirijsko istraživanje usmereno na otkrivanje uslovljenosti ponašanja adolescenata shvatanjem smisla života. Nakon što je izdvojen reljefni pokazatelj ponašanja u vidu agresivnosti, sprovedeno je istraživanje 309 srednjoškolaca koji pohađaju ustanove opšteg obrazovanja Kabardino-Balkarske Republike, u slobodnoj formi, kroz poverljive razgovore, eseje na datu temu, testove i upitnike koji su imali za cilj identifikovanje pokazatelja koji nas zanimaju, a zatim kroz upoređivanje i grupisanje serije anketa. Za identifikovanje manifestacija agresivnosti i hostilnosti kod adolescenata korišćen je Bas-Darkijev upitnik.

Dobijeni podaci su podvrgnuti sveobuhvatnoj analizi i obradi. Kod ispitanika (što je otprilike desetina svih ispitanih) koji nemaju jasne ideje o smislu života i veruju da ne postoji poseban smisao života utvrđen je indeks agresivnosti i hostilnosti (Tabela 1) na osnovu pokazatelja fizičke i indirektno agresije, negativizma, sumnje, razdražljivosti, ogorčenosti, osećanja krivice.

Tabela 1 — Procentni odnos izraženosti indeksa agresivnosti i hostilnosti identifikovanih pomoću Bas-Darkijevog upitnika u grupi tinejdžera sa negativnim shvatanjem smisla života

Indeks	Nizak nivo (%)	Srednji nivo (%)	Visok nivo (%)
Agresivnosti	1,4	4,0	94,6
Hostilnosti	4,0	5,4	90,6

Dobijeni pokazatelji ukazuju na to da grupu adolescenata sa negativnim shvatanjima o smislu života karakteriše povećani nivo agresivnosti i hostilnosti, iako su pokazatelji hostilnosti malo niži.

Utvrđivanje indeksa agresivnosti i hostilnosti u grupi ispitanika-adolescenata kod kojih je izraženo najjasnije, mnogokomponentno viđenje smisla svog života, u ukupnom broju od 37 ljudi, pokazala je sledeću sliku (Tabela 2):

Tabela 2 — Procentni odnos izraženosti indeksa agresivnosti i hostilnosti identifikovanog pomoću Bas-Darkijevog upitnika u grupi tinejdžera sa pozitivnim shvatanjem smisla života

Indeks	Nizak nivo (%)	Srednji nivo (%)	Visok nivo (%)
Agresivnosti	54,4	43	2,6
Hostilnosti	67,3	28,8	3,9

Iz tabele se vidi da ispitanike sa pozitivnim shvatanjem smisla života odlikuje nizak do srednji nivo agresivnosti i hostilnosti.

Tako je otkrivena povezanost između shvatanja smisla života i ispoljavanja odgovarajućeg nivoa agresivnosti. To jest, pozitivno shvatanje smisla života je povezano sa niskim nivoom agresivnosti, a negativno sa visokim.

Ističe se potreba za promenom postojećih pristupa rešavanju problema vezanih za agresivnost adolescenata. Rešavajući probleme smanjenja agresivnosti kod adolescenata, treba više pažnje posvetiti radu sa duhovnom sferom ličnosti, uključujući i razgovore o problemu smisla života.

Informacioni nosioci razvoja i ličnog razvoja proširuju mogućnosti samoregulacije, između ostalog i u pogledu agresije. Posebno je važna ova činjenica danas u uslovima nove digitalne ere, koja socijalizuje ličnost u digitalnom formatu. A to je novi, drugačiji način života. U novim uslovima, funkcije psihologa, pedagoga i drugih stručnjaka u oblasti neposredne interakcije sa tinejdžerima se proširuju. Pre svega, potrebno nam je znanje o tome kako se digitalna socijalizacija odvija u drugoj civilizaciji, uzimajući u obzir nematerijalnost psihe, zbog koje se povećava broj modela uticaja na generaciju koja raste, omladinu i generalno sve članove društva, oblikujući specifičnost rešavanja brojnih zadataka rada u sistemu “čovjek-čovjek”.

LITERATURA

1. Мокаева М.А. Стремление к пониманию смысла жизни. Самара: СНЦ РАН, 2007 — 176 с.
2. Мокаева М.А. Смысл жизни и здоровье. Лейпциг, 2012. — 133 с.
3. Решетников М.М. Современные тенденции развития психотерапии и психиатрии. — М.: Журн. Психотерапия, № 9. — 2012. — С. 7–16.
4. Reshetnikov M.M. Problem of Relation Between Brain and Mind in Physiology, Medicine and Psychology. Journ. of Psychiatry and Psychiatric Disorders. 2017, 1(6). — Pp. 313–316.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=RyogQ1WjbpY>

Osobine organizacije odbrane kvalifikacionih diplomskih radova u vidu "Startup"-a na Institutu za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji

Tanzilja Ahmatovna Dogučajeva

Pomoćnik direktora za nastavni rad i kvalitet obrazovanja Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport, profesor, Državni univerzitet u Kabardino-Balkariji "H. M. Berbekov", Nalčik, Rusija

Apstrakt. U članku je obrazložena aktuelnost organizacije odbrane kvalifikacionih diplomskih radova u vidu "Startup"-a, analizirano je i uopšteno iskustvo realizacije i komercijalizacije startup-projekata na bazi Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji. Osvetljene su geneza pojmova i suštinske karakteristike fenomena kvalifikacionog diplomskog rada u formatu "Startup", "startup-projekta", "poslovnog modela", "kros-funkcionalnih timova". Ustanovljeni su kriterijumi za identifikaciju startup projekata, kriterijumi selekcije za pripremu i odbranu studentskih startupova, postojanje digitalne platforme koja omogućava koordinaciju i podršku projektne aktivnosti studenata u poslovnom projektovanju, razradu startup-projekta, realizaciju startup-projekta i dalju pripremu kvalifikacionog diplomskog rada u formatu "Startup".

Ključne reči: kvalifikacioni diplomski rad u formatu "Startup", startup projekat, poslovni model, poslovno projektovanje, preduzetnička aktivnost, kros-funkcionalni timovi, digitalna platforma.

Peculiarities of graduation qualification work defense in the form of «Startup» at the Institute of Pedagogy, Psychology and Physical Culture and Sports Education of KBSU

Tanzilya Doguchaeva

Deputy head of academic affairs and quality of education at the Institute of Pedagogy, Psychology and Physical Culture and Sports Education, senior lecturer, Kabardino-Balkarian State University named after H. M. Berbekov, Nalchik, Russia.

Abstract. The article substantiates the relevance of conducting graduate qualification works in "Startup" format, analyzes and summarizes the experience of implementation and commercialization of startup projects on the basis of the Institute of Pedagogy, Psychology and Physical Culture and Sports Education of Kabardino-Balkarian State University. The article reveals the genesis of the concepts and the essential characteristics of the phenomena of a "Startup" graduation qualification work, "startup project", "business model", and "cross-functional teams". The criteria for defining startup projects, selection criteria for the preparation and protection of student startups, availability of a digital platform that allows coordinating and supporting students' project activities on business projecting,

development of the startup project, implementation of the startup project and subsequent preparation of the “Startup” graduation thesis were revealed.

Keywords: “Startup” graduation qualification work, startup project, business model, business design, entrepreneurship, cross-functional teams, digital platform.

Jedan od oblika organizovanja studentskog učešća u projektnim i inovativnim aktivnostima je akceleratívni program “Startup kao diplomski rad” [1; 2]. Implementacija startup projektovanja u nastavni proces je u skladu sa trendovima visokog obrazovanja: univerziteti sprovode mere podrške komercijalno orijentisanim naučno-tehničkim projektima mladih naučnika, nastoje da angažuju talentovane studente u inovativnom procesu stvaranja visokotehnoških proizvoda u cilju njihove dalje implementacije u stvarni sektor ekonomije [3]. Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji “H. M. Berbekov” ima iskustva u razradi i odbrani kvalifikacionih diplomskih radova (KDR) u 2021. i 2022. godini u formatu startup-a. Ukupno je odbranjeno i realizovano 7 studentskih startapova.

KDR “Startup” predstavlja rad u obliku opisa startap-projekta, pripremljenog, razrađenog ili realizovanog od strane jednog ili više učenika (tim startap-projekta, koji čini učenik ili nekoliko učenika), koji pokazuje nivo pripremljenosti diplomca za samostalnu profesionalnu delatnost, formiranosti kompetencija utvrđenih u federalnom državnom standardu o visokom obrazovanju ili obrazovnim standardima koje su visokoobrazovne ustanove samostalno razradile.

Startap projekat je poslovni projekat koji ima za cilj stvaranje novog proizvoda, tehnologije ili usluge (proizvodna inovacija) koja ima potencijal/perspektivu komercijalizacije i skaliranja, razvijen i realizovan u uslovima neizvesnosti u konkurentnom okruženju.

Poslovni model je konceptualni opis preduzetničke delatnosti (logička struktura koja opisuje šemu poslovnog funkcionisanja).

Ciljevi izrade kvalifikacionog diplomskog rada u formatu “Startup”:

- dizajniranje, formalizacija i razvoj projekta u skladu sa kriterijumima kvalifikacionog diplomskog rada, a po potrebi i u skladu sa uslovima organizacije kojoj se projekat predstavlja sa ciljem privlačenja investicija;
- usavršavanje znanja i veština studenata u predstavljanju (prezentaciji) projekta, poslovnog modela istog;
- demonstracija nivoa pripremljenosti svakog studenta koji učestvuje u “timu projekta” za samostalnu profesionalnu delatnost.

Formiranje ekosistema usmerenog na razvoj prakse praćenja studenata tokom pripreme i odbrane KDR “Startup” obuhvata aktivnosti u toku čitavog perioda studiranja u sledećim pravcima:

- pratnja studenata u pripremi i odbrani KDR “Startup” u okviru nastavnog procesa;
- pratnja studenata u pripremi i odbrani KDR “Startup” u okviru vannastavnih aktivnosti na bazi Univerziteta;
- pratnja studenata u pripremi i odbrani KDR “Startup” u okviru vannastavne aktivnosti na spoljnim lokacijama;
- organizacioni koraci od strane rukovodstva Univerziteta.

KDR “Startup” pre svega služi kao potvrda kvaliteta stečenih kompetencija u procesu savladavanja osnovnog stručnog obrazovnog programa, u vezi sa tim glavne aktivnosti usmerene na pomoć u stvaranju startap projekata treba da se tiču realizacije osnovnog profesionalnog obrazovnog programa.

Na Institutu su u radne nastavne planove uključene discipline (moduli) usmerene na formiranje kompetencija neophodnih za razvoj preduzetničkog i projektnog razmišljanja i veština poslovnog projektovanja koje se realizuju u međufakultetskom formatu, u cilju formiranja kros-funkcionalnih timova za razvoj i realizaciju startap projekata. Aktivnost poslovnog projektovanja realizuje se na digitalnoj platformi koja pruža mogućnost koordinacije aktivnosti tima, formiranje digitalnog traga o rezultatima rada tima startap projekta, mogućnost traženja i angažovanja novih učesnika tima startap projekta, koordinacije nastavnih i praktičnih aktivnosti od strane nastavnika, održavanja konsultacija od strane nastavnika i stručnjaka iz oblasti prakse, prenošenja informacija o startap projektu u prijavu za grant ili prezentaciju. Na Institutu se sprovodi priprema i prati aktivnost nastavnika koji su zaduženi za pratnju razvoja i realizacije startap projekata, uključujući obuku, konsultacije, superviziju.

Organizovano je pravovremeno sistemsko informisanje studenata o mogućnosti učešća u aktivnostima koje organizuju industrijski partneri, korporativni univerziteti, inovativni naučno-tehnološki centri, Autonomna neprofitna organizacija “Agencija za strateške inicijative za promociju novih projekata”, Federalna agencija za poslove mladih (Rosmolodjož), Fondacija Skolkovo, Federalna korporacija za razvoj malih i srednjih preduzeća (Korporacija MSP), Federalna državna budžetska ustanova Fond za pomoć razvoju malih preduzeća u naučno-tehničkoj sferi (Fond za pomoć inovacijama), Fond infrastrukturnih i obrazovnih programa, Autonomna neprofitna organizacija “Platforma NTI”, Sveruska društvena organizacija za malo i srednje preduzetništvo “Oslonac Rusije”, Sveruska društvena organizacija “Poslovna Rusija”, Ruski savez industrijalaca i preduzetnika, Trgovinsko-privredne komore i dr.

KDR «Startup» predstavlja rad koji izrađuje student ili nekoliko studenata zajedno, a koji pokazuje nivo pripremljenosti diplomaca za samostalnu profesionalnu delatnost, između ostalog i u preduzetništvu, u okviru svog smera ili specijalnosti.

Vrste startapova u okviru kvalifikacionog diplomskog rada:

- proizvođački startap — poslovni projekat u oblasti ekonomije, koji ostvaruje prodaju postojećih proizvoda i pružanje usluga na osnovu novih (između ostalog i inovativnih) kanala prodaje, poslovnih modela, tržišta;
- tehnološki startap — poslovni projekat zasnovan na tehnološkim inovacijama i njihovoj komercijalizaciji;
- startap u oblasti socijalnog preduzetništva — poslovni projekat usmeren na rešavanje problema socijalnog uticaja, koji doprinosi rešavanju društvenih problema;
- startapa u oblasti servisa, usluga ili kreativnih industrija (izvođačka i vizuelna umetnost, arhitektura i dizajn, film, televizija i dr.) — poslovni projekat povezan sa proizvodima koji imaju potencijal da razviju proizvodnju

Uslovi izrade KDR “Startup”:

Kriterijumi strukture, obima, oblikovanja KDR “Startup” definisani su u programu državnog finalnog atestiranja predviđenog za konkretan obrazovni smer. Na osnovu pisanih zahteva članova tima KDR “Startup”, a uzimajući u obzir praktični značaj rada za odgovarajuću oblast profesionalne delatnosti, tim dobija mogućnost za pripremu i odbranu KDR “Startup” na temu koju samostalno predloži, što podrazumeva kolektivnu izradu rada i obaveznu dalju proceduru evaluacije usaglašenosti rezultata rada sa kriterijumima startapa.

Studenti koji su izabrali format pripreme i odbrane KDR “Startup” u roku od najmanje mesec dana pre datuma utvrđivanja teme rada moraju da dostave odgovarajuću

strukturnoj podjedinici Instituta obrazloženje svrsishodnosti takvog rada za praktičnu primenu u odgovarajućoj oblasti profesionalne delatnosti ili na konkretnom objektu profesionalne delatnosti.

U okviru pripreme KDR "Startup" studenti mogu imati konsultanta (mentora) iz reda predstavnika profitnih ili neprofitnih organizacija ili individualnih preduzetnika sa iskustvom u obavljanju preduzetničke delatnosti ili sa iskustvom u državnim ili opštinskim strukturama podrške malom i srednjem preduzetništvu. Nacrt odluke koji sastavlja uprava Instituta se dalje prosleđuje u kadrovsku i pravnu službu.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport pruža mogućnost za objektivnu procenu nivoa pripremljenosti za samostalnu profesionalnu delatnost svakog studenta koji je učestvovao u izradi KDR "Startup".

Mentor kvalifikacionog diplomskog rada iz redova zaposlenih na Institutu i recenzent obrazovnih programa magistrature samostalno formiraju zadatak za svakog od članova tima projekta, sastavljaju planove i rasporede pripreme KDR "Startup kao diplomski rad". U slučaju formiranja startap tima od studenata sa različitih smerova, individualni zadatak učesnika tima je obično povezan sa njihovom profesionalnom specijalizacijom. Format zadatka i plana-rasporeda se utvrđuju u programu državnog finalnog atestiranja za konkretan smer.

Selekcija projekata, koju vrši komisija, odvija se u dve faze: pregled sažetka o startap projektu koji su studenti dostavili (na zatvorenom sastanku) i prezentacija startap projekta od strane studenta ili nekoliko studenata pred komisijom (na otvorenom sastanku odbora ili komisije). Rezultat selekcije je zaključak komisije o tome da rad ispunjava neophodne uslove startapa [4].

Kriterijumi identifikacije startap projekta: poslovna ideja za startap projekat, poslovni model i mapa puta startapa, poslovni plan za startap projekat, startap projekat koji je prošao fazu MVP (minimalno održivog proizvoda), aktivni biznis koji zahteva akceleraciju i skaliranje [5].

Kriterijumi selekcije za pripremu i odbranu KDR "Startup":

- broj učesnika startap projekta (ne više od pet ljudi);
- novina startap projekta;
- tehnološki i naučni kapacitet startap projekta;
- jedinstvena poslovna ideja startap projekta;
- razvojni potencijal startap projekta;
- minimalni početni troškovi startap projekta;
- brzi rast startap projekta;
- izgledi za komercijalizaciju startap projekta;
- potencijal skaliranja startap projekta.

Digitalna sredina Državnog univerziteta u Kabardino-Balkariji pruža mogućnost za koordinaciju i praćenje projektne aktivnosti studenata u oblasti poslovnog projektovanja, razvoj startap projekta, realizaciju startap projekta i dalju pripremu KDR "Startup". Studentima se otvara pristup digitalnim platformama i digitalnim alatima koji imaju odgovarajuću funkcionalnost.

Digitalna platforma, preko koje se prati akademska i vannastavna aktivnost studenata, funkcioniše na licenciranom ruskom softveru na osnovu sporazuma između obrazovnih organizacija i programera.

Digitalni alati omogućavaju optimalan rad u kvalitetnom formatu usmeren na rešavanje postavljenih zadataka, što povećava efikasnost interakcije svih učesnika u procesu.

Kriterijumi i skale evaluacije kvalifikacionog diplomskog rada u formatu "Startup"-a odgovaraju kriterijumima i skalama evaluacije kvalifikacionih diplomskih radova i utvrđeni su u programima državnog finalnog atestiranja iz obrazovnih programa koji pohađa svaki od studenata koji priprema odbranu diplomskog rada.

U odbrani kvalifikacionog diplomskog rada u obliku startapa učestvuju svi studenti koji su zajedno radili na izradi startapa. Svaki student učestvuje u odbrani u skladu sa utvrđenom ulogom i individualno obavljenim radom u projektu, u cilju procene ličnog doprinosa svakog učesnika.

LITERATURA

1. Аветисян В. Р., Грабоздин Ю. П., Семенов А. А. Технология использования стартапа в профессиональной подготовке студентов педагогического университета // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. Социальные, гуманитарные, медико-биологические науки. 2022. № 83. С. 3–7.
2. Кирьякова А. В., Спешилова Н. В., Гореликова-Китаева О. Г. Проблемы и преимущества защиты выпускной квалификационной работы в форме стартапа // Вестник ОГУ. 2021. № 1 (229). С. 47–55.
3. Полушкина А. О. Технология использования стартапа в процессе обучения студентов // Вестник БГУ. 2017. № 7. С. 166–175.
4. Унтервальд Ю. В., Козак М. В. Стартап как диплом: новый формат ВКР в высших учебных заведениях // Педагогическая наука и образование в диалоге со временем: Материалы VI Международной научно-практической конференции. Астрахань, 2021. С. 80–86.
5. Carey, T., Flanagan, D., Palmer, T. An examination of university student entrepreneurial intentions by type of venture. *Journal of Developmental Entrepreneurship (JDE)*. 15, 2010, pp. 503–517.

Snimak izlaganja možete pogledati na linku:
<https://www.youtube.com/watch?v=RyogQ1WjbpY>

**INFORMACIJA
O UNIVERZITETIMA —
UČESNICIMA
KONFERENCIJE**

Univerzitet u Novom Sadu

Novi Sad, Srbija

Univerzitet u Novom Sadu danas predstavlja jedno od najvećih obrazovnih i naučnih središta u Centralnoj Evropi, sa više od 50.000 studenata i 5.000 zaposlenih na 14 fakulteta, tri instituta, u četiri istorijska univerzitetska grada (<https://www.uns.ac.rs>).

Filozofski fakultet u Novom Sadu osnovan je juna 1954. godine (<https://www.ff.uns.ac.rs>) i danas u svom sastavu ima 20 odseka. **Odsek za psihologiju** je prvu generaciju studenata upisao 1982. godine (<http://psihologija.ff.uns.ac.rs>). Osnovne akademske studije psihologije traju 4 godine, a master akademske studije psihologije organizovane su kroz četiri modula: Modul primenjenih psiholoških istraživanja, Modul kliničke psihologije, Modul industrijsko-organizacijske psihologije i Modul razvojne i pedagoške psihologije. Kako se psiholozi danas zapošljavaju na različitim radnim mestima i u različitim profesionalnim i institucionalnim kontekstima, koji zahtevaju širok dijapazon znanja, sposobnosti i veština, to je studijski program master nivoa studija koncipiran tako da prati najistaknutije i na tržištu rada najtraženije psihološke specijalnosti. Na Odseku za psihologiju se izvode i doktorske studije psihologije.

Svake druge godine se na odseku za psihologiju održava međunarodni naučni skup Savremeni trendovi u psihologiji (STuP), koji ove godine, od 26. do 28. oktobra obeležava deseti jubilej (<http://stup.ff.uns.ac.rs>). Konstantan trud na unapređenju sadržaja i organizacije skupa je prepoznat u naučnoj javnosti, o čemu najbolje svedoči odabir plenarnih predavača, sve veća posećenost skupa i interesovanje psihologa za učešće u radu skupa.

Primenjena psihologija je časopis Odseka za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Časopis je finansijski podržan od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. *Primenjena psihologija* objavljuje originalne naučne radove, kratke izveštaje i pregledne članke iz različitih oblasti primenjene psihologije poput organizacione, socijalne, pedagoške, razvojne, mentalnog zdravlja, savetovanja, sportske psihologije i sl.

Časopis je indeksiran u referentnim citatnim bazama i ima impakt faktor (JIF) (<https://primenjena.psihologija.ff.uns.ac.rs>).

Tekuća istraživanja: adaptivne kognitivne sheme; generativnost u srednjem dobu; modeli optimalnog starenja.

Kontakt za naučnu saradnju

Dr Jelica Petrović, redovni profesor na Odseku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

E-mail: jelica.petrovic@ff.uns.ac.rs

Angažovana je na predmetima iz oblasti razvojne psihologije.

Oblasti interesovanja:

- psihologija celoživotnog razvoja;
- socio-emocionalni razvoj;
- razvoj emocionalnih kompetencija;
- razvojne krize i rezilijentnost.

Državni medicinski univerzitet u Jaroslavlju

Jaroslavlj, Rusija

Osnovan 15.08.1944.

Fakulteti: opšta medicina, pedijatrija, stomatologija, klinička psihologija i socijalni rad, institut za farmaciju, priprema visokokvalifikovanih kadrova.

Fakultet za kliničku psihologiju i socijalni rad osnovan je 2013. godine. Katedra za kliničku psihologiju otvorena je 2015. godine.

Obrazovni programi: program prekvalifikacije za kliničku psihologiju sa sticanjem diplome i kvalifikacije "klinički psiholog" postoji od 2011. godine. Razrađen je i online kurs u trajanju od 1080 sati. Discipline: psihijatrija, neurologija, klinika unutrašnjih bolesti, psihoterapija, patopsihologija, neuropsihologija, psihosomatika. U planu je konferencija o kriznim situacijama. Informacije o vremenu će biti date naknadno.

Časopisi: "Medicina i farmacija usmerene na pacijenta" (<https://www.patient-oriented.ru/jour/index>), elektronski naučni časopis "Medicinska psihologija u Rusiji" (<https://ysmu.ru/nauka/zhurnal-meditsinskaya-psikhologiya-v-rossii/>).

Trenutni prioritetni pravci istraživanja: empirijska istraživanja psiholoških karakteristika somatskih, psihosomatskih i onkoloških bolesti i razvoj metoda korekcije stanja pacijenata. Karakteristike disontogeneze i somatskog zdravlja dece. Istraživanje ličnosti osuđenika, devijacije ponašanja, uzroka njihovog nastanka. Razvoj psihoterapeutskih metoda za otkrivanje paničnih stanja i metoda njihovog lečenja. Uticaj zavisnosti od Interneta na mentalno i somatsko zdravlje dece i adolescenata. Prediktori formiranja odnosa prema novorođenčetu. Karakteristike mentalnih procesa i poremećaja ličnosti pacijenata različitih uzrasta i bolesti. Istraživanje zavisnog ponašanja. Istraživanje psiholoških karakteristika pacijenata sa sarkoidozom. Uporedna analiza psiholoških karakteristika pacijenata sa tuberkulozom i pacijenata sa tuberkulozom + AIDS-om. Psihološka stanja i ponašanje prisilno izbeglih lica, žena koje su izgubile muževe u ratovima, boraca. Specifičnosti profesionalnog sagorevanja zdravstvenih radnika. Agresija i depresija. Metode psihoterapije pacijenata sa psihosomatskim poremećajima.

Kontakt za naučnu saradnju

Natalija Aleksejevna Rusina

E-mail: rusinana@ysmu.ru

150000, Yaroslavskaya oblast, Yaroslavl, ul. Revolyucionnaya 5

+7 (485) 230-5641, +7 (485) 272-9142

rector@ysmu.ru

<https://ysmu.ru/sveden/common>

Nacionalni istraživački državni univerzitet u Saratovu “N. G. Černiševski”

Saratov, Rusija

Federalna državna budžetska visokoobrazovna ustanova Nacionalni istraživački državni univerzitet u Saratovu “N. G. Černiševski” ima istorijat duži od jednog veka i obučava stručnjake u oblasti psihologije od 1971. godine.

U strukturi Fakulteta za psihologiju, osnovanog 2010. godine, funkcioniše Katedra za opštu i savetodavnu psihologiju, na kojoj predaju doktori nauka, kognitivni, socijalni i klinički psiholozi, psihoški savetnici.

Saradnici katedre obučavaju studente osnovnih akademskih studija i magistrature na smeru “Psihologija” i odgovorni su za realizaciju magistarskih obrazovnih programa: “Savetodavna psihologija”, “Kognitivna psihologija”, “Pozitivno psihološko savetovanje”.

Na Fakultetu za psihologiju organizuju se godišnje naučne konferencije: “Organizaciona psihologija: ljudi i rizici”, “Psihologija i pedagogija porodice”, “Ličnost u situaciji društvenih promena”. Veb-stranica konferencija: <https://www.sgu.ru/structure/fps/konferencii>.

Časopisi iz oblasti psihologije: “*Glasnik Univerziteta u Saratovu. Nova serija. Serija Filozofija. Psihologija. Pedagogija*” — periodično naučno izdanje, osnovano od strane Državnog univerziteta u Saratovu. Veb-stranica časopisa — <https://phpp.sgu.ru/>.

Trenutni prioritetni pravci istraživanja u oblasti kognitivne i savetodavne psihologije na Katedri za opštu i savetodavnu psihologiju ujedinjeni su zajedničkom temom “Resursi i rizici ličnosti u tranzitivnom svetu”.

Kontakt za naučnu saradnju

Svetlana Vladimirovna Frolova, šef katedre za opštu i savetodavnu psihologiju Državnog univerziteta u Saratovu, doktor psihologije, docent.

E-mail: frolovasv71@mail.ru, +79063072049.

Naučna interesovanja:

- pozitivna savetodavna psihologija;
- sociokulturalni i lični faktori mentalnog razvoja;
- psihologija duhovnosti;
- psihologija privrženosti zemlji.

Tekuća istraživanja (poziv za saradnju): teorijski, metodološki i psihoterapijski potencijal pozitivnog psihološkog savetovanja, faktori razvoja emocionalne kreativnosti, psihološki tipovi ljubavi, duhovne sposobnosti ličnosti.

Univerzitet u Nišu

Niš, Srbija

Filozofski fakultet

Filozofski fakultet je osnovan 1971. godine kao akademska jedinica Univerziteta u Nišu, sa dosta složenom akademskom strukturom koja obuhvata naučne i obrazovne programe iz humanističkih i prirodnih nauka. Danas Filozofski fakultet ima dvanaest departmana koji predstavljaju nastavne baze za realizaciju 32 studijskih programa na svim nivoima studija: Anglistika, Istorija, Komunikologija i novinarstvo, Nemački jezik i književnost, Pedagogija, Psihologija, Socijalna politika i socijalni rad, Sociologija, Srbistika, Ruski jezik i književnost, Filozofija, Francuski jezik i književnost. U realizaciji nastave učestvuje i Centar za strane jezike, a na Fakultetu postoje i centri i laboratorije u okviru kojih se odvija naučno-istraživački rad. Osnovna obaveza Filozofskog fakulteta je da organizuje i sprovodi studijske programe koji vode do sticanja diplome osnovnih, master i doktorskih akademskih studija. Osim toga, Fakultet promovise različite oblike osnovnih i razvojnih istraživanja, a bavi se i drugim problemima koji se odnose na obrazovanje, nezavisno ili u saradnji sa drugim akademskim, istraživačkim i drugim organizacijama i institucijama.

Departman za psihologiju

Studijska grupa za psihologiju (danas Departman) osnovana je 1971. godine, kada je počeo sa radom Filozofski fakultet u Nišu. Prve godine je radila kao Pedagoško-psihološka grupa, ali već od sledeće godine na zahtev studenata, kao i Društva psihologa Srbije, a uz podršku tadašnjeg rektora niškog univerziteta, profesora dr Branislava Grbeše, počinje da radi kao Grupa za psihologiju. Nastavni kadar se menjao, u početku su ga činili stručnjaci iz različitih gradova Srbije, a ubrzo po osnivanju, grupa psihologa iz Beograda, predvođena mr Ljubom Stojićem, počinje da primenjuje mentorski sistem rada. Do 1987. godine Grupa za psihologiju se ubrzano razvija, obrazujući nastavni kadar koji su činili i diplomirani psiholozi, nekadašnji studenti Filozofskog fakulteta u Nišu. U periodu od 1987. do 1997. godine grupa nije radila, ni upisivala nove studente. Po njenom obnavljanju, nastavni kadar se obogaćuje novim stručnjacima, takođe nekadašnjim studentima psihologije Filozofskog fakulteta u Nišu, koji su u međuvremenu sticali iskustva i usavršavali se u različitim primenjenim psihološkim disciplinama. Njihovim okupljanjem stvoreni su uslovi za razmenu znanja, profesionalnih iskustava i ideja, te oblikovanje studijskog programa na kome studenti stiču kako teorijska, tako i praktična znanja, te postaju kandidati za široku lepezu poslova.

Ova studijska grupa danas je Departman za psihologiju, koji ima akreditovane studijske programe na sva tri nivoa studija. Svake školske godine osnovne akademske studije upisuju do 90 studenata, pri čemu je broj prijavljenih dva do tri puta veći. Na master nivou studija postoje četiri modula (Klinička psihologija, Razvojno-pedagoška psihologija, Organizaciona psihologija i psihologija rada i Socijalna psihologija), gde se godišnje upisuje do 50 studenata, dok treći nivo studija — doktorske studije, broji do 10 studenata po godini.

Posebne organizacione jedinice na Departmanu čine Centar za psihološka istraživanja i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, u okviru kojih svoja istraživanja sprovodi kako nastavno osoblje, tako i studenti psihologije pod mentorstvom nastavnika i saradnika

Departmana. Počev od 2003. godine, Departman izdaje naučni časopis Godišnjak za psihologiju (<http://www.psihologijanis.rs/godisnjak.asp>), čija redakcija brine o poštovanju svih etičkih principa i marljivo radi na održanju kvaliteta naučnih radova i podizanju ranga časopisa. Od 2004. svake godine Departman organizuje naučnu konferenciju Dani primenjene psihologije (<https://dap.filfak.ni.ac.rs/en/>). Privlačeći sve veći broj učesnika, najpre iz Srbije i regiona, a potom i ostalih delova Evrope, ova konferencija je od lokalne dobila status regionalne. Od 2014. godine ona postaje međunarodna konferencija, koja svake godine okuplja veliki broj naučnika iz celog sveta, čineći tako prostor za prezentovanje naučnih i stručnih radova, razmenu ideja, te jačanje međunarodne naučne saradnje. Departman za psihologiju izdaje i tematske zbornike, sačinjene iz radova prezentovanih na ovoj konferenciji.

Nastavnici i saradnici Departmana za psihologiju kontinuirano rade na svom profesionalnom usavršavanju. Edukacije iz različitih psihoterapijskih pravaca su samo jedan primer ovih aktivnosti. Jedna od njihovih primarnih delatnosti, pored nastave, jeste naučno-istraživački rad, te su oni i učesnici velikog broja nacionalnih i međunarodnih naučnih projekata. Rezultate svojih istraživanja prezentuju na domaćim i stranim naučnim konferencijama i autori su brojnih monografija, poglavlja u monografijama i naučnih članaka.

Istorijat, značaj i implikacije Psihološkog savetovišta za studente pri Studentskom kulturnom centru Niš

Prema Zakonu o mladima, populaciju mladih čine osobe starosti od 15 do 30 godina. Treba imati u vidu da pored zakonskih definicija i regulativa, ovaj period jeste pod uticajem kulturoloških faktora i socijalnih konvencija, pa tako u oblasti Evropske Unije on traje sve do 35. godine, a u nekim dalekoistočnim zemljama i oblastima i do 40. godine starosti.

Šta ističe Vizija strategije za mlade do 2025. godine u našoj zemlji?

Prema Viziji strategije za mlade, mladi su aktivni i ravnopravni učesnici u svim oblastima društvenog života, koji u potpunosti razvijaju svoj potencijal i doprinose ličnom i društvenom razvoju i dobrobiti. Mladi imaju podršku društva, stvaraju bolje uslove za život i razvoj potencijala i aktivno doprinose opštem napretku društva.

Ako bi vizija predstavljala neki ideal kojem treba stremići, aktuelno stanje je “nešto” drugačije — pokazuje se da je kvalitet života mladih ljudi duboko određen političkim, ekonomskim i kulturološkim kontekstom u kojem se nalaze. Gotovo stalna odlika društva u kojem mladi žive je socijalna promena kroz koje prolazi celokupno društvo, a sa sobom nosi velike i brze promene u sistemima vrednosti, a posebna mana tiče se činjenice da se stare vrednosti tako brzo izgube, a nove se još i ne uspostave. Ovakve društvene krize vode nesigurnosti i nestabilnosti koje posebno pogađaju mlade ljude. To je jedan od glavnih razloga koji mlade čine podložnim delovanju stresora širokog dijapazona. Da su socijalni kontekst i intenzitet društvenih promena važni faktori razvoja mladih individua ukazuju brojne studije (npr. Wardle et al., 2004.) pa rezultati istraživanja pokazuju da su studenti iz zemalja Centralne i Istočne Evrope u poređenju sa mladima iz Zapadne Evrope u većem stepenu podložni depresiji, te da u manjoj meri svoje živote ocenjuju kao zadovoljavajuće.

Upravo iz navedenih razloga je jasna preporuka istraživača i stručnjaka u ovoj oblasti da je važno postojanje, institucionalizacija i ako je moguće kreiranje mreže centara za savetovanje i psihološku pomoć studentima, ali i mladima generalno. To jeste jedan od najkonkretnijih načina prevencije problema u sferi očuvanja mentalnog zdravlja te unapređenja vitalnih potencijala populacije mladih.

Kakva je realna situacija u pogledu mogućnosti psihološkog savetovanja na poznatijim univerzitetima u svetu?

Šangajska lista ARWU (The Academic Ranking of World Universities) objavljuje se svake godine sredinom avgusta, počev od 2003. godine, i predstavlja jedan od mogućih rejtinga univerziteta širom sveta. Većina univerziteta koji su visokorangirani na ovoj listi tradicionalno ima i razvija u okviru svojih kampusa neki od vidova psiholoških savetovaništva za studente, s tim što su strukture ovih entiteta striktno prilagođene specifičnim potrebama studentske populacije datog univerziteta. Sledi nekoliko primera:

Univerzitet Harvard pod motoom “To heal, to care, to educate” organizuje “Službu za savetovanje i unapređenje mentalnog zdravlja studenata”. Univerzitet Stenford poseduje “Službe za psihološko savetovanje (Counseling and psychological services — CAPS)” koje sačinjava osoblje koje je multidisciplinarno struktuirano i koje brine o mentalnom zdravlju studenata, a sve bazirano na kulturalnim, humanističkim i socijalno-pravednim vrednostima — što je i definisalo njihovu viziju organizacije. Institut tehnologije u Masačusetsu kao još jedna eminentna univerzitetska institucija takođe u sklopu svoje infrastrukture ima, kako ga oni definišu, “Sektor za mentalno zdravlje studenata i savetovanje”. Univerzitet Oksford, kao drugi najstariji univerzitet u istoriji sveta, naravno, ima u sklopu sfere unapređenja zdravlja i opšte dobrobiti studenata “Savetovaništvo za unapređenje mentalnog zdravlja” (Counseling and mental health), gde postoje mogućnosti individualnog, grupnog ali i radioničarskog rada sa studentima. Tako i najstariji univerzitet na svetu, Univerzitet u Bolonji (Universita di Bologna) takođe ima “Sektor za psihološku podršku studentima” koji nudi i organizuje Departman za psihologiju “Renzo Canestrarai” i koji funkcioniše od 1985. godine.

Gde smo pozicionirani mi kao univerzitet u ovom pogledu?

Psihološko savetovaništvo za studente osnovano je 2005. kao pilot projekat Saveza studenata Univerziteta u Nišu i Udruženja studenata psihologije “PsihoN”, podržan od strane tadašnjeg Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Danas Savetovaništvo svoj rad obavlja pod okriljem Studentskog kulturnog centra Niš i sve svoje aktivnosti ostvaruje uz njihovu saradnju i podršku. Direktno saraduje sa Filozofskim fakultetom Univerziteta u Nišu i Filozofskim fakultetom Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, te srž ljudskih potencijala ove organizacije čine upravo njegovi nastavnici, asistenti, studenti završnih godina studija, psihoterapeuti i drugi diplomirani psiholozi, ali i stručnjaci i istraživači sa brojnih drugih insitucija i organizacija saradnika.

Rad Psihološkog savetovaništva je organizovan u tri sektora — sektor za savetodavni rad, za naučno-istraživačku delatnost i sektor za edukaciju, u okviru kojih se sprovode osnovne aktivnosti — direktno savetovanje, SOS tele-apel služba, internet savetovanje, organizacija tribina, seminara, okruglih stolova, realizacija empirijskih istraživanja, obuka i treninga itd.

Ovaj projekat je prvo univerzitetsko psihološko savetovaništvo u Srbiji i ima za cilj jačanje individualnih kapaciteta mladih ljudi i unapređenje njihovih socijalnih veština, usvajanje veština rešavanja problema, kanalsanja anksioznosti i agresivnosti, kao i osvešćivanje studenata i srednjoškolaca i celokupnog društva po pitanjima prevencije u oblasti mentalnog zdravlja.

Više detalja o Savetovalištu može se saznati preko internet portala: <https://savetni.org/vesti/>, dok je Savetovaništvo locirano u zgradi Banovine, 3. sprat, ul. Šumatovačka bb u Nišu, a kontakt je moguć i preko adrese elektronske pošte psychonis1@gmail.com ili telefonom na 063/ 104-8294.

Kontakt za naučnu saradnju

Bojana Cvejić, doktor psiholoških nauka, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu.

E-mail: drbojanacvejic@filfak.ni.ac.rs

Naučna interesovanja:

- klinička psihologija;
- psihologija mentalnog zdravlja;
- forenzička psihologija;
- psihosocijalna patologija.

Tekuća istraživanja (poziv za saradnju): Trajno angažovana na istraživačkom i stručnom radu na temu psihosocijalne patologije, posebno usmerenom na devijantne i marginalizovane grupe (u kazneno-popravnim ustanovama, centrima za izbegla i rasejljena lica i dr.), kao i promociji ideje unapređivanja mentalnog zdravlja i destigmatizacije.

Dušan Torodović, doktor psiholoških nauka, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu.

E-mail: dusan.todorovic@filfak.ni.ac.rs

Naučna interesovanja:

- organizaciona psihologija;
- menadžment ljudskih resursa;
- menadžment u obrazovanju.

Tekuća istraživanja (poziv za saradnju):

- usklađivanje porodičnih i poslovnih uloga;
- unapređenje kvaliteta života pojedinca u zajednici primenom istraživanja u oblasti psiholoških nauka;
- unapređenje mentalnog zdravlja populacije mladih;
- restrukturisanje mogućnosti za zapošljavanje mladih sa posebnim osvrtom na osobe sa invaliditetom, ali i drugih populacija koje bi se mogle smatrati posebno ugroženim.

Izvori:

Wardle, J., Steptoe, A., Guliš, G., Sartory, G., Sek, H., Todorova, I., Vogele, C. and Ziarko, M. (2004): Depression, Perceived Control, and Life Satisfaction in University Students from Central-Eastern and Western Europe. *International Journal of Behavioral Medicine*, 11 (1), 27-36.

Zakon o mladima. https://www.mos.gov.rs/wp-content/uploads/download-manager-files/8.%20Zakon_o_mladima.pdf

<https://www.filfak.ni.ac.rs>

<https://savetni.org/o-nama>

Državni univerzitet u Tveru

Tver, Rusija

Fakultet za psihologiju je jedan od najvećih centara za obuku psihologa u Tverskoj oblasti. Razvoj fakulteta za psihologiju je istorijski uslovljen i, naravno, od prioritnog je značaja za region. Pojava Državnog univerziteta u Tveru kao velikog centra za razvoj obrazovanja, nauke i kulture u severozapadnom regionu (Tverskoj oblasti) podstakla je osnivanje prvo univerzitetske Katedre za pedagogiju i psihologiju 1986. godine, zatim Odseka za psihologiju 1993. godine i, konačno, Fakulteta za psihologiju 1998. godine.

Nastavni i naučni rad se odvija na Katedri za psihologiju i Katedri za psihologiju rada i kliničku psihologiju.

U cilju poboljšanja kvaliteta istraživačkog rada na Fakultetu funkcioniše nastavno-praktična laboratorija za kliničku psihologiju i psihodijagnostiku. Pri fakultetu je otvoren Centar za psihoedukaciju i savetovanje: <https://psychology.tversu.ru/pages/356>.

Pri Državnom univerzitetu u Tveru postoji i disertaciono veće D 212.263.01 za odbranu doktorskih disertacija u okviru smerova:

- 5.3.3. Psihologija rada, inženjerska psihologija, kognitivna ergonomija;
- 5.8.1. Opšta pedagogija, istorija pedagogije i obrazovanja.

Fakultet za psihologiju nudi obrazovne programe u okviru smerova:

- 37.03.01 Psihologija, usmerenje (profil) "Praktična obuka";
- 37.04.01 Psihologija, usmerenje (profil) "Psihologija rada i upravljanja, organizaciona psihologija, psihološko savetovanje;
- 37.05.01 Klinička psihologija, usmerenje "Patopsihološka dijagnostika i psihoterapija".

Konferencije u okviru pravca "Psihologija": "Savremeni pravci istraživanja u psihologiji: izazovi treće decenije XXI veka", održava se 1–2. juna 2023. godine, veb-stranica konferencije: <https://psychology.tversu.ru/news/27199>.

Časopisi u okviru pravca "Psihologija": "Glasnik Državnog univerziteta u Tveru. Serija Pedagogija i psihologija", spada u recenzirana naučna izdanja VAK (Viša atestaciona komisija). Veb-stranica časopisa: <https://psychology.tversu.ru/pages/363>

Trenutni prioritni pravci istraživanja: u okviru naučne psihološke škole "Teorijski i praktični pravci istraživanja u oblasti psihologije rada, inženjerske psihologije, ergonomije" realizuju se perspektivne linije istraživanja profesionalne i upravljačke delatnosti čoveka u periodu globalizacije.

Kontakt za naučnu saradnju

Irina Anatoljevna Bariljak, dekan Fakulteta za psihologiju Državnog univerziteta u Tveru, doktor psihologije, docent.

E-mail: psychology@tversu.ru, Barilyak.IA@tversu.ru

Adresa: 170100, Tver; Studenchesky pereulok, d. 12, korpus "B"

Tel: +7 (4822) 34-57-44; +7 (4822) 34-74-32

Uralski federalni univerzitet “Prvi predsednik Rusije B.N. Jeljcin”

Jekaterinburg, Rusija

Federalna državna autonomna visokoobrazovna ustanova Uralski federalni univerzitet “Prvi predsednik Rusije B.N. Jeljcin” osnovana je 2009. godine po Nalogu Predsednika Ruske Federacije o osnivanju federalnih univerziteta, na bazi Uralskog državnog tehničkog univerziteta — bivšeg Uralskog politehničkog instituta, i Uralskog državnog univerziteta. Na univerzitetu se školuje 41000 studenata, zaposleno je 4400 naučnih saradnika i pedagoga, osnovano je 13 instituta.

Departman za psihologiju je nasledio Fakultet za psihologiju, osnovan 1992. godine na bazi Uralskog državnog univerziteta. Tokom čitavog njegovog postojanja, na Fakultetu (Departmanu) je školovano više od tri hiljade stručnjaka u oblasti psihologije. Diplomci Departmana rade u oblastima kliničke, dečje, organizacione, psihologije vanrednih situacija, uspešno se realizuju u nauci, biznisu, kao i u državnoj službi.

Realizuju se programi osnovnih studija: “Psihologija” i “Upravljanje kadrovima”; programi specijalističkih studija: “Klinička psihologija”, “Psihologija službene delatnosti”. Magistarski programi: “Psihološko i organizaciono savetovanje”, “Kognitivne neuronauke”, “Psihologija aktivne dugovečnosti”, “Projektna i ekspertno-analička delatnost pedagoga”, “Tehnologija upravljanja kadrovima”.

Konferencije iz psihologije (2023):

- Međunarodni forum “Populacione studije ljudskog blagostanja” 16. marta 2023. (<https://psy-urgi.urfu.ru/ru/events/13026/>)
- “V Uralski forum psihologa državnih i bezbednosnih struktura” 6–7. aprila 2023. (<https://psy-urgi.urfu.ru/ru/events/13089/>)

Časopisi iz oblasti psihologije: “*Lurian Journal*” — jedini časopis u Rusiji orijentisan na očuvanje nasleđa A. R. Lurije, razvoj ruske i svetske neuropsihologije putem konsolidacije rezultata aktuelnih teorijskih, eksperimentalnih i primenjenih neuropsiholoških istraživanja individualnih razlika subjekata u procesu psihičkog i ličnog razvoja, profesionalnog razvoja, samorealizacije u uslovima digitalizacije. Veb-stranica časopisa: <https://lurian.urfu.ru/ojs/index.php/lurian>.

Tekući prioritetni pravci istraživanja:

<https://psy-urgi.urfu.ru/ru/nauchnaja-dejatelnost/konferencii/temy-dlja-studentov/>

Kontakt za naučnu saradnju

Ljudmila Valerijevna Tokarskaja, doktor psihologije, docent Katedre za pedagogiju i psihologiju obrazovanja.

E-mail: liydmil@mail.ru

Naučna interesovanja:

- psihologija lica sa posebnim potrebama (uključujući lica sa oštećenjima vida, sluha, aparata za kretanje, smetnje u razvoju, mentalna retardacija, poremećaji govora, poremećaji autističnog spektra);
- savetovanje porodica koje odgajaju decu sa posebnim obrazovnim potrebama, rana dijagnostika i pratnja dece u razvoju;

- digitalne tehnologije u dijagnostici i rehabilitaciji lica sa posebnim potrebama, senzorno zdravlje ljudi.

Tekuća istraživanja (poziv na saradnju):

- projektovanje kompleksa tehnika virtuelne realnosti za profesionalnu orijentaciju dece i adolescenata sa poremećajima autističnog spektra;
- dizajn aplikacije za procenu senzornih osobina ljudi i okruženja;
- dizajn serije vizuelnih novela za podučavanje lica sa posebnim obrazovnim potrebama socijalnim i svakodnevnim životnim veštinama.

Državni univerzitet u Kabardino-Balkariji “H.M. Berbekov”

Nalčik, Rusija

Federalna državna budžetska visokoobrazovna ustanova Državni univerzitet u Kabardino-Balkariji “H.M. Berbekov” funkcioniše od 1957. godine i spada u 100 najboljih visokoškolskih ustanova Rusije.

Institut za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport nastao je 2017. godine spajanjem Pedagoškog instituta i Fakulteta za fizičku kulturu i sport. Institut obuhvata sledeće strukture: Centar za dodatno stručno obrazovanje; Psihološko-pedagošku laboratoriju; Pedagoški koledž.

U okviru Instituta postoje tri programa doktorskih studija: iz razvojne psihologije; opšte pedagogije, istorije pedagogije i obrazovanja; fizičke kulture. U domenu pronalazačke aktivnosti, profesorski kadar instituta registrovao je više od 70 autorskih patenata na pronalasku.

U okviru Instituta realizuju se sledeći magistarski programi:

- 44.04.01 Pedagoško obrazovanje (Pedagoška psihologija)
- 44.04.02 Psihološko-pedagoško obrazovanje (psihološko-pedagoško praćenje inkluzivnog obrazovanja)
- 44.04.01 Pedagoško obrazovanje (Stručna evaluacija i projektovanje obrazovanja)
- 49.04.01 Fizička kultura (Obrazovanje u oblasti fizičke kulture i sporta)
- 37.04.01 Psihologija (Razvojna psihologija).

Kontakt za naučnu saradnju

Olga Ivanovna Mihajlenko, *direktor Instituta za pedagogiju, psihologiju, fizičko vaspitanje i sport.*

Telefon + 79640404455

Društvene mreže:

Telegram <https://t.me/ippifso>

Vkontakte https://vk.com/ipp_i_fso_kbsu

Odnoklassniki: <https://ok.ru/profile/573608958687>

Državni univerzitet Severne Osetije

Vladikavkaz, Rusija

Državni univerzitet Severne Osetije je najstariji obrazovni centar na jugu Rusije, koji uspešno kombinuje autentičnost i inovativnost. Univerzitet je osnovan 1920. godine i nosi ime istaknutog osetinskog pesnika, dramaturga, slikara i društvene figure Koste Levanoviča Hetagurova (1859–1906). Državni univerzitet Severne Osetije "Kosta Levanovič Hetagurov" nalazi se u Vladikavkazu, glavnom gradu Republike Severne Osetije-Alanije, koja je poznata po prijatnoj klimi, ocharavajućim planinama i brzim rekama. Državni univerzitet Severne Osetije je lider visokog obrazovanja u regionu. Ovde se usavršavaju mehanizmi obrazovne sfere i stvaraju novi perspektivni pravci. Prema rečima predsednika Rusije Vladimira Putina, "univerzitet je stekao ogromno iskustvo u pripremi kvalifikovanih stručnjaka, stvorene su jake tradicije prijateljstva i studentskog bratstva".

Odeljenje za psihologiju je osnovano 1991. godine. Iste godine je organizovan prvi upis studenata na smer "Psihologija" sa kvalifikacijom "psiholog". Katedru su osnivali profesor H. H. Hadikov, docent O. I. Drejev, profesor A. J. Osipcov i dr. Kao gostujući profesori na katedri su predavali i saradnici Fakulteta za psihologiju Državnog univerziteta u Sankt Peterburgu: profesor A. L. Svencicki, profesor S. P. Beznosov, profesorka L. G. Počebut, profesor V. A. Jakunjin, profesorka S. D. Gurijeva.

Katedra i danas školuje kadrove u okviru sledećih obrazovnih programa:

- 37.03.01 Psihologija, profil "Psihologija" (nivo: osnovne studije). Format školovanja: redovne studije, vanredne studije.
- 37.04.01 Psihologija, program "Psihologija porodice i porodično savetovanje" (nivo: magistratura). Format školovanja: vanredne studije.
- 37.04.01 Psihologija, program "Socijalna psihologija" (nivo: magistratura). Format školovanja: redovne studije.
- 37.04.01 Psihologija, program "Pravna psihologija (nivo: magistratura). Format školovanja: vanredne studije.
- 5.3.5. Socijalna psihologija, politička i ekonomska psihologija (nivo: doktorske studije, obuka visokokvalifikovanih kadrova). Format školovanja: redovne studije, vanredne studije.

U prioritetne pravce naučne delatnosti ubrajaju se: socijalna psihologija, klinička (medicinska) psihologija, razvojna psihologija, psihologija ličnosti, pedagoška psihologija.

Telefon katedre: 8 (8672) 33-33-73 (dopunski br. 281)

Kontakt za naučnu saradnju

Julija Aleksandrovna Afanasjeva, doktor psihologije, profesor Katedre za psihologiju, Državni univerzitet Severne Osetije. E-mail: afanaseva.y@mail.ru, tel.: +79034845968.

Naučna interesovanja:

- psihologija prevladavanja,
- socijalna psihologija,
- etnopsihologija,
- medicinska psihologija.

Pozivamo na saradnju u sprovođenju istraživanja prevladavajućeg ponašanja (koping ponašanja) sve koje zanima proučavanje stresa i načina njegovog prevazilaženja.

Moskovski institut za psihoanalizu

Moskva, Rusija

Kontakt za naučnu saradnju

Aleksej Viktorovič Petropavlovski, doktor filozofije, docent Katedre za primenjenu psihoanalizu Moskovskog instituta za psihoanalizu, psihoanalitičar, član Pariskog psihoanalitičkog društva (SPP) i Međunarodne psihoanalitičke asocijacije (IPA).

E-mail: a.petrovavlovskii@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-8898-1693>

Naučna interesovanja:

- filozofija i metodologija psihoanalitičkih istraživanja;
- francuska psihoanalitička škola;
- ličnost i naučno nasleđe S. N. Špilrajn.

Tekuća istraživanja:

- psihoanaliza katastrofe (Holokausta)
- san i snevanje u ruskoj klasičnoj književnosti.

Institut za filozofiju i pravo Sibirskog odeljenja Ruske akademije nauka

Novosibirsk, Rusija

Kontakt za naučnu saradnju

Ana Anatoljevna Izgarskaja, doktor filozofije, glavni naučni saradnik Odeljenja za socijalna i pravna istraživanja IFPR SO RAN.

E-mail: aizgarskaya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9313-0805>

Naučna interesovanja:

- istorija i metodologija socijalnih nauka;
- socijalna dinamika;
- obrazovna nejednakost.

Tekuća istraživanja:

- faktori integracije i dezintegracije savremenih društava;
- mikrosistemski aspekti društvene nejednakosti u savremenom ruskom obrazovnom prostoru.

Visoka škola socijalnog rada

Beograd, Srbija

Visoka škola socijalnog rada (VŠSR) osnovana je kao autonomna visokoobrazovna ustanova u Beogradu. Sa istorijatom, vizijom i misijom škole možete se upoznati na sajtu: asp.edu.rs.

U okviru VŠSR realizuju se osnovni i magistarski akademski programi u obrazovnom polju društvenih nauka: psihologija, socijalni rad, logopedija, okupaciona terapija.

Katedra za psihologiju je orijentisana na razvoj znanja i veština studenata u ključnim oblastima psihološke nauke: psihologija razvoja, psihologija ličnosti, klinička psihologija, socijalna psihologija, psihologija obrazovanja, psihološko savetovanje i psihoterapija, psihologija rada itd. Poseban naglasak stavlja se na pružanje studentima profesionalne prakse tokom studija.

U okviru VŠSR funkcioniše **Centar za međunarodnu saradnju**, koji razvija saradnju sa nacionalnom i međunarodnom akademskom zajednicom, pomaže naučno-istraživačke aktivnosti i učešće profesora i studenata u međunarodnim projektima. *Kontakt podaci za komunikaciju o pitanjima naučne saradnje:* veselin.medenica@asp.edu.rs

U VŠSR postoji **Naučno-istraživački centar** koji ima za cilj proširenje naučnih znanja i implementaciju rezultata istraživanja u praksi, kao i poboljšanje standarda akademskih istraživanja i razvoj saradnje sa naučnim centrima nacionalnih i stranih instituta i organizacija. *Kontakt podaci za komunikaciju o istraživačkim aktivnostima:* ljiljana.manic@asp.edu.rs.

Pored toga, u okviru Centra se održava godišnja međunarodna konferencija "Aktuelnosti u logopediji, okupacionoj terapiji, psihologiji i socijalnom radu". Od 2018. godine VŠSR objavljuje časopis Paradigma.

Pozivamo kolege na saradnju u okviru **tekućih pravaca istraživanja**, konkretno identiteta i njegove povezanosti sa drugim psihološkim fenomenima:

- Promene društvenih identiteta (etnički, nacionalni, građanski, regionalni itd.) kao posledica društvenih promena (rat, migracije, ekonomska kriza, vanredne nesreće, pandemija, itd.). Podteme:
 - odnos individualnog i društvenog identiteta;
 - odnos etnokulturalnog i globalnog identiteta;
 - odnos regionalnog i lokalnog identiteta;
 - odnos identiteta većine i manjine.
- Povezivanje identiteta sa stavovima i vrednosnim orijentacijama.

Kontakt za naučnu saradnju

Jelena Živković, doktor psihologije, docent, katedra za psihologiju Visoke škole socijalnog rada, Beograd, Srbija.

E-mail: jelena.zivkovic@asp.edu.rs, jelenagent@gmail.com

Naučna interesovanja:

- etnopsihologija, kros-kulturalna psihologija;
- socijalna psihologija;
- psihologija ličnosti;
- psihologija umetnosti.